

БИБЛИОТЕКА
БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ РОМАНИ

ГОД. XI.

№ 4

ЗМЕЙ ГОРЯНИНЪ

СИЛАТА НА РОБИТЪ

КНИГА ПЪРВА

Реданторъ: П. КАРАПЕТРОВЪ

Уредникъ: Ал. КАРАПЕТРОВЪ

Книгоиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“

София

ЗМЕЙ ГОРЯНИНЪ/СИЛАТА НА РОБИТЪ

Препоржчана отъ Министерството на народното просвѣщение съ окржж-на № 3629 отъ 10. II. 1932 г., № 1062 отъ 31. X. 1934 г. и № 4613 отъ 11. XII. 1936 г.; отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда съ окржжно № 7780 отъ 9. XI, 1931 г.; отъ Министерството на войната съ наредба № 5 отъ 27. VI. 1930 г.; отъ Светия синодъ съ окр. № 5894 отъ 8. XII. 1933 г. и отъ Министерството на вътрешнитѣ работи и н. з. съ окржжно № 2089 отъ 10. II. 1939 г

БИБЛИОТЕКА
БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ РОМАНИ

Редакторъ: П. КАРАПЕТРОВЪ

Уредникъ: Ал. КАРАПЕТРОВЪ

ЗМЕЙ ГОРЯНИНЪ

СИЛАТА НА РОБИТЪ

Книгоиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“
София

Книгата е продължение — частъ втора отъ романа „ДУНАВЪТЪ ТЕЧЕ“—излѣзла миналата година чъ библиотека „Български Исторически Романи“.

Отъ сжщия авторъ:

- НЕПОБЕДИМИТЪ — разкази 1935
ПОСЛЕДНИЯТЪ ДЕНЬ — разкази 1936
КНЕЗЪ ИВАНЪ КУЛИНЪ — повесть 1936
БАЧО КИРО — романъ 1937
ЧУДНАТА НОЩЬ — пиеса 1938
НИЙ УМРЪХМЕ... — повесть 1938
ДУНАВЪТЪ ТЕЧЕ — романъ 1938

Праздникът на Мечка махала

СРЕЩУ Кръстовденъ, когато запъеха тритъ камбани на Св. Троица и съ сладкия си гласъ приканъха христианитъ на вечерня, всички невѣсти отъ Мечка махала обличаха празничнитъ си дрехи и тръгваха къмъ черква.

Въ ржце тѣ носѣха току-що калайдисани тави, пълни до горе съ отбрано грозде и покрити съ копринени месали.

Трѣбваше попъ Нилъ да благослови донесената предъ Бога първоберка отъ лозята, да пожелае голѣмъ берекетъ и да вкуси две-три зърна отъ жълтата, като кехлибаръ резекия :

— Да ви даде Богъ съ щедра ржка, както и вие съ щедра ржка ще дадете на сиромаситъ!

— Аминъ, дай Боже!

Следъ службата женитъ прибираха коприненитъ месали, като сватбарки тикваха единия имъ край въ коланитъ на престилкитъ и съ открити тави излизаха изъ черквата.

Вънъ на двора ги посрѣщаха всички сиромаси на града. Тѣ знаяха обичая и съ нетърпение чакаха да получатъ своя дѣлъ отъ гроздовия курбанъ. Протѣгаха се ржце, подаваха се торбички, кошнички и кърпи, а устнитъ еднозвучно нареждаха благословии :

— Да ви го наспори Господъ!

— Съ неговото вино три сватби да направите!

— Да даде Богъ три недѣли да не смогнете да го превозите . . . Такъвъ боллукъ да е!

Женитъ, усмихнати, раздаваха гроздето. Запазваха само по една чепка, колкото да се сблажатъ децата въ кжщи и да останатъ за сутринята три зърна. Тѣхъ трѣбваше да хвърлятъ въ празнитъ постави рано въ зори, когато берачитъ тръгнатъ за лозята.

Отъ всички празници въ годината, може би най-радостенъ бѣше празникътъ на гроздобера. Разбира се въ Мечка махалъ. Въ другитъ части на града рѣдко се познаваше, че идва празникъ. Нито тежкитъ търговци отъ Вароша, нито занаятчиитъ отъ Гирдапа можеха да се зарадватъ на гроздобера съ истинската радостъ на земеделцитъ

отъ Мечка махала. И търговци и занаятчи и имаха лозя. Но тѣ ги отглеждаха съ ратаи, съ суха пара заплащаха и гроздето и виното. Тѣ не се ровѣха самички въ земята отъ Зарѣзанъ до Кръстовдень. Тѣ не можеха и да усѣятъ оня хубавъ трепетъ, който погалва сърдцето на земеделца, когато погледне, какъ по отрѣзаната съ негова ржка прчка се спуска малко ластарче, какъ по ластарчето надвисва златно цвѣтче съ сладникавъ прашецъ, какъ по-сетне се появяватъ малки зрънца — длъгнести и съ черни връхчета и, най-сетне, какъ отровно зелената ягориди се избистря, пие жадно слънчевитѣ лъчи и бавно се превръща въ златенъ плодъ.

Затова земеделцитѣ отъ Мечка махала не можеха да заспятъ спокойно срещу Кръстовдень. Отъ седмица тѣ бѣха приготвили линоветѣ, кждето щѣха да изсипватъ мъстѣта, бѣха стегнали и подпълнили съ папуръ поставитѣ, бѣха притъкмили тежкитѣ коли. И, все пакъ, до сръднощъ се лутаха изъ двора, да не би да забравятъ нѣщо.

А, едва сложили глави да подремнатъ, разбуждаше ги гласа на нѣкое ранобудно старче:

— Хайде-те, хей! Гроздоберъ е това! Отъ кога сж тръгнали хората, а вие спите! Хей, берачи!

И мигомъ оживѣваха двороветѣ. Отначало тихо и сподавено се разговаряха работливитѣ стопани. Полека гласоветѣ се повдигаха, тукъ-тамъ прѣхкаха младежки смѣхове, после заскърцаваха колитѣ и въ сивкавата дрезгавина на септемврийското утро дълги кервани се изнизваха по високія пѣтъ надъ Цаперката.

Колко дивно хубава е утринѣта въ първитѣ дни на септемврий! Вътърътъ е тихъ, макаръ и остъръ. Отъ него сякашъ и звездитѣ помръзватъ. Тѣ затреперватъ повече отъ други пѣтъ и по-бързо избѣляватъ. На изтокъ се очертава тънка розова ивица. И колкото по-широка става ивицата, толкова повече се застудява. Дѣхътъ си личи. Слабо зачервенитѣ листа и пожълтѣлата трева се измокрятъ отъ лека слана.

Слънцето се подава голѣмо и червено. Като че ли излиза изъ лозята да посрещне берачитѣ. И всичко се промѣня: алената свѣтлина събужда земята. Дърветата възправятъ чела: искатъ още малко да се порадватъ на слънцето. Сланата се изпарява и само нѣколко облачета пухкава мъгла покриватъ зелената вода на Дунава.

И макаръ че е още много рано, макаръ че клепките
сами се затварятъ за сънъ, прозвѣнва кръшниятъ гласъ на
нѣкоя девойка:

Мойто либе болно лежи,
ни умира, нито става,
ни на мене прошка дава . . .

Берачитѣ отъ лозето на Димитъръ Атанасовъ най-
много шумѣха. Тѣ бѣха млади момци и девойки отъ Чер-
вена вода, пазарени още пролѣтесъ да бератъ лозето на
младия търговецъ и кръчмаръ. А събератъ ли се на едно
мѣсто толкова млади сърдца, денътъ става по-веселъ, тру-
дътъ—по-лекъ, почивката—по-сладка. Едва замлъкне една пѣ-
сень, зазвучава друга; едва стихне смѣхътъ отъ една за-
дѣвка, другъ смѣхъ ще избухне — простъ, искренъ, сър-
деченъ. Младитѣ могатъ да се смѣятъ и на нищо, стига да
бждатъ заедно, стига да могатъ да си размѣнятъ пламенни
погледи и тихичко да си пошуватъ нѣжни думи.

Застаналъ срѣдъ лозето гологлавъ и съ разгърдена бѣла
риза, Димитъръ гледаше берачитѣ и съ детска радостъ бро-
еше пълнитѣ съ грозде ведра. Не че трѣбваше да ги брои,
не! Радваше го изобилния плодъ, изпълняше и погледа и
душата му. И тази радостъ не произлизаше отъ печалбата,
която ще изкара, когато продаде виното. Тя бѣ нѣкакво не-
обикновено доволство отъ самото изобилие; нѣкакво вж-
трешно, духовно отблагодаряване къмъ Бога, който видимо
награждава труда и усилията на земедѣлеца.

— Бай Митьо, — подвикна ратаята му, — двата по-
става напълнихме. Да ги държиме ли тука, докато напъл-
нимъ и другитѣ два, или да ги возимъ вече къмъ града?

— Да стоятъ, да стоятъ!

Димитъръ се спуствна по пжтеката къмъ синура, кждето
лежаха воловетѣ и бавно преживяха, зави край столѣтния
срѣхъ и излѣзе на пжтя. Двата постава бѣха пълни съ
врѣхъ, а въ третия единъ жилавъ момъкъ току що изсип-
ваше препълнено ведро.

— Не е грозде, бай Митьо, не е! Жълтица, дето е ре-
чено! Отъ едно зърно да напълнишъ оканицата съ мъсть..
Я вижъ!

И момъкътъ му подаде единъ едъръ гроздъ. Бистритѣ
зърна на гроздето блещѣха на слънцето и изпълниха очитѣ
на Димитра съ топлота:

— Да не му се нагледа човѣкъ. И като че ли е малко попрезрѣло. Какво ще речешъ, Василе?

— Попрезрѣло е, — отвѣрна ратаятъ. — Затова и казвамъ, че ще е по-добре да трѣгнатъ двата постава...

— Ти съ ума си ли си? — изви вежди Димитъръ. — Кжде се е чуло и видѣло на Кръстовденъ два пѣти да сваляшъ постави въ града? Я се опомни! За смѣхъ на Русчука ли ще ставамъ.

Ратаятъ повдигна рамене и трѣгна нагоре къмъ берачитѣ. Димитъръ подвикна следъ него:

— Кажи имъ да поспратъ, да починатъ. Пладня мина. Да се нахранятъ хората.

На Кръстовденъ берачитѣ не се смѣтаха като работници, а като гости на стопанина на лозето. Този хубавъ обичай се тачеше еднакво и отъ лозаритѣ и отъ самитѣ богатници. Когато се свършваше беритбата и се смѣтаха отработенитѣ надници, драгоманътъ, който водѣше берачитѣ, спадаше по една надница на всички за Кръстовденъ. И ако лозарътъ настоеше да заплати и нея, това възнаграждение минаваше за бакшишъ.

И другъ обичай пазѣха русчушкитѣ лозари, най-вече отъ Мечка махала: на Кръстовденъ веднажъ отиваха поставитѣ въ лозята и веднажъ се връщаха. Затова Димитъръ се сопна на ратая и го изпрати да събере работницитѣ за обѣдъ.

А самъ той се изтегна на сѣнка подъ орѣха, подложи длани подъ главата си и съ пълни гърди задиша сладката миризма на умиращата вече зеленина. Сега младежъта мълчеше и не само въ неговото лозе, а почти изъ всички лозя на Кенивирлика. Жуженето на хиляди оси и пчели звучеше като тиха приспивна музика.

Тази музика притвори очитѣ на Димитра, тя го накара да задрѣме и би го приспала, ако не бѣха нечии тихи, крадливи стѣпки и шумътъ на една счупена клечорина.

— Прощавай, че те събудихъ, бате Димитре.

— Ами, ами. Азъ не съмъ и спалъ. Кажи, какво има?

Едно дребно мургаво момиче го гледаше свѣнливо и странитѣ му пламтѣха.

— Кажи де.

— Бате Димитре... азъ... такова... ти си рекълъ...

— И тазъ добра: азъ... ти... — присмѣ й се Димитъръ. — Като си трѣгнала да ми кажешъ нѣщо, защо не си го намисли, та да не предъвквашъ сега, а? Седни, седни и ми кажи.

Момичето се отпусна на колѣне, зави боситѣ си нозе съ престилката и наведе глава, като виновна.

— Хайде де, Минке! Престраши се! Какво ще ми кажешъ?

— Тежко ми е, пѣкъ нѣма на кого да си кажа всичко, та да ми олекне.

— Хѧ сега! — плесна рѣце Димитъръ. — Ами че нѣмашъ ли дружки? На тѣхъ ще кажешъ, какво ти тежи. Азъ отъ момински работи не разбирамъ...

— Не е това моминска работа, — повдигна Минка очи и тѣ бѣха пълни съ сълзи. — Никого нѣмамъ... Една глуха баба. И да ѣ кажа — нѣма да ме чуе. И да ме чуе — не може да ми помогне... Да имахъ братъ...

И зарида. Димитъръ почти се уплаши: не бѣше виждалъ други пѣтъ жена да плаче предъ него. Наистина той бѣше вече мжжъ за женене, но записанъ въ търговията си още не бѣше замислилъ за невѣста. Обичаше да се позакачва съ нѣкои отъ русчушкитѣ девойки, но правѣше това по-скоро отъ младостъ, отколкото отъ любовни трепети. Тукъ работата бѣше друга: плачеше едно момиче, едно бедно селско сирача и плачеше навѣрно не за любовника си, а отъ мжка много по-голѣма. Инакъ не би дошла при него.

— Хайде и ти! — опита се той да утеша девойката, но му стана смѣшно: не знаеше за какво ще я утешава — Не плачи, де. Какво ще рѣчатъ другитѣ берачи? Ще помислятъ, че за мене си ревнала...

Минка се опита да се засмѣе и тази тжжна усмивка сто пѣти разхубави лицето ѣ.

— Виждашъ ли, като се засмѣешъ по-хубава ставашъ. Сега разправи каква ти е мжката.

— Казалъ си билъ, берачитѣ да останатъ да спятъ на лозе... Пѣкъ азъ ще те моля, да ме пустнешъ да спя у васъ въ Русчукъ... Въ курника ме остави да спя, нѣма да ти се сърдя... Само да не оставамъ тука...

— Хм... — намръщи се Димитъръ. — Не е тѣй лесно, както мислишъ. Нали знаешъ, че у дома нѣма нито една жена... Азъ съмъ бекяринъ... Да те взема въ кѣщи, значи цѣлиятъ градъ да те одума... Трѣбва да взема всички берачки и берачи, а пѣкъ за толкова хора нѣмамъ мѣсто...

— Не знамъ... лошо е... много е лошо...

— Защо толкова те е страхъ да останешъ да спишъ на лозе? Тука ще бждете двайсетина души.

— Не е само отъ страхъ, бате Димитре. Друго има, друго... На мене едно турче ми се закани... Десетъ пѣти до сега ми е казвало, че ще ме открадне... Иска да се потурча... Горкана... Кому да се оплача...

— Пакъ почна да хленчешъ, — скара се Димитъръ. — Разправи полекичка, каква е работата. Това, за потурчването, отъ баба си ли го чу? Такива работи сега не ставатъ, Минке. На когото и да кажешъ, ще ти се смѣе на ума... Кажи, кое е това турче, та да му взема мѣрка...

— Отъ наше село е... А и за потурчването не е лъжа... Той и предъ други хора го казвалъ. Щѣлъ да ме открадне, щѣлъ да ме доведе въ Русчукъ и щѣлъ да ме накара на сила да кажа предъ пашата и предъ попъ Нилъ, че сама съмъ искала да се потурча.

— Добре де! Като те доведе предъ пашата, ти ще речешъ, че силомъ те е накаралъ да лъжешъ...

— Тѣй казвашъ ти, бате Димитре. Ами срамътъ? Ами дето ще ме зачерни предъ хората? Разправялъ, че ако съмъ се отметнѣла предъ пашата, щѣлъ да заколи нѣкоя вечеръ и мене и баба И кжщичката ни щѣлъ да подпали...

Колкото и наивни да се сториха на Димитра тѣзи мюмински страхове, все пакъ измислише нѣщо наистина страшно. Султанскитѣ ирадета забраняваха насилствено потурчване, но тия, които биха искали да проявятъ силата си на аги, можеха да сторятъ това по много хитро скроени начини. Единъ такъвъ начинъ бѣ измислилъ и този турчинъ, който бѣ заплашилъ Минка. Димитъръ чувствуваше, че страхътъ на момичето има коренъ по-дълбокъ и по-отровенъ, отколкото допустна въ началото.

— Е, това турче знае ли, че си дошла берачка на нашето лозе?

— Знае.

— А ти защо не си остана въ село, ами дойде съ другитѣ берачи?

— Да припечеля нѣщо, бате Димитре. Съ какво ще иззимимъ? Па и въ село да бѣхъ останала, кой ще ме запази? Тукъ, баре, голѣмъ градъ е. Много хора има. Па и на тебе искахъ да се оплача. Ти ме знаешъ отъ дете. Отъ четири години сѣ съмъ идвала на твоето лозе. Затова дойдохъ.

Димитъръ стана:

— Хайде, иди при другитѣ и не се бой. Азъ ще видя какво ще направя. Па утре — якъ е Господъ. Ще отида въ

конака, ще кажа комуто трѣбва и толкова . . . Нѣма да по-
смѣе този хаймана да те закачи! . . .

Берачитѣ бѣха навлѣзли пакъ въ редоветѣ и пакъ тър-
чаха жилеститѣ млади мжже съ пълни ведрa на грѣбъ.

Слънцето се наведе на самия връхъ на ридa и ослане-
нитѣ върхари на дърветата станаха съвсемъ червени. Сѣн-
ката на орѣха се протегна, прескочи синурa и легна надъ
пълнитѣ постави. Небето на изтокъ посинѣ и едва пропустна
вечерницата.

— Стига вече, стига! — провикна се ратаятъ. — За-
прѣгайте!

Нѣколко моми закичиха рогага на воловетѣ съ вѣнци
отъ лозова шума, скребъръ и метличина:

— Да личи, че и добичетата сж били на гроздоберъ.
И тѣ да помнятъ Кръстовденъ

Отвсѣде се понесоха пискливитѣ звуци на гайди и
зурли, еднозвучното думкане на тъпани и кждравитѣ извивки
на кавалъ. Всички лозари бѣха запрегнали поставитѣ си и по-
тѣсния пѣтъ между лозята се проточи безкраенъ керванъ.

Берачитѣ изпращаха поставитѣ до града, вечеряха въ
кжцитѣ на стопанитѣ, и сетне се връщаха пакъ въ лозята,
та на сутринята отъ рано да почнатъ беритбата.

По пѣтя Димитъръ се изравни съ Минка, която едничка
не вземаше участие въ веселието на берачитѣ:

— Я се засмѣй, я! Какво си кљюмнала? Още не си се
потурчила!

— Не ми е до смѣхъ, бате Димитре! Не ми е!

Димитъръ се озърна и прибави съвсемъ тихо:

— Азъ си помислихъ и за твоята работа. Тази вечеръ
ще те заведе въ кжщата на една добра жена. Докато свърши
гроздобера все у тѣхъ ще нощувашъ, а до тогава ще ви-
димъ, какво ще направя.

Топла благодарностъ трепна въ гласа на момичето:

— Азъ все на тебе съмъ се надѣвала, бате Димитре.
Затова ти се и оплакахъ.

— Само че никому нито дума не бива да разправяшъ.
Кжде спишъ, защо спишъ тамъ — нито дума! Азъ ще кажа
на драгоманина ви.

— Тѣ нашитѣ момчета . . . все сж вѣрни . . . Нали сж
все християни . . .

— Колко сж вѣрни, единъ Господъ знае!

Въ Русчукъ бѣха запалили вече уличнитѣ фенери —
единъ хубавъ споменъ отъ времето на Митхадъ паша.

По улицитѣ на града бѣ излѣзло мало и голѣмо да погледа берачитѣ, да послуша свирнитѣ и пѣснитѣ и да се повесели съ праздуващитѣ лозари.

При една по-тъмна пресѣчка, Димитѣръ бутна леко Минка по рамото:

— Оттука.

Преминаха презъ нѣколко кѣси тъмни улочки и току се надвесиха на брѣга на Дунава.

— Научи ли по кои улици минахме?

— Научихъ.

Димитѣръ спрѣ до единъ стоборъ, потѣналъ цѣлъ въ още зелени люлякови храсти, подсвирна тихичко нѣколко пѣти, а сетне бутна пѣтната порта, като че ли си бѣше въ кѣщи и влѣзе въ двора. Минка плахо го следваше.

На вратата на пруста се подаде една едра бабичка, вдигнала високо надъ главата си малка газена лампа, за да може по-добре да разгледа гоститѣ си.

— Ти ли си, бре? Изкара ми ума! Влизай де!

И като се взрѣ въ момичето продължи шеговито:

— Ами тази хубавица да не ти е пристанала, а? Отъ кѣде намѣри туй хубавото дете да го зачернишь?!

— Туй момиче, бабо Тонке, ще остане да ношува нѣколко вечери у васъ. Берачка е на лозето ми, а пѣкъ рекохъ, че ще е по-добре тука да спи...

Баба Тонка изви вежди.

— Тука ли да спи? Защо?

— Тя ще ти разкаже всичко, бабо. Азъ нѣмамъ време... Трѣбва да се връщамъ при моитѣ поставчици, да ги нагостя, както е реда... Останете си...

Баба Тонка даде пѣтъ на гостенката си, обгледа двора и околнитѣ улици и прошепна едва чуто:

— Сиромашинка! Кой знае какво ѝ е дошло до главата

Гостѣтъ гостѣ води

ЛУНАТА се заклати и бързо започна да пада къмъ Дунава.

Баба Тонка съ очи измѣри пѣтя ѝ, отвори тихо вратата, взрѣ се въ съседния дворъ, на прѣсти премина калдарѣмената пѣтека и излѣзе на пѣтя.

Вѣчниятъ хладенъ лѣхъ покрай рѣката бѣ станалъ вѣтѣръ — воленъ и разигранъ, като младежко сърдце. Той

кжсаше пожълтѣлитѣ листа на дърветата, събираше ги въ шепа и ги пилѣеше сетне на далечъ съ безгрижно под-свиркване.

Въ развалинитѣ на една стара джамия се бѣ сгушила кукумявка и сега грозно крещѣше, като нѣкъкъвъ зълъ духъ—бродникъ, който не може да намѣри покой въ небитието

— За главата си да замяукашъ! — прокълна баба Тонка и по тѣлото ѝ пробѣгаха трѣпки

Тя се послуша: никога нѣма. Притаи се въ низкия хресталакъ и погледна къмъ прозорчето на кжщата си.

— Не се вижда!

Тя се върна въ кжщи, защото прозорчето бѣ тъмно. Пердето се бѣ спустнало тѣй, че закриваше трепетния червенъ пламѣкъ на кандилото.

А това кандило трѣбваше да свѣти ярко, като звезда да огрѣе цѣлия Дунавъ, като Божие око да блесне въ Влашко и да каже на комитетскитѣ хора, че тукъ, въ робската земя, ги чакатъ.

Баба Тонка излѣзе пакъ на пжтя. Пакъ се сгуши въ хреста. Сега прозорчето свѣтѣше: мека, червена свѣтлина — като свѣтулка.

— Добре е! — каза старицата и предпазливо пое къмъ рѣката. Тя трѣбваше да мине край развалинитѣ на старата джамия, край запусѣлото гробище съ високи бѣли камъни, край самото гнѣздо на кукумявката.

Нѣщо запърпа въ гърдитѣ ѝ. Крѣвѣта въ слѣпитѣ ѝ очи започна да чука тежко и бавно, като старъ часовникъ. Въ това чукане тя поразително ясно почувствува минаващитѣ минути: всѣко чукване е капка крѣвѣ, всѣко чукване е плѣсъкъ на весла по водитѣ на великата славянска рѣка, всѣко чукване е единъ лакѣтъ по-близко до брѣга.

Баба Тонка знаеше, че когато свѣтлината на кандилото бѣ изгрѣла въ прозореца ѝ, отъ срещния брѣгъ се бѣ откъртила една малка лодка и бѣ трѣгнала къмъ Русчукъ.

Старицата достигна гробището.

Страшно.

Кукумявката изкрѣщѣ съвсемъ силно, съвсемъ зловещо. Сякашъ ѝ се присмѣ.

— За главата си!

Баба Тонка бѣ бледа и може би малко смутена отъ суетвѣренъ страхъ. Но крѣвѣта въ слѣпитѣ ѝ очи биеше: лодката ще дойде и ти трѣбва да я посрещнешъ!

Първитѣ камъни на гробището се очертаха.

Нѣкой леко се покашли.

Баба Тонка се затича. Сѣнката на единъ зидъ я покри, като черна завеса. Сега вече не ѝ бѣше страшно. Злоещитѣ мѣста не сж тѣй страшни, когато си при тѣхъ. Кукумявката изпищѣ надъ главата ѝ, но тя и не помисли за нея. Другото бѣ по-важно: кой се покашли?

Тя се вторачи въ тѣмнината, различи силуетитѣ на две заптиета и въздѣхна:

— Слава Богу! Щомъ сж турчуля, не ще посмѣятъ да минатъ презъ гробищата.

И внимателно започна да се спуска къмъ рѣката. Въ нозетѣ ѝ се сплитаха храститѣ, малки камъчета се претъркаляха подъ стѣпкитѣ ѝ и шумѣха. Добре, че вѣтърътъ заглушаваше този шумъ.

Тя достигна до самата рѣка, вмъкна се между две скали, надвеси се надъ водната бездна и затихна.

Тукъ нѣмаше вѣтъръ. И най-лекото подсвиркване се чуваше ясно.

— Тѣ сж! Може би сж сжщитѣ момчета?!

Нѣкога, когато и нейнитѣ синове бѣха въ Влашко, гребцитѣ отъ комитетската лодка винаги ѝ носѣха „много здраве“.

Ахъ, тия млади, жилави гребци, чиито лица никога не бѣ виждала, но чиито гласове познаваше, както гласоветѣ на синоветѣ си! Ахъ, тия чудни срѣднощни гребци! Тѣ приближаваха до брѣга, отправяха вѣчния въпросъ: „Ти ли си, бабо Тонке“, подаваха човала съ опасния товаръ, получаваха другъ празенъ човалъ, блѣсваха лодката отъ брѣга и съ първия ударъ на веслата прошепваха: „Много здраве отъ синоветѣ, бабо Тонке!“

Какъ потрѣпваше тогава майчиното сърдце!

Тогава, преди четири години...

Сега баба Тонка не чакаше вече този поздравъ. Тя знаеше добре, че синоветѣ ѝ не могатъ да я поздравяватъ. Юнашкиятъ духъ на единия бродѣше горе, между скалиститѣ чукари на Бузлуджа, а другиятъ бѣ живъ погребанъ въ Анадолскитѣ тѣмници.

Тя знаеше всичко, бѣше претрѣпнала дори и все пакъ ѝ се искаше поне гребцитѣ да сж сжщитѣ. Тѣ, може би, щѣха да я излъжатъ съ едно „много здраве“, но щѣха да я зарадватъ.

Лодката приближи и се задържа до скалата:

— Ти ли си, бабо Тонке?

— Азъ. Дай каквото носишъ.

Баба Тонка тжно се усмихна: гласътъ на лодкаря бѣше другъ, непознатъ. Може би предишнитѣ гребци сж минали, като нейнитѣ синове, съ хаджи Димитра. Може би и тѣ сж останали нѣкъде по самодивски поляни и хайдушки сборища. И тѣхнитѣ майки сега може би очакватъ едно „много здраве“, макаръ лъжливо, макаръ измислено.

Старицата псе тежкия човаль, измъкна изъ елека си единъ свитъкъ и го подаде на гребца:

— Вземи тѣзи книги. Ще ги дадешъ въ Гюргево комуто трѣбва, да ги изпрати на Любенъ Каравеловъ въ Букурещъ. Праца ги Ангелъ Кънчевъ. Хайде, вървете по живо, по здраво!

— Чакай, чакай, — прошепна човѣкътъ отъ лодката. — Тази вечеръ нѣма само човаль съ патрони. Има и друго нѣщо.

— Какво е то?

— Гостъ, гостъ!

Единъ левентъ се прехвърли презъ носа на лодката и ловко скочи на брѣга. Баба Тонка се опита да разпознае лицето му въ дрезгавината. Но луната се бѣ скрила задъ облакъ и мракътъ бѣ станалъ още по-тежъкъ.

Въ първия мигъ тя се побоя да не би тази лодка да не е комитетска. Да не би турцитѣ да сж я проследили, да сж разбрали тайната на червеното кандило отъ прозореца и да сж ѝ устроили клопка. Помисли да ритне човала въ Дунава, но по-страшно бѣше другото: бѣше дала писмото на Ангелъ Кънчевъ до комитета въ Букурещъ. А въ това писмо, тя безъ да знаеше да чете, предполагаше какво може да има.

— Кой си ти, ба? — и гласътъ и потрепера неестествено.

— Хайде, познай ме, да видимъ! — отвърна мжжа и се засмѣ. — Четири години не си ме виждала и вече си ме забравила. Ала ако ти кажа една думица, на часа ще ме познаешъ. . .

— Тихо, ей! Скъсвамъ ти ушитѣ! Не се намирашъ отсреща!

— Познай ме, познай ме! — поглези се мжжътъ и съ здравитѣ си ржце я прегърна.

— Ще ме одушишъ, бре разбойнико!

— Азъ съмъ Стефанъ, разбра ли? Стефанъ Гугуто! Спомняшъ ли си?

въ читалището и да разкаже на всички, какво поругание ще изживява една християнка.

— Знаемъ, даскалъ Тома Кърджиевъ, ще ми рече, че не е само Минка и че не бива за една такъва работа да се заеме комитетътъ, който има да върши по-важни нѣща. Ала Ангелъ Недковъ и Никола Обретеновъ ще ми помогнатъ. Тѣ сж по-буйни, по-пламенни! Тѣ ще разбератъ, че и малката помощъ, която комитетътъ може да даде, е все отъ полза за дѣлото. Като бжде наказано едно турче отъ Червена вода, всички турци отъ селото ще се сплашатъ.

Мислитѣ му се блѣскаха разкъсани и нестройни. И пакъ виждаше разплаканиѣ очи, пакъ чуваше треперещия отъ мъжа гласъ.

— Не! Още не бива да разправямъ на другаритѣ за тази работа. Баба Тонка е по-умна отъ всички ни. Минка, като се оплаче на нея, тя най-добъръ съветъ ще ѝ даде.

Опита се да заспи, но очитѣ му още по-широко се отвориха и още по-неспокойни станаха мислитѣ му.

Димитъръ стана, облѣче се тихичко и предпазливо, за да не събуди ратая или поставчиитѣ и излѣзе на пѣтя.

Уморенитѣ отъ празника лозари спѣха дълбоко и Мечка махала бѣше мъртва. Жълтитѣ кржгчета около газовитѣ фенери изглеждаха като свѣтулки срѣдъ бѣлата лунна нощъ.

Димитъръ се опжти къмъ лозята. И сякашъ нѣкакво предчувствие го подтикваше да бърза. Превали рида на Цаперката, почти неусѣтно стигна Кундураджийския кладенецъ и по прѣка пжтека тръгна къмъ своето лозе.

Черната снага на орѣха се издигаше могъща и нѣма. Сякашъ бѣше стражъ, оставенъ да пази труда и радостята на лозаритѣ.

Но колкото да бѣше тъмна сѣнката, пакъ по-тъмни бѣха хората, които се гушеха въ нея.

Димитъръ крадешкомъ се приближи, спотай се задъ една лоза и се вслуша:

— Не съмъ те излъгалъ, Селимъ. Съ насъ дойде. Днеска цѣлъ день брахме заедно. Не съмъ я изпусналъ отъ очитѣ си за мигъ. Като тръгнахме вечерята за града, не зная къде се шумугна.

— Хе-хе! — засмѣ се единъ противенъ хрипкавъ гласъ. — Да не е игла, та да се загуби!.. Изигра ме ти мене, изигра ме! Ала ще ти върна! . . .

— Не съмъ, Селимъ! — проплака другиятъ. — Клетва ти давамъ. Азъ твоитѣ добрини не мога да ги забравя! Толкова пари си ми далъ! . . .

— Хм. . . изгубила се, а? Избѣгала, а? Да не е останала въ Русчукъ при чорбаджията ви?

— Не е! Азъ обходихъ цѣлата кѣща!

— Ще я намѣря! Честъ ѝ правя, като искамъ да се ожена за нея! Тя не мисли ли, че мога и да не се женя! Стига да искамъ! Ехъ, ехъ! Какъ ще я намѣря! И какъ ще я накажа! И нея, и тебе, и всички васъ — кучета долни!

Крѣвта нахлу въ главата на Димитъръ. Като нѣкакво диво животно той се изправи настрѣхналъ и съ два скока се намѣри предъ орѣха. Но преди да посегне къмъ турчето, видѣ какъ другъ нѣкой го сграбчи, повали го на земята и съ животинско остървение започна да му нанася удари.

Събеседникътъ на Селимъ викна уплашенъ, блѣсна съ все сила Димитра и побегна надолу по пжтеката.

— Нà ти, разбойнико! Нà ти!

Димитъръ остана като замаянъ. Колкото и да бѣше слисанъ отъ неочакваното събитие, пакъ изпита една особена радостъ: и другъ е мислилъ, като него, и другъ е поискалъ да отмъсти за оскърбената Минка.

— Стига! — просъска той. — Остави го! Ще го убиешъ, а не си струва за него да отидешъ въ тъмницата!

Вмѣсто да отговори, мжжътъ повдигна пребитото турче, намѣсти го на рамото си и трѣгна съ него къмъ коларския пжтъ.

— Ей, чакай! — подвижна Димитъръ. — Кжде го носишъ?

— Остави ме, бай Димитре! Не искамъ да ти подпаля колибата и кѣщата. Ще го изхвърля при Кундураджийския кладенецъ, па тамъ да пукне!

Янко! Димитъръ го позна по гласа.

Значи този е билъ неочакваниятъ защитникъ на Минкината честъ. Тихиятъ, кроткиятъ, замислениятъ Янко, съ детскитѣ сини очи и съ моминското лице могълъ да бжде и юнакъ.

Димитъръ се облегна на орѣха и въ очитѣ му сребърнитѣ лжчи на луната пречупиха хубава, свѣтла радостъ!

При дѣдо Рахамимъ

БАБА Тонка не пустна Минка втори пѣтъ да отиде на лозе. Зарѣча ѝ да свѣрши това-онова изъ кѣщи и сама се приготви да излѣзе:

— Слушай, кѣзъмъ, ти ще си стоишь тука и много не се подавай изъ двора. Ако дойде нѣкой да ме търси — не отваряй. Въ кѣщи има и другъ гостенинъ, но той не ще се събуди, докато се върна... А пѣкъ за твойта работа не се грижи: нея ще я оправатъ по-голѣми хора.

Макаръ че бѣше още рано, градътъ бѣше буденъ и дишаше съ пълни гърди. Работници съ зюмбюли* на рѣце бързаха за тракцията, занаятчий и търговци отиваха къмъ чаршията и подрѣнкваха ключоветъ отъ дюкянитъ си, стари ефендета изтежко се мѣкнѣха къмъ кафенетата.

Баба Тонка зави покрай попъ Ниловата кѣща, подвижна на една ранобудна невѣста, побѣбра малко съ снахата на Андрея Газчията и бавно, спокойно, като че ли отиваше на разходка, излѣзе на главната улица току предъ кафенето на Петалата.

Двайсетина души пиеха сутришното си кафе и си съобщаваха новинитъ. Единъ престарѣлъ турчинъ посочи съ бастуна си къмъ приближаващата старица и доста високо изфѣfli:

— Виждате ли я? Тя ако иска може да ви каже, кой е направилъ снощната поразия.

— За менъ ли казвашъ, Халилъ ага?

— За тебе, ами! Нали ти си на комититъ главатаръ? Ти ако не знаешъ, кой е пребилъ това турче, кой ще знае?

— Чудя ти се на ума, Халилъ ага. Старъ човѣкъ си, пѣкъ приказвашъ хлапашки приказки.

И баба Тонка го погледна тѣй, че всички присѣтствуващи се разсмѣха.

— За какво турче приказвашъ, единъ Господъ те знае!

— За това турче, дето го намѣрили тази сутринъ пребито отъ бой при Кундураджийския кладенецъ въ лозята. Баба Тонка повдигна рамене:

— Е, ти мене ли питашъ, кой го е билъ?

— Ехъ ти, ехъ ти! — добродушно се усмихна старецътъ. Преструвашъ се на светица. Зная те азъ, зная! Ти си „коджа комита“. А пѣкъ тази работа съ турчето, само комититъ могатъ да я свѣршатъ.

* кошници плетени отъ камѣшь

Старицата притегли единъ столъ и седна срещу Халилъ ага. Нѣколцина любопитни я наобиколиха. Тѣ познаваха остроумието ѝ и искаха да я послушатъ.

— Сега да се разберемъ, Халилъ ага. Може и коджа комита да съмъ, но за това пребито турче нищичко не знамъ.

Всжщность, тя бѣше съвсемъ права. Никой не бѣ ѝ казалъ за ношната свада между Селимъ и Янко.

— По-добре ще е да ми разкажешъ какво е това турче, та ако науча нѣщо да кажа на пашата.

— Ти ли ще кажешъ на пашата? — разсмѣха се нѣкои слушатели.

— Защо да не кажа? Да му кажа, та да разбере, че агитѣ сж станали отъ моми по-страхливи. Едно време, Халилъ ага, на нашитѣ млади години, хората бѣха други. Тогава агитѣ не се бояха отъ нѣкакви си комити. Не се бояха отъ раята... Кжде можеше да се чуе тогава, че еди-кой-си гяуринъ билъ еди-кой-си правовѣренъ?! Тѣй ли бѣше?!

Турцитѣ само изрѣмжаха нѣщо подъ носъ, защото горчивата шега на баба Тонка не имъ се понрави.

— Помнишъ ли, като доведоха преди години единъ кърсердаръ, пребитъ отъ бой? Помнишъ ли? Крѣвь повръщаше човѣкътъ и като го пита мюдюринътъ, кой го е билъ, каза, че падналъ отъ коня си. А за крѣвта — ужъ не било крѣвь, ами билъ ялъ дрѣнки... Помнишъ ли, Халилъ ага? Такива бѣха хората едно време... А сега си седналъ да питашъ мене, дали азъ не съмъ била този момъкъ, който съ два прѣста би ме удушилъ...

Тя спокойно се сбoguва съ турцитѣ, които едва ѝ киннаха следъ толкова дрѣзкитѣ думи, и трѣгна къмъ дюкяна на дѣдо Рахамимъ.

Баба Тонка знаеше, че стариятъ търговецъ отваря дюкяна си още въ тъмно, бѣше увѣрена, че ако отиде направо при него ще го намѣри, но нарочно се върта изъ улицитѣ, за да не покаже, че бърза, да не даде на хората мезе за приказки и най-вече за да може влизането ѝ въ дюкяна да не направи на никого впечатление.

— Добре дошла, — посрещна я приветливо дѣдо Рахамимъ. — Какво те води?

— Кога ли съмъ идвала за добро, Рахамимъ ага, та и сега за добро да идвамъ. Пакъ по работа съмъ дошла. Сега пъкъ за едно нашенско момиче ще те моля да се погрижишъ. Сиротинка. А такъва беда ѝ е дошла до главата — да пази Господъ!

И баба Тонка му разказа Минкината неволя. Разказа му я простичко, безъ да усуква и окрасява, но съ толкова искреностъ и съ толкова сърдечностъ, че старецътъ се просълзи.

— Ще отида при пашата, — отсече той. Ще му кажа, па да видимъ, какво ще направи. Той вече не ме слуша, както по-рано, но все може би ще успѣя да помогна . . . Ехъ, подло време, бабо Тонке, подло време.

— То времето си е дипъ добро, Рахамимъ ага, ала хората сж лоши. И друго имамъ да ти кажа: снощи ми дойде гостъ отъ Влашко.

— Отъ Влашко ли? Кой?

— Забравилъ си го вече. Ти не си го и виждалъ, ами азъ съмъ ти разправяла. Стефанъ го викатъ, Стефанъ Гугуто. Помнишъ ли какво ти разправяхъ за смъртъта на Карджата? Този момъкъ му прислужвалъ въ затвора . . .

— Дето забѣгна съ Ангелъ Хаджиолу, той ли?

— Той. Оставихъ го да спи у дома. Каталясалъ за сънь сиромашътъ. Не посмѣхъ да го разпитвамъ за нашитѣ хора въ Влашко, като го видѣхъ, колко бѣше уморенъ. Сега ще си поприказваме. Дано да не се събуди, докато се върна. А то, умътъ му ще излѣзе. Ще помисли, че е въ диаръбекирски занданъ.

— Защо?

— Оставила съмъ го въ комитетската стая. А тя на занданъ прилича. Остани си съ здраве, Рахамимъ ага.

Баба Тонка се пошегува съ двамата продавачи въ дюкяна, и пакъ тѣй бавно и спокойно се опжти къмъ дома си.

А дѣдо Рахамимъ даде нѣкакви поржчки на писаря си и отиде да се срещне съ Расимъ паша, генералъ губернаторътъ, валията на Туна вилаетъ, замѣстникътъ на великия Митхадъ.

Валията и муавинътъ

ВСИЧКИ българи сж комити! Маята имъ е московска и затова сж комити. Падишахътъ е много добъръ къмъ тѣхъ, много имъ прощава, отъ правовѣрнитѣ повече ги почита, а тѣ се забравиха!

Расимъ паша се разхождаше изъ кабинета на своя муавинъ Драганъ Цанковъ и злословѣше съ таково увлѣ-

чение, сякаш диктуваше нѣкаква прокламация до динъ-исляма* въ вилаета.

Седналъ задъ тежкото виенско бюро, муавинътъ мълчеше съсрѣдоточено. Веждитѣ му бѣха събрани съ дълбока гнѣвка, устнитѣ му се свиваха силно, а ржцетѣ му нервно въртѣха ножчето за книги.

— Е? Не съмъ ли правъ? Ето: българитѣ живѣятъ спокойно, обработватъ земитѣ си, водятъ широка търговия, не служатъ войници по-богати сж отъ турското население. И какво искатъ още? Кажете ми вие, какво искатъ още?

Драганъ Цанковъ повдигна рамене.

— Понеже не ви е удобно да отговорите, азъ ще ви кажа: искатъ бесилки! Това е!

Расимъ паша обходи още веднѣжъ стаята, поспрѣ се предъ прозореца, а сетне тежко се отпусна на стола предъ бюрото:

— За всичко е виновенъ Митхадъ. Той измисли нѣкакви глупави реформи, които само разглезиха българитѣ и ги направиха дръзки, самонадеяни, нахални. Щѣлъ да даде еднакви права на българи и турци! Наивникъ, фантазьоръ! Може ли да бждатъ изравнени хората и животнитѣ? Може ли отъ единъ очваръ или орачъ да се направи гордъ властелинъ и войникъ? Отъ тѣзи Митхадови фантазии се разбърка всичко въ империята. Остави псето да гризе кокалитѣ, които му подхвърляшъ и то ще ближе ржката ти съ благодарностъ.

Ножчето шумно падна изъ ржцетѣ на муавина. Той бѣше бледъ и задъханъ, очитѣ му хвърляха мълнии.

— Ваше превъзходителство, може би забравяте, че и азъ съмъ българинъ. Не бихъ желалъ осезателно да ви напомнямъ това, но ако се наложи, ще трѣбва да защитя честта си. Смѣя да ви подчертая, че самъ султанътъ ме е удостоилъ съ офицерски чинъ и ако стане нужда ще мога достойно да запазя отъ хули военната униформа, която нося.

Валията се забърка. Той бѣще свикналъ на робско подчинение отъ страна на чиновницитѣ си и тази официална, но жива речъ го изненада.

— Извинете, — бързо отвърна той. — Въ своето възмущение и негодувание азъ навѣрно отидохъ много далечъ. Разбира се, не съмъ желалъ да обидя васъ...

Въ стаята настана тягостно мълчание.

*) Почтително обръщение къмъ турския народъ; правовѣрни.

Расимъ паша винаги държеше смѣтка за отношенията си съ секретаря на вилаета Драганъ Цанковъ, защото знаеше съ какъвъ авторитетъ се ползува последниятъ не само въ вилаета, но и при Високата Порта въ Цариградъ. Твърде малко бѣха ония българи, чиито служби султанътъ обличаше съ височайшъ указъ и които носѣха турски офицерски чинове.

Драганъ Цанковъ бѣше единъ отъ тѣхъ. При това той се ползуваше съ неограниченото довѣрие на председателя на държавния съветъ Ахмедъ Митхадъ паша, а това бѣше достатъчно да укроти ленивия и страхливъ Расимъ паша.

— Все пакъ, Драганъ ефенди, вие ще разберете възмущението ми. Съгласете се, че е страшно да бжде намѣренъ до самия градъ единъ младъ турчинъ полумъртъвъ. Кой е извършилъ това престѣпление, лесно може да се предположи. Вие самъ получавате правителственитѣ депешии и виждате, какви страшни размѣри е взела тайната организация на бунтовниците и московскитѣ агенти...

Муавинътъ на Туна вилаетъ отлично познаваше тѣзи размѣри, защото и той бѣ единъ отъ редовнитѣ посетители на читалище „Зора“. Той не бѣше членъ на комитета, но познаваше всички членове, беседваше по цѣли нощи съ тѣхъ и дори имъ съобщаваше тайнитѣ предписания, които се получаваха въ валийството.

Но при случая, за който Расимъ паша изсипа толкова обвинения срещу българитѣ, той не винеше революционната организация. Не можеше да ѝ се припише побоя надъ нѣкакво турче, селянче отъ Червена вода.

— А защо, Расимъ ага, подозирате, че българитѣ сж пребили този нещастникъ? Защо не допустнете, че той е жертва на нѣкаква свада между него и неговъ сънародникъ?

— А следствието? — пропищѣ валията. — Какво ще кажете за следствието? Нали още тази сутринъ го разпита следователътъ Сабри ефенди? Наистина, причината за престѣплението не е била политическа, но...

Нѣкой тихо почука на вратата.

— Влѣзь.

Въ стаята влѣзе дѣдо Рахамимъ, направи обичайното темане на валията и кимна на муавина, като на старъ приятель.

— Заповѣдай, дѣдо Рахамимъ, — покани го последниятъ и посочи столъ.

— Азъ дирѣхъ единъ отъ двама ви, а и двама ви намѣрихъ.

Валията успѣ да подтисне лошото си настроение и съ значителна любезность запита:

— Кажи за какво си ни търсилъ, Рахамимъ ага. Да не би нѣкой злосторникъ да е нападналъ и тебе?

Нѣкакво особено съмнение жегна стареца. Въ думитѣ на турчина той почувствува подозрителность и ловко подхвърлена примка.

Наистина, стариятъ еврейнъ бѣше вече белязанъ, следѣха го, заслушваха се въ думитѣ му съ едно предубеждение и въ постѣпкитѣ му дирѣха нѣщо тайнствено и странно.

Дѣдо Рахамимъ не криеше, че е народникъ. Мжчеше се да покаже, че народничеството му се дължи само на религиозно смирение и човѣколюбиво състрадание, но когато това не помагаше, открито започваше да ругае властѣта, която измжчва невинни хора и вмѣсто да прави черкви и болници, издигаше бесилки и строеше тъмници. Тѣзи мисли той бѣше чувалъ не отъ нѣкой нехранимайко, за когото въ свѣта нѣма нищо мило, а отъ единъ правовѣренъ и достоенъ турчинъ, който виждаше, че империята погива и искаше да я спаси. Дѣдо Рахамимъ познаваше дълбоко философията на Митхадъ, но я тълкуваше по свойски. Не очакваше, че турцитѣ ще възприематъ истинитѣ, на които ги учеше Митхадъ, и затова подпомагаше тѣзи, които се борѣха противъ властѣта.

Другитѣ евреи въ Русчукъ — все тежки търговци — едногласно обвиняваха дѣдо Рахамимъ, че съ постѣпкитѣ си срами сънародницитѣ си, че властѣта гледа вече съ лошо око на всички евреи, само поради него, че не е прилично единъ търговецъ да се мѣси въ политиката и то да се мѣси за смѣтка на тѣзи хаймани, които не могатъ да си намѣрятъ мѣсто въ живота, та затсва ставатъ бунтовници.

На всички упрѣци дѣдо Рахамимъ повдигаше рамене и отвърщаше: всѣка коза виси на своя кракъ и азъ вися на моя!

Но сега думитѣ на пашата го смутиха. И този смуть не избѣгна отъ очитѣ на турчина:

— Кажи, Рахамимъ ага.

— Кой ще ме нападне, паша ефенди? Вечеръ се прибирамъ съ кокошкитѣ, сутринъ не излизамъ преди да видя катъ музеимитѣ.

— Такива работи започнаха да ставатъ въ нашия градъ, че хората не могатъ и въ къщитѣ си да сж спокойни...

Старецътъ бързо се окопоти и промѣни разговора.

— Дойдохъ съ една молба, Расимъ паша. За едно сираче идвамъ да ти се помоля.

— Ти знаешъ, че съмъ готовъ да ти услужа винаги, Рахамимъ ага. Само да мога.

— Отъ тебе зависи.

— Е?

— Едно момиче отъ Червена вода...

Очитъ на валията блеснаха:

— Какво?

— Едно момиче отъ Червена вода, роднина на единъ мой приятель, дойде да ми се оплаче, че едно турче отъ селото го заплашвало. Карало го да се потурчи, та да се ожени за него Грѣхота е, Расимъ паша. Азъ почитамъ вѣрата на османлиитъ, ала това момиче си имало годеникъ...

— Стига, старче! — кресна турчинътъ. — Стига! За тази работа не ми говори!

— Азъ вѣрвахъ, вали ефенди, — продължи търговецътъ и думитъ му бѣха остри, — че ти ще уважишъ моята молба. Отъ човѣщина я правя.

— А отъ човѣщина ли сж пребили това турче снощи?

— Пребили ли? Кой го е пребилъ?

— Навѣрно приятельтъ ти, — злобно изсъска турчинътъ. — Я ми кажи какъ се казва този твой приятель?

Единъ мигъ само се замисли стариятъ търговецъ, а сетне хвърли такава злъчка въ лицето на пашата, че Драганъ Цанковъ изтрѣпна:

— Господине, приятельтъ на това момиче нѣма име. Всѣки честенъ човѣкъ му е приятель! И азъ ви обещавамъ, че още днесъ съ нароченъ човѣкъ ще пратя писмо, за да се оплача отъ едно срамно своеволие. Азъ не съмъ християнинъ, но още имамъ съвѣсть да не позволя насилствено вѣроотстъпничество! Запомнете го това добре, господинъ генералъ губернаторе!

Преди валията да успѣе да му отговори, той излѣзе изъ стаята и остави вратата отворена до отзадъ.

По стълбитъ го срѣсна Иванчо Чорапчиевъ и любезно го поздрави. Старецътъ го изгледа съ свити очи и изсъска:

— Бързай, бързай да успокоишъ своя приятель и ортакъ въ разбойничествата!

Стефанъ Гугуто

ВЪ КЖЩАТА на баба Тонка Обретенова Минка се почувствува като у дома си. Топлото състрадание, съ което старицата изслуша патилата ѝ, изпълни сърдцето на девойчето съ благодарностъ. Тя за пръвъ пжтъ виждаше баба Тонка, но веднага изпита безгранично довѣрие къмъ тази пъргава стара жена, която на всѣка крачка проклрнаше агитѣ и ги прѣждосваше въ Анадолъ.

Баба Тонка имаше необикновената способностъ да познава бързо хората и точно да измѣрва душитѣ имъ. Претенката ѝ за Минка бѣше кратка:

— Ще излѣзе отъ тебе човѣкъ.

И после съ пълна откровеностъ ѝ разказа за себе си:

— За мене, къзъмъ, ще чуешъ и добро и зло. Което искашъ, това вѣрвай. Имахъ седемъ деца, сега имамъ петъ. Голѣмата ми дъщеря се учи въ Русия. Най-малкиятъ ми синъ и той въ Русия се учи. Малката ми дъщеря е на гости у роднини въ село. Пратихъ я тамъ, та да не ми се прѣчка тука изъ ржцетѣ. Най-голѣмиятъ ми синъ въ Исакча абаджилъкъ прави. На татко си занаята продължава. Другитѣ двама, дето сж подиръ него. . . ехъ, тѣхъ вече ги нѣма. . . тѣй имъ било писано. . . Единиятъ, Петъръ, ми го затриха поганцитѣ. . . Съ хаджи Димитъръ Войвода бѣше миналъ. Бати му бѣше съ него, ала го хванаха живъ и го пратиха въ Диаръ Бекиръ. Останалъ е тука при мене само Никола. Слугува въ читалището. Ама азъ да ти кажа ли? И той по стжпкитѣ на братята си върви. Ужъ е слуга, пкъкъ все къмъ Влашко му сж очитѣ. . . Туй то! Казвамъ ти всичко, та като чуешъ нѣщо отъ махалата, да знаешъ вѣрно ли е, не е ли.

И понеже момичето я гледаше съ недоумение, старицата се засмѣ и ласкаво го щипна по брадичката. После пакъ прие своя строгъ и спокоенъ изразъ, сякашъ съжаляваше за тази минутна разнѣженостъ.

— И още нѣщо да ти кажа, Минке. Въ моята кжща ще виждашъ да идватъ много хора. Отъ тѣхъ никой нѣма да ти каже лоша дума, никой нѣма да те закачи, никой нѣма беда да ти направи. Ала и ти никому не трѣбва да казвашъ за тѣзи хора: какви сж, що сж, за какво идватъ, какво приказватъ. . . Разбра ли? Никому нито думичка. . .

— Разбрахъ, бабо.

Тѣзи предупреждения изненадаха момичето и вечерта

преди да заспи, дълго мисли за тях. Не можеше Димитъръ Атанасовъ да я заведе въ лоша къща. Не можеше и тази мила старица да бжде лоша жена. И отъ друга страна, имаше нѣкаква тайна въ този домъ, висналъ надъ високия брѣгъ на Дунава. Когато сънътъ я унасяше стори ѝ се, че чу врата да се захлопва и нечий стѣпки леко да минаватъ по калдарѣма на двора. После въ просѣница долови нѣкакъвъ шѣпотъ, ала всичко това се забърка съ сънищата и тя не можа да отдѣли действителното отъ сънуваното.

А сутринята не посмѣ да запита баба Тонка. Следъ като бѣше получила такъво предупреждение, не бѣше редно да разпитва.

Като остава сама въ къщи, Минка бързо се залови на шетня. Искаше да покаже на своята благодетелка, че ще се постараете да заслужи грижитѣ ѝ и съ трудъ да се отблагодари за добрината, която ѝ правѣха.

Но шетнята въ бабината Тонкина къща бѣше малко. Старицата бѣ станала още въ тъмно и преди Минка да се събуди, къщата бѣше разтрѣбена, пометена и подредена.

Момичето погледна презъ прозореца. Наистина на двора имаше доста работа, но то не смѣше да излѣзе, докато не се върне баба Тонка. Тогава трѣгна по другитѣ стаи на къщата, мислѣйки, че може да намѣри нѣкъде нѣщо за свѣршване.

Посегна да отвори една врата, ала въ този мигъ отъ вътрешността на стаята се разнесе леко рѣмжене и после викъ на кукувица.

Минка изтрѣпна. Какво ли имаше въ тази стая?

Кукувицата прокукува нѣколко пѣти, сетне настана тишина, въ която се чуваше само отмѣрено чукане на часовникъ.

Момичето се престраши и откряна вратата. Вътре, на стената срещу нея висѣше хубавъ голѣмъ часовникъ. Той приличаше на къщичка и на горното прозорче на къщичката имаше една малка кукувичка.

— Вижъ ти, кой ме изплашилъ!

И се засмѣ.

Но смѣхътъ застина на устнитѣ ѝ. Единъ новъ шумъ я накара да замръзне на мѣстото си: стаята бѣше праздна, но нѣкакви стѣпки се разнасяха изъ нея. Нѣкой се движеше и този нѣкой бѣше невидимъ. После се чу тихо тропане. Сякашъ нечий прѣстъ чукаше по несжществуваща врата.

Минка едва не изгуби свѣсть. Припомни си всички страшни приказки, които баба ѝ бѣше разправяла. Прекръсти се. Досѣти се, че каквато нечиста сила да я нападне, щомъ се прекръсти всичко ще мине.

Но хлопането се повтори. Сега то бѣше по-настойчиво и силно. После чу гласъ:

— Хайде де, майчице! Отвори ми!

Ехъ, слава Богу! Щомъ говори, значи е човѣкъ, а не нечиста сила.

Тя се вслуша. Хлопането идваше отъ пода.

— Хайде, ей! Отваряй ми!

Минка повдигна чергата и веднага забеляза халката на единъ капакъ.

Въ тъмния отворъ подъ капака се показа усмихнатото лице на Стефанъ Гугуто.

Единъ мигъ и двамата се гледаха слисани.

— Азъ мислѣхъ, че баба Тонка ходи изъ стаята и се обадихъ. А пъкъ то. . .

Той изкочи чевръсто изъ подземието, пустна бързо капака и оправи чергата. Минка го гледаше и не знаеше, какво да рече.

— Каква млада баба! — размъ се Стефанъ. — Ти да не си дъщеря на баба Тонка?

— Не съмъ, — промълви момичето, но още не можеше да се оправи отъ смущението си и гласътъ му треперѣше.

— Ами ти защо си уплашена?

— Какъ да не се уплаша!? Дойдохъ да разтрѣбя стаята, а чувамъ нѣкой ходи, хлопа, приказва. . .

— Ти не знаеше ли, че тука има тайна стая?

Минка поклати отрицателно глава.

Облакъ премина по челото на Гугуто. Каква глупостъ направи, като не дочака баба Тонка да му отвори, ами се развика, като че ли се намираше въ благословена Влахия, а не на робския брѣгъ. И съ тази глупостъ откри предъ това непознато момиче тайната на Обретеновската кѣща, откри комитетското скривалище, тоя олтаръ на революционното движение.

— Я ела да поседнемъ тука, — каза той, но съ такъвъ гласъ, че Минка изтрѣпна. Той седна на единъ столъ, а на нея посочи раклата, застлана съ плюшенъ килимъ.

— Кажи сега, коя си ти, щомъ не си дъщеря на баба Тонка? Какъ си попаднала тука, когато въ тази стая не влиза людцѣкъ човѣкъ?

— Азъ... не съмъ дъщеря... мене снощи... бати Димитъръ ме доведе...

Очитъ на Минка потънаха въ сълзи, брадичката ѝ затрепера, дъхътъ ѝ се прекъсваше.

— Отъ къде си?

— Отъ Червена вода. Мене баба Тонка ми рече да пошетамъ... и азъ влѣзохъ тука...

— Тя казала ли ти е да влизашъ тука, а? Казала ли ти е?

— Ннне... — проплака Минка. — Самичка дойдохъ. Исквахъ и тука да разтрѣбя.

Ако погледътъ можеше да убива, Минка на часа би била мъртва. Разбойникътъ Стефанъ Гугуто бѣше станалъ хайдутинъ, хайдутинътъ бѣше преживѣлъ четири години въ Влашко, бѣше се превърналъ на изпеченъ хъшъ, познаващъ всички тънкости на нелегалния животъ. И необходимата предпазливостъ го караше да подозира всѣкиго. Още повече едно момиче, което отъ бърливостъ само би разказало на всѣки срещнатъ, къде баба Тонка посреща гоститъ си.

— Така значи! — изрѣмжа Стефанъ. — Никой не те е прасалъ въ тази стая, а ти сама си влѣзла! Добре! Кой каквото търси — намира! Щомъ толкова си искала да влѣзешъ тука — тука ще си останешъ. Отъ тука излизане нѣма!

— Брей, обеснико! Я да мълчишъ, че ти скъсвамъ езика! Какво плашишъ момичето? Какво разпоряждашъ въ чужда къща?

Баба Тонка бѣ застанала на прага, съ ржце на кръста съ строго свити вежди и съ устни подчертани отъ гнѣвъ. Минка се спустна къмъ нея, като къмъ избавителка:

— Олеле, бабо Тонке! Душичката ми излѣзе!

— Ще излѣзе, мари майка! Като има такива нехранимайковци, какъ нѣма да излѣзе! Хайде, иди си отгатъкъ. Азъ ще си поприказвамъ съ този гостъ. Устрелъ да го устрели!

Тя затвори вратата следъ Минка, почака докато затихнаха стѣпките ѝ, а сетне многозначително почука съ прѣстъ челото си и запита:

— Ти, Стефане, въ главата си умъ ли имашъ, или влашки бръмбари? Тѣй на момиче говори ли се? Като те гледахъ, азъ се уплашихъ, та камо ли тази сиротинка...

— Отъ де да знамъ, какво момиче е? — измъкна Стефанъ за оправдание.

— Като е въ моята къща, какво момиче ще бжде? Нѣма да прибера на Иванча Чорачиевъ сестрината дъще-

ря?! Ами ти не се ли съти, бре, че като я наплашиш така, по-голъма беда ще направиш? Отворила била тайната стая? Тя откъде би разбрала, че стаята е тайна, ако ти не би ѝ казал? Всички кжщи си иматъ изби. Щѣше да мисли и това за изба.

— То... върно е...

— Остави сега това настрана. Седни и разправяй! Откъде идешъ и за какво си дошелъ?

— Ти ме видѣ отъ къде ида. А съмъ дошелъ да срещна Ангелъ Кънчевъ. Изпраща ме Каравеловъ съ писма и поржчения.

Баба Тонка поклати глава:

— На лошо време си дошелъ. Не видѣ ли, че снощи дадохъ на момчетата писмо отъ Ангела? Той замина. Дойде нароченъ човѣкъ отъ Ловечъ, отъ Дякона. Ангелъ му трѣбвалъ за нѣщо си.

— Е, не знаешъ ли кога ще се върне?

— Най-малко една недѣля ще се бави. Ако писмата могатъ и другиму да се дадатъ, ще ми ги дадешъ да ги занеса.

Стефанъ се замисли.

— Нѣма да може, майчице. Ще трѣбва да го дочакамъ.

— Чакай го! — повдигна рамене баба Тонка. — Гледай колчава кжща е. Имашъ си и стая, Ехъ, малко тъмничка е, ала по-добре е отъ сега да свиквашъ на тъмнина. Такъвъ ти е занаята. Все нѣкой день тъмница те чака...

Стефанъ се усмихна на зловещата шега.

— Сега си стой тука и кротувай. Денемъ нѣма да излизашъ. Вечеръ, като се върне синътъ ми Никола, ще си приказвате. Тогава ще може да се показвате за малко на двора.

— Ами какво ще правя самъ?

— Ще ти донесе една тава жълтици да ги нижешъ на върви.

И хлопна вратата.

Въ кухнята намѣри Минка да плаче съ гласъ, легнала по очи на миндера.

— Ами ти, мари? Какво си заревала? Закла ли те човѣкътъ? Какво ти направи? Я стига! Ще ви взематъ ашемитѣ!

— Охъ, бабичко. Не ми стига моя страхъ, та той още ме наплаши... А пъкъ азъ — на — честенъ кръстъ ти да-

вам! Не знаехъ, че въ мазето на оная стая имало човѣкъ... Отидохъ да пошетамъ...

Старицата ласкаво сложи ржката си на рамото ѝ.

— Стига, къзъмъ. Той те заплашилъ, защото не те познавалъ. А пъкъ не искалъ да го виждатъ, че е у дома... Има нѣкаква разпрания съ заптиетата, Господь да ги убие, та не иска да се научатъ, че е дошелъ въ Русчукъ. Недей, недей плака. . . Този момъкъ е много добъръ човѣкъ. . . Ти нѣма отъ какво да се плашишъ. Нали ти казахъ: въ моята кжща лошъ човѣкъ нѣма да видишъ. А пъкъ каквото не можешъ да разберешъ, питай ме. Всичко ще ти кажа.

И въздъхна:

— Какво ли пъкъ ще можешъ да разберешъ! . . .

Харемътъ на Еминъ ага.

ПРЕЗЪ тѣзи четири дни Стефанъ Гугуто сто пжти си спомни миналото, когато бѣше въ тъмницата, като конекрадецъ. И чудно нѣщо. Тогава той никакъ не се плашеше отъ затвора. Намираше, че е съвсемъ въ реда на нѣщата да го запратъ, щомъ го хванатъ, че е открадналъ конь и го е продалъ въ Добруджа. Не се сърдѣше нито на заптиетата, нито на бѣлобрадия кадия, нито на тъмничаря Хафъзъ-ага съ кръвясалитѣ очи, съ синия пиянски носъ и съ тежкия желѣзенъ юмрукъ. Стефанъ отлично разбираше, че участъта на крадеца е такъва и само такъва. Но когато се срещна съ Караджата, когато научи новото вѣрую, когато подаваше зелената стомна на умиращия вѣстаникъ и виждаше героичното му самоубийство, той, разбойникътъ, крадецътъ, развалениятъ човѣкъ прозрѣ свѣтлината на свободата и вкуси нейната сладость.

После дружбата му съ Ангелъ Хаджиолу съвсемъ го промѣни. Когато забѣгнаха отъ Русчукъ, той смѣташе, че отива съ Ангела като неговъ слуга. Скоро, обаче, разбра, че Ангелъ иска отъ него да направи свободенъ човѣкъ, готовъ да работи за нѣщо по-голѣмо отъ обикновения животъ, за нѣщо по-насищащо отъ кжшея хлѣбъ, припечеленъ съ робско смирение.

Още презъ първитѣ дни на изгнаничеството Ангелъ се залови да го учи на четмо и писмо. Отначало Стефанъ се смѣеше, разправяше на учителя си, че отъ старъ циганинъ ковачъ не става, но после се увлѣче, заработи съ страсть и

това, което му донесе азбуката, той не би го замѣнилъ съ нищо. Азбуката го научи на пламеннитѣ слова на Раковски и на злъчнитѣ мадригали на Каравеловъ.

Преди две години Ангелъ замина за Русия. Викаше и Стефана съ себе си, ала той отказа.

— Толкова много направи за мене, бай Ангеле, че вече е грѣхота да те следвамъ, като сѣнка. Ще остана въ Влашко. Тукъ ще бжда по-полезенъ на работата, за която ме закле Караджата. Прощавай и не ми се сърди за тѣзи думи. И друго: оттука до България е по-близу, отколкото отъ Русия.

Ангелъ се сбогува съ него, като съ братъ и замина. А Стефанъ стана съвършенъ хъщъ.

За хъша затвортъ бѣше вече истинско страдание: страдание не на тѣлото, лишено отъ свобода, а на духа, окованъ и смазанъ отъ съзнанието за безсилие.

Затова тѣй тежко Стефанъ понасяше самотността въ гостната стая на бабината Тонкина кѣща.

Вечеръ, когато Никола Обретенковъ се завръщаше, той го срѣщаше съ разтворени обятия, като избавителъ. И почваха безконечни разговори за новото време, което ще дойде, което трѣбва да дойде, за да възтържествува една правда, гасена съ кръвъ цѣли петстотинъ години.

Баба Тонка стоеше при двамата, слушаше ги, усмихваше се понѣкога и отсичаше:

— Охъ, млади, млади! Дунавтъ ви стига до колѣнетѣ.

Тя не разбираше голѣмитѣ революционни приказки, но познаваше голѣмото революционно дѣло. А знаеше, че отъ едното до другото има планини, има една Бузлуджа, по която се бѣлѣятъ юнашки кости.

— — — — —
На петия день Стефанъ Гугуто се реши да наруши заповѣдта на баба Тонка и леко открехна завесата на единия прозорець. Презъ пролуката видѣ хубава двуетажна кѣща, която не бѣ успѣлъ да забележи, когато пристигна. Найясно се виждаше чардака, на който по това време седѣше една млада ханѣма. Навѣрно тя не подозираше, че може да бжде гледана отъ дрѣзко мжжко око, защото бѣше повдигнала свободно яшмака си и бавно, съ изящна отиѣреност бодѣше иглата въ опънатата на гергефа коприна.

За малко жената спрѣ работата си, повдигна бледото си лице и се загледа нѣкѣде далечъ. Тогава Стефанъ видѣ, че тя имаше хубави очи, много дълбоки и много тѣжни

Но не красотата на туркинята го накара да се заплесне. Изненада го друго нѣщо: между кжщата, въ която бѣше той и кжщата, въ която бѣше туркинята нѣмаше стоборъ. Дветѣ кжщи бѣха въ единъ дворъ.

Стефанъ внимателно отпусна завесата, прекоси стаята и спрѣ до другия прозорець, който гледаше къмъ градината. Вечеръ баба Тонка отваряше този прозорець, за да се провѣтрява стаята. Разбира се, тогава лампата се угасяваше и Стефанъ дори се навеждаше навънъ, да подиша свежъ въздухъ, да погледа тъмния Дунавъ, да се порадва на свѣтлинитѣ отъ влашкия брѣгъ.

Презъ деня и на този прозорець тежеше завеса.

Стефанъ я повдигна и погледна въ градината. Очакваше да зърне баба Тонка, да я повика и отъ нея да разбере, каква е тази втора кжща въ двора и защо на чардака ѝ има ханѣма.

Ала въ градината бѣше Минка. Тя метѣше дветѣ пжтечки между лехитѣ и събираше на малки купчинки червентѣ капнали листа отъ дюлята и люлякитѣ.

Отъ първата си среща съ Минка, Стефанъ я бѣше виждалъ само два пжти и то бързишката. Тя избѣгваше да го заглежда, сякашъ още трѣпнѣше отъ страхъ. А и самъ Стефанъ не се стремѣше да намѣри приятелството ѝ. Не му бѣше нему до жена. Не му оставаше време да се замисли за това.

Сега работата бѣше друга. Любопитството го изгаряше и то не бѣше клюкарско любопитство, а служебенъ интересъ. Добре бѣше да знае отъ какви хора е оградень и до колко тѣзи хора могатъ да бждатъ опасни за него лично и за дѣлото.

Затова се реши и почука леко съ прѣстъ по стѣклото.

Минка го видѣ и странитѣ ѝ пламнаха.

— Ела, ела! — помаха ѝ съ ржка Стефанъ и се усмихна.

Момичето нѣкакъ страхливо премина двора, забави се мигъ въ пруста и съ явна нерешителность отвори вратата.

— Влѣзъ, девойче. Не се бой. Онзи день те наплашихъ, ала ти го забрави! Толкова ли съмъ страшень, а?

— Ами . . . не си страшень . . .

— Какъ те викатъ?

— Минка.

— Баба Тонка нѣма ли я, Минке?

— Нѣма я. Изъ чаршията отиде.

— Минка гледаше засмъното лице на Гугуто; свѣтлитѣ му кафени очи не гледаха както по-рано, а искрѣха отъ доброта и искреностъ. И, все пакъ, нѣкакъвъ неясенъ трепетъ я обхващаше. Чудно ѝ бѣше, какъ може такъвъ младъ, здравъ мжжъ да стои затворенъ въ една стая вече петъ дни. Наистина, това което баба Тонка ѝ бѣ казала за него, обясняваше, защо се крие. Но... нѣщо не бѣше въ редъ.

Стефанъ схващаше неловкостъта на момичето и се помъчи да бжде нѣженъ:

— Ти сърдишъ ли ми се за онзи день?

— Не. Не ти се сърдя. Баба Тонка ми разказа всичко.

— Какво ти разказа?

— Дето си ималъ разправия съ заптиетата, та затова си се криялъ. Чакалъ си да се размине бедата.

— Тѣй, тѣй. Вѣрно ти е казала старицата.

И пакъ настана неловко мълчание.

— Минке, знаешъ ли на кого е тази кжца? Ей тази, дето се вижда отъ прозореца?

— На баба Тонка.

— На баба Тонка ли? Че кой живѣе въ нея?

— Четири кадъни и едно турче. Едната отъ кадънитѣ е леля на турчето. Баба Тонка дала тази си кжца на харема на единъ богатъ турчинъ... Той, турчинътъ, умрѣлъ преди две годни...

— Затова те повикахъ. Погледнахъ случайно — гледамъ: туркиня на чардака. Зачудихъ се... Сега иди си гледай работата... Па като останешъ свободна, идвай да си побъбряме... Както съмъ останалъ самъ, ще ми се слепнатъ устата...

Минка се засмѣ и тѣй бързо изкочи изъ стаята, сякашъ бѣше чакала само да я пустне.

Стефанъ отново откряна завесата къмъ турската кжца. Жената продължаваше да бродира, да се визира мечтателно въ далечината и да въздиша.

— Дяволъ знае каква е тази работа, — помисли Стефанъ и поклати глава. — Защо ѝ е трѣбвало на баба Тонка да дава кжцата си подъ наемъ на турчинъ? Да го е направила за пари — не ще да е! Не може баба Тонка за два бешлика да си върже ржцетъ съ толкова тежки синджири. И защо до сега нито тя, нито Никола сж ми казвали за този харемъ?

Хъшътъ бѣ толкова унесенъ въ мислитѣ си, че не усѣти кога баба Тонка влѣзе въ стаята.

— Стефане, майка, не вземашъ отъ дума! Казахъ ти да не се мѣркашъ по прозорцитѣ — ти пакъ! Я чакай!

Тя надникна презъ рамото му и се стѣписа:

— Ти по ханъмата ли се заплѣсвашъ? По ханъмата ли?

— Потрѣбвала ми е ханъмата ти! — сопна се Стефанъ. — Малко жени съмъ виждалъ азъ, та ще се заглеждамъ по тази зелена усойница!

Баба Тонка го гледаше втренчено, а сякашъ не го виждаше. Той бѣше нарекълъ ханъмата усойница. Гюлхаръ — усойница! Въ мисълта на старицата изпъкна образа на Ангелъ Хаджиолу, когато я разпитваше за четиритѣ жени на Еминъ-ага. Спомни си чардака, потъналъ въ зеленината на хасмитѣ, широкия дворъ, залѣнъ отъ слънчева свѣтлина, веселото цвѣрчене на птичкитѣ въ гжстака на орѣха и пѣсенята на Гюлхаръ. О, тази пѣсенъ още ѝ звучеше въ ушитѣ: топла, омайваща пѣсенъ, изпълнена съ чемерна болка и сладострастие. Колко скръбъ се криеше въ тази пѣсенъ. Баба Тонка разбираше и обичаше всички скръбящи. Понѣкога само ѝ идваше мисълта: „Ахъ, ако не бѣше Гюлхаръ, тукъ щѣхме да имаме единъ народенъ човѣкъ повече!“ Но после въздѣхваше: „Ехъ, и тя сиромашинка! Сама си знае, колко ѝ е мжка на сърдцето!“

За революционерката бѣше важно, че единъ членъ отъ организацията бѣ напустналъ поста си. Но за жената — добрата, искрената и честна жена — по-важно бѣше страданието, което двама души изживѣваха само поради нестройно натѣкмения животъ.

И сега Стефанъ Гугуто гледаше Гюлхаръ. На баба Тонка ѝ се стори, че е светотатственъ този погледъ.

— Ти не бива никога да се заглеждашъ въ тази жена, Стефане. Помнишъ ли, какво ми разправи за Ангелъ Хаджиолу? Помнишъ ли, че за тебе Ангелъ се е грижилъ отъ братъ повече?

— Е? — недоумяващъ запита Стефанъ.

— Ангелъ Хаджиолу забѣгна отъ Русчукъ за тази жена! Туй то!

— За една ханъма? Ангелъ Хаджиолу ли казвашъ?

— Той. Други пжтъ, кой знае, може би не бихъ ти го казала. Сега го научи и вече не поглеждай презъ този прозорець.

Стефанъ се замисли. Баба Тонка го гледаше съ сжщия погледъ, съ който нѣкога гледаше Ангела. Но погледътъ ѝ сега се проясняваше. Не! Този мжжъ не бѣше, като

оня. По замисленото му чело не минаваха любовни мечти, а нѣкаква скрита тревога.

— Е, какво млъкна, като пънъ?

Думитѣ на старицата го опомниха.

— Азъ ли? Хм... Чудя се на чорбаджията! Такъвъ ученъ, такъвъ уменъ мжжъ, а за една жена...

— Човѣщина! — усмихна се баба Тонка. — И ти да не мислишъ, че отъ любовъ забѣгна? Друго, друго стана... Времето си минава, Дунавътъ тече, оттичатъ се водитѣ му и всичко се забравя.

После изведнажъ промѣни гласа си:

— Ами ти, бре хубостнико? Като се чудишъ на Ангела, защо надничашъ въ чуждитѣ кѣщи?

— Моята е друга, бабо Тонке. Азъ съмъ хъшъ. А хъшътъ винаги трѣбва да знае, кѣде се намира. Затова погледнахъ... А като видѣхъ ханѣмата — трѣпки ми полазиха по гърба... Отъ кѣде ханѣми въ твоя дворъ?

— А, затова ли рече на жената зелена усойница? Да ти обясня. Четири ханѣми сж. Мжжътъ имъ бѣше миралай. Умрѣ преди две години. Тогава дойде и новиятъ валия — Расимъ паша. Той взема тѣхната кѣща, а пѣкъ азъ имъ дадохъ моята.

Баба Тонка замълча. Натѣжи я единъ споменъ.

— Кѣщата, въ която живѣятъ ханѣмитѣ, не ми е мила. Сякашъ не е моя. Прави я мжжътъ ми — покойниятъ — и току я направи, отровиха го. Ехъ! Мина и то! Затова я дадохъ на ханѣмитѣ. Искахъ турскитѣ очи да сж въ двора ми, та по-лесно да ги затварямъ. Разбирашъ ли?

И сама си отговори:

— Нищо не разбирашъ! По-рано турцитѣ слагаха предъ всѣка порта на кѣщата ми по две заптиета. Откакъ сж ханѣмитѣ тука, заптие не се е мѣрнало. На недѣлята веднажъ идва сестриниятъ синъ на най-старата ханѣма — той работи въ валийството — и ужъ научава нѣщичко.

— Ами нашитѣ хора, които идватъ?

— Нищо не се вижда. Нашитѣ хора не идватъ съ зурли и тѣпани. Тѣ се промѣкватъ презъ комитетската порта. А тя не се чува, когато се отвори. Знаешъ ли? Комитетската порта пие повече зехтинъ отъ кандилото.

— Чудна жена си ти, чудна!

— Чуди се, синко. На мене валията ми се чуди, хемъ не знае какво правя, та ти ли нѣма да се чудишъ?! Азъ сама се чудя на себе си. А, може би, ако не бѣхъ такъва

нѣмаше да имамъ тѣзи синове, за които, ехъ, доста българи сж пролѣли сълзи.

И повдигна рамене:

— Всичко е отъ Бога. Той си знае работата.

Годежъ безъ годеница

МАКАРЪ баба Тонка да казваше, че комитетскитѣ хора не ходятъ съ зурли и тъпани, тази вечеръ тѣ дойдоха тѣй шумно, че Стефанъ Гугуто повдигна шарената черга и навѣрно би изчезналъ въ подземието, ако старицата не бѣ открехнала вратата и не бѣ го предупредила:

— Стой си, стой! Всички сж наши хора!

„Нашитѣ хора“ пристигнаха на група, съ пѣсни и смѣхове, съ задявки и високи подвиквания и съ писъка на една гайда.

Свечеряваше. Нѣколко съседки, насѣдали на приказка предъ тѣмнитѣ порти, започнаха високо да одумватъ баба Тонка.

— Смахната жена, — изкриви уста една отъ тѣхъ. — Мжжъ погребя, синъ погребя, други изпрати на заточение — и пакъ не мирясва.

— Събрала на Русчука момчетиитѣ да ги пои и гощава . . .

— Че и гайда повикали да имъ свири . . .

Баба Тонка чу последнитѣ думи, когато се показа на вѣнъ да затвори прозореца и се усмихна. Какво друго можеше да чака отъ махленкитѣ? Тѣ нито чувствуваха, нито разбираха нейната работа. Не знаяха човѣшкиятъ ѝ подвигъ, не знаяха и майчината ѝ жертва.

Тя оправи завесата на прозореца, вдигна фитила на лампата и чевръсто отърча на пруста.

— Заповѣдайте, заповѣдайте.

Десетина младежи — здрави, силни, съ загорѣли лица и блестящи очи влѣзоха въ кѣщата, като вихрушка.

— Ура! — изкрещѣ Димитъръ Атанасовъ. — Бабо Тонке, да не ми бѣха взели пищова въ конака, знаешъ ли, какъ щѣхъ да гръмна?!

— Влизайте, влизайте! — вече не канѣше домакинята, а всички гости едногласно.

— Ангеле, — подвикна баба Тонка на единъ хубавецъ съ широка черна брада, — гайдарьтъ да остане вѣнъ, за да можете да си чуете приказката . . .

— Да остане, бабо. Гайдата, като свири отдалече, по-добре се чува

Гоститѣ влизаха въ широката гостна стая и озадачено гледаха Стефанъ Гугуто. Той бѣше застаналъ до масичката съ виенското билюрено огледало и гледаше на тази пламенна младежъ, ту съ възторгъ, ту съ недоумение.

Последна влѣзе баба Тонка. Тя затвори вратата съ гърба си и съ лжчисти очи изгледа всички.

— Какво сте се втрѣщили въ човѣка, бре? Никола не ви ли е казалъ за него? Оттатѣкъ иде!

— А! Пратеникѣтъ!

Брадатиятъ хубавецъ подаде ржка на Стефана, по-двууми се, а сетне го пригърна и цѣлуна братски.

— Върнахъ се тази сутринъ отъ Троянъ и веднага научихъ за тебе, братко. Искахъ да дойда самъ, а отъ друга страна, трѣбваше и комитетѣтъ да се събере. Тѣй удряме съ единъ куршумъ два заека.

— Значи ти си Ангелъ Кънчевъ. Вижъ ти . . . Пъкъ бай Ангелъ ми разправяше за тебе . . .

— Кой Ангелъ?

— Хаджиолу. Разправяше ми, че си билъ голобрадъ момчерлакъ! Вижъ ти!

— Хайде, вие си приказвайте, — прекъсна ги баба Тонка, — азъ ще отида да нагледамъ гайдаря.

Гайдарѣтъ бѣ седналъ на трикрако столче въ пруста и продухваше дългата цевъ.

— Отъ тука като свиришъ, вжтре ще се чува по-добре. Па да могатъ да си разбератъ и отъ приказката. Нали сж годезници?

— Годезници ли сж? — наивно попита гайдарѣтъ.

— Годезници, ами! Ще годимъ Петранка, дъщеря ми.

— Да е честито.

— Да е!

Гайдарѣтъ наду мехѣтъ, пустна ручилото и лекичко подхвана стара пѣсень. Отпусна глава на едно рамо, примижа и засвири. Плавни звуци се понесоха, замрѣха, пакъ се усилиха, преплетоха се чудно, извиха се високо, току да се скжсатъ и после зачуруликаха весело и бързо, сякашъ въ пруста се бѣха събрали триста врабчета и хвалѣха годеницата.

Нѣкой подсвири отъ вѣнъ. Баба Тонка погледна презъ отворената врата на пруста и викна нетърпеливо:

— Хайде, бре! Хората тебе ли ще чакатъ?

— Ей ме.

Синът ѝ Никола влѣзе въ пруста засмѣнъ и веселъ, като човѣкъ, който годява сестра си.

— Мале, вода гостъ.

Старицата погледна презъ рамото му и сърдито сви устни.

— Отъ кжде го намѣри този върколакъ? — едва чуто промълви тя.

— Мълчи, мале. Ще видишъ, какъвъ човѣкъ е. Вли-
зай, отче.

Върколакътъ — единъ едъръ, снаженъ свещеникъ, съ хубави сини очи, съ разрошена руса брада и засмѣнъ, като майско слънце — побутна на страна Никола и поздрави:

— Добъръ вечеръ, бабо! Да ти дава Господъ още хляда момчета, та сѣ на гости да ме водятъ.

И направо влѣзе въ гостната стая. Баба Тонка трѣгна забъркана следъ нечо.

— Добъръ вечеръ, левове балкански. Де е Раковски да ви види, та сетне да му е леко да мре. Какво ме гледате изподъ вежди? Азъ съмъ отче Матей Миткалото. Отъ манастира на дяконъ Левски.

— Миткалото ли? Тѣй кажи, бре отче. Съвсемъ ме забърка.

Ангелъ здраво разтърси десницата на монаха.

— За тебе Левски ми е говорилъ часове.

— И на мене ми е говорилъ часове за тебе. Нали ти си Ангелъ Кънчевъ?

— Да!

— Е, разбрахме се! И тия хора сж все отъ нашия долъ дрѣнки?

Баба Тонка излѣзе на пруста. Щомъ и този попъ бѣше отъ манастира на дяконъ Левски — какво повече ѝ трѣбваше да знае? Нека си гледатъ момчетата работата. Тя не имъ разбираше ученитѣ приказки, не биваше и да имъ се бърка.

— Свири, ба! Изсвири една дъртешка. Да си припомня моитѣ времена. Моето годяване да си спомня... Богъ да го прости, дѣда ти Тиха, нѣма късметъ да доживѣе днешния день.

Гайдарътъ отново наду. Баба Тонка седна до него и се услуша. О, не въ звучитѣ на пѣсенъта, не въ тия плавни и приятни звуци, които милватъ сърдцето и изпълватъ очитѣ съ сълзи. Не, тя се послушваше въ гласоветъ, които идваха

отъ стаята. Искаше да разбере могатъ ли огненитѣ слова да се чуятъ, да бждатъ подслушани и да прелетятъ до конака.

— Хубава ти е пѣсѣнъта. Май и на моя годежъ я свирѣха. Дѣдо ти, навѣрно, е свириль.

И се усмихна. Засмѣ се, защото сърдцето ѝ се пълнѣше съ радостъ. Вжтре палѣха фитила на една бомба. Тази бомба щѣше да бжде сложена подъ златния тронъ на Абдулъ-Азисъ. И тя щѣше да избухне съ страхотна сила; щѣше да разкъса не само тирана, но всички тирани, които обграждаха всесилния господарь на османлитѣ. Трѣсъкътъ щѣше да разтърси цѣла Европа. Изъ основи щѣше да я разтърси и изъ разквотата страшна кървава пасть на бунта, щѣше да се роди свободата.

— Възмездие! — стенѣше тжжната пѣсенъ на гайдаря.

— Възмездие! — шепнѣше вѣтъртъ презъ отворената врата на пруста.

— Възмездие! — искрѣше въ очитѣ на младежитѣ, които носѣха величавото име комити.

— Възмездие! Възмездие! Възмездие!

За всичко и за всички. За стотицитѣ, хилядитѣ, милионитѣ. Отъ глѣбинитѣ на преизподнята тѣхнитѣ души молѣха, вопиеха, заклеваха за възмездие.

И го идваше. Надигаше се, като настрѣхналь, черень, градоносень облакъ надъ хоризонта, затъмняваше небето, затуляше слънцето, разнасяше дѣхтъ на кървави пѣри и барутень димъ.

Не трѣбваше да бждешъ пророкъ, за да чуешъ тътнежа на идващата буря, да доловишъ нейния замайващъ дѣхъ. Достатъчно бѣше да имашъ сърдце изпълнено съ велика любовъ и горда омраза. Би разбралъ всичко.

Баба Тонка имаше такъво сърдце.

Тя се изправи, поклати многозначително глава и отсѣче:

— Твоето гърло не пресѣхва лесно, но пакъ е добре да го наквасишъ. Който гайдарь не пие вино, не му сж чевръсти прѣститѣ. Карай си пѣсенъта, докато донеса виното.

Въ кухнята, свита на миндерчето въ кѣта, стоеше Минка, вслушваше се въ гайдата и шума на гоститѣ и, кой знае защо, изпитваше тревога. За нея бѣше ясно, че въ бабината Тоткина кѣща ставатъ необикновени работи, но какви? Защо бѣха дошли тѣзи младежи? Защо свирѣше гайда? Защо гърчеше по цѣлата кѣща баба Тонка и толкова радостъ имаше изписана на лицето ѝ.

И тъкмо когато за стотни път премисляше тѣзи безбройни „защо?“, старата жена влѣзе въ кухнята да запали свѣщица, за да слѣзе въ избата за вино.

— Хм. . . Какъ не се сѣтихъ! — плесна ржце баба Тонка и загледа Минка, каточели я виждаше за първи път. — Какъ не се сѣтихъ! Тъкмо ти ми трѣбвашъ! Ехъ, ехъ! Сто чифта турски очи да има наоколу, пакъ нищо нѣма да разбератъ.

— За какво казвашъ, бабо Тонке?

Старицата не ѝ отговори. Бързо изкочи вѣнъ и още побързо се върна. Носѣше единъ вързопъ, който хвърли на миндера:

— Я облечи, къзъмъ, тѣзи дрехи, притѣкми се на двена три, докато наточа виното, че ще те заведе оттатъкъ при гоститѣ. Да видятъ, каква дѣщеря си имамъ! . . .

И безъ да дочака отговоръ отъ момичето, запали свѣщцата, взе най-лъскавия медникъ и отърча.

Кагато се върна, пламъкътъ се чупѣше въ пълния медникъ, искреше и пламтѣше.

Баба Тонка изгледа Минка, усмихна се и промълви:

— Чудо! Хайде вземи котела и ела съ мене. Азъ ще нося черпацитѣ.

На пруста, тя спрѣ момичето:

— Почерпи гайдаря, дѣще, че безъ неговото писукане нито годежъ, нито сватба става!

Въ стаята шумѣха, препираха се, навремени избухваха, а после стрестнати затаяваха дѣхъ.

Баба Тонка отвори на Минка, пуствна я предъ себе си, а после плътно притисна вратата съ грѣбъ:

— Хей, нехранимайковци, не сте въ Букурещъ! Умната, че ви натупвамъ. Не гледайте, че съмъ стара! Остави котела, Минке, срѣдъ стаята, че да се черпятъ.

— Митьо, да не е това девойчето, за което ми разправи? — обърна се Ангелъ Кънчевъ къмъ Димитъръ Атанасовъ

— То е!

Минка остави котела. Погледътъ на баба Тонка ѝ показа да си отиде оттатъкъ.

— Не биваше да водишъ девойчето тука! — почти се скара Ангелъ. — Колкото по-малко очи ни виждатъ, толкова по-добре!

— Азъ си знамъ работата, Ангеле, както ти си знаешъ твоята. Господъ го изпрати това момиче, та да затвори

очитѣ и на гайдаря и на тѣзи дето надничатъ презъ стобора ми.

— Защо?

— Ами ако не бѣше то, какъ щѣхъ да... Боже, Боже! Толкова ли ти е умътъ, бре? Ами дѣ може годежъ безъ годеница? Нали на годежъ сте се събрали? Ухъ...

— Разбра ли, Ангеле? — подхвана отецъ Матей, когато баба Тонка излѣзе изъ стаята. — Тази жена има повечее умъ, отколкото нашитѣ десетъ глави!

— И другъ човѣкъ ми каза днесъ сжщото, — поклати глава Ангелъ. — И, лошото е, че този човѣкъ съвсемъ не обича нито насъ, ниго нашето дѣло.

— Знамъ го! — кресна секретарьтъ на комитета Манолъ Карамаждрака. — Ако не е Иванчо Чорапчиевъ, главата си отрѣзвамъ!

— Иванчо Чорапчиевъ ли? — запита Стефанъ Гугуто и настрѣхна. — Нали за него ми говори Каравеловъ? Стоянъ Пенъовъ, като дошелъ отъ Влашко, отишелъ при Чорапчиевъ и той го взелъ за словослагателъ въ валийската печатница.

— Значи отъ тамъ е трѣгнало предателството! Какъ не можа да ми донесешъ това писмо два дни по-рано. Щѣхъ да го дамъ на Левски и той щѣше да издаде заповѣдь...

— За добритѣ дѣла никога не е късно, — зловещо се засмѣ отецъ Матей и се прекръсти. — Боже, прости ми.

Всички изтрѣпнаха. Шегата бѣше наистина страшна. На русчушкия комитетъ предстоеше до извърши първото наказание върху единъ предателъ. А не е лесно да се извърши такъво наказание, дори когато знаешъ, че съ смъртта на едного спасявашъ десетки и, по-важно, спасявашъ дѣлото на България.

Въ стаята настана противно мълчание. Отмѣреното चुкане на часовника прозвуча досадно отчетливо.

— Все пакъ, азъ мисля, че преди да накажемъ предателя, трѣбва да съобщимъ на Апостола. Ако отложимъ съ два-три дни, нѣма да стане кой знай каква голѣма пакостъ.

— Не си правъ, — отвърна Гугуто. — Не сж два дни, а седмица. Ако се бавимъ още, Каравеловъ нѣма да може да напечата вестника. Влашкитѣ стражари ловятъ словослагателитѣ единъ следъ другъ. И не е само до словослагателитѣ. Този човѣкъ предава всички наши хора. Той ги предава на турцитѣ, а тѣ ги изискватъ отъ Влашко и пълнятъ съ тѣхъ Митхадовитѣ зандани.

— Дори така да е, пакъ ще трѣбва да изчакаме, докато се срещна съ Апостола.

Баба Тонка отвори вратата:

— Хайде-те! Полунощъ мина. Измъквайте се, както сте дошли, че много дълъгъ стана годежа.

— Димитре, ти поостани, — настави тя. — Остани да кажешъ на Минка, какво става съ нейната работа. Видѣ ли дѣдо Рахамимъ? Ходилъ ли е при пашата?

Димитъръ отиде въ кухнята. Гайдарътъ изви очи следъ него и намигна на баба Тонка:

— Да не е този годеникътъ?

Тя се направи, че не го чува и тръгна да изпровожда гоститѣ си.

Проекна въ тишината на нощта писъкътъ на гайдата и тежката вода на Дунава го понесе далечъ, далечъ къмъ Тулча:

Първиятъ бѣше вървѣше Хаджи Димитъръ съ Сливенъ, по него бѣше вървѣше Стефанъ Кареджа отъ Тулча.

Ухото на Иванчо ефенди

ВЕЛИЧКО, това малко уродливо човѣче, което живѣеше при ловджийскитѣ кучета на Иванчо Чорапчиевъ и изпълняваше тѣхната служба, обичаше да наднича по хорскитѣ дворове, да се вслушва въ разговоритѣ, да се заглежда тукъ и тамъ и после, за удоволствие на господаря си, повѣрително му съобщаваше, какво е видѣлъ и чулъ.

Той не знаеше значението на новинитѣ, които донасяше, но ползата отъ това му бѣше добре позната. Много често, когато разкажеше нѣщичко на чорбаджията си, последниятъ го потупваше по рамото, казваше му снисходително нѣкаква похвала и пускаше въ мръсната му попукана ржка десетъ пари, за да си купи тютюнъ.

Иванчо Чорапчиевъ ефенди бѣше културенъ и образованъ човѣкъ. Бѣше завършилъ цариградския лицей и вишето училище въ Парижъ, говорѣше прекрасно четири езика и познаваше основно историята и литературата на османлитѣ.

Когато Митхадъ бѣ назначенъ въ Русчукъ за валия и започна да провежда своята реформаторска политика, въ лицето на Иванчо ефенди намѣри единъ човѣкъ, напълно подготвенъ за редакторъ на вестникъ „Дунавъ“. Иванчо зае тази длъжностъ не съ съзнанието, че я заслужава, а съ

мисълта, че това е благоволение на пашата, за което ще следва да се отблагодари съ всички възможни сръдства.

Вмѣсто да разбере европеизма на Митхадъ, неговитѣ голѣми проекти за преобразование на империята и неговия стремеж да изравни вѣрскитѣ, класовитѣ и традиционнитѣ различия между аги и рая, Иванчо Чорапчиевъ се зае да пише хвалебствени статии за валията и тайничко да донася въ конака сведения за „зловредната“ дейность на младежѣта увлѣчена отъ московски „нихилизми“.

Докато Митхадъ бѣше валия на Туна вилаетъ на Иванчовитѣ донесения никой не обръщаше внимание. Валията ги смѣташе за излишно любоугодничество и раболепие, а муавинтъ Драганъ Цанковъ направо ги наричаше предателство.

Но после Митхадъ си отиде. Замѣстникътъ му — Расимъ паша — единъ почти грохналь старецъ и то старецъ не само по години, а и по разбирания за държавното устройство — намѣри въ лицето на Иванча ефенди истински помощникъ и приятель.

Силнитѣ и смѣли люде винаги сж презирали шпионитѣ. Такъвъ бѣше Митхадъ. Слабитѣ, страхливцитѣ, подлитѣ тирани, низкитѣ душици, случайно покачени на високо мѣсто, разчитатъ само на шпионитѣ, служатъ си само съ тѣхъ и само на тѣхъ се осланятъ. Такъвъ бѣше Расимъ паша.

Затова Иванчо Чорапчиевъ бѣ станаль необходимостъ въ конака, нѣкаква мебелъ, касетка, въ която се криеха важни, но не много чисти книжа.

Русчукъ, вратата на империята къмъ цивилизация западъ, бѣше врата и на всички свободолюбиви наченки, които идваха въ България. Презъ тази врата прелетя, като вихрушка и новата дума на новитѣ хора „комита“. Макаръ въ самия градъ комитетъ да бѣ основанъ сравнително късно, за всички бѣ ясно, че Русчукъ държи ключоветѣ на комитетското дѣло, че тѣзи ключове сж много и, че еднакво могатъ да се търсятъ въ джоба на чорбаджи Йорданъ Ганата, на дѣдо Рахамимъ въ копринения поясъ, въ престилката на баба Тонка, или въ рѣцетъ на който е да е русчушки търговецъ, занаятчия или чифчия.

Иванчо ефенди съ голѣмо основание вѣрваше, че единъ отъ ключоветѣ на комитетата е винаги въ сетрето на валийския секретаръ Драганъ Цанковъ.

Все пакъ, необходима е една справедливостъ. Иванчо Чорапчиевъ не правѣше своигъ доноси, като професионаленъ шпионинъ. Той не пишеше рапорти до валията, нито нарочно

изпращаше слугата си да подслушва по хорските кѣщи. Не. Културният доносчикъ е много по съобразителенъ отъ обикновенния предателъ, който отива въ конака и казва: дайте ми сто гроша да ви кажа това и това! Иванчо Чорапчиевъ никога нищо не казваше. Той само подмѣташе. Пускаше дума. Случайно подхвърляше мнение. Тихичко прошепваше. Ето: една тънка система, приличаща на невинна игра и всъщностъ много по-страшна отъ най-страшната подлостъ. Защото точното донесение предвиждаше единъ резултатъ: действие. А недомлъвките, подмѣтанята, шушуканията пораждаха мисли и тѣ се разширяваха все повече и повече, достигаха неимоверни размѣри, ставаха идея фиксъ, особено въ главата на единъ престарѣлъ управникъ.

И ако имаше нѣщо, което да прави дейността на Иванчо Чорапчиевъ още по-грозна и противна, то бѣше фактътъ, че той прекрасно съзнаваше силата на своята система.

Тази сутринъ, преди да трѣгне за печатницата, Иванчо се отби въ двора задъ кѣщата си, кждето бѣ обора за конетѣ му и голѣмия навесъ съ кошаритѣ за породиститѣ му кучета.

— Добро утро, чорбаджи, — изфѣfli насреща му Величко.

Иванчо изрѣмжа отговора си и надникна въ кошарата, кждето бѣше любимата му хрѣтка.

— Какъ е?

— Все тѣй, чорбаджи. Не знамъ какво ѝ е, все лежи. Опитахъ се насила да я изправа, ухапа ме. — Величко показа наранената си ржка.

— Хм... — изви вежди Иванчо. — Чудно нѣщо. Толкова скѣпо куче!.. Да не би да е бѣсно?

— Не ще е, чорбаджи. Бѣсно куче не лежи на едно мѣсто. Друга трѣбва да му е болката на хайванчето. . . Чакахъ да питамъ тебе, какво да го правя. Ако речешъ, да го заведа на Халилъ хекимина. Той разбира отъ човѣшки болести. . . Може и отъ кучешки да разбира.

Макаръ, че не му бѣше весело, Иванчо се усмихна:

— Иди по-напредъ попитай хекимина дали разбира, та тогаза носи кучето.

Той трѣгна къмъ вратата, но се поспрѣ, сякашъ се сети за нѣщо, и запита:

— Ами ти онази вечеръ кжде бѣше скиталъ, та се върна посрѣдъ нощъ?

— Хи — хи... — глупаво се засмѣ Величко и старателно започна да трие ржцетѣ си една о друга. — Азъ ходихъ, ей тъй, изъ града. Рекохъ да видя, какво има, какво нѣма. . .

— Е ?

— Покрай Дунава ходихъ. Не по брѣга, ами горе.

И тайнствено прибави :

— Въ кжщата на Тонка Тиховица свирѣше гайда. Имаше десетина момчета. Имаше и едно момиче. Презъ вратата на пруста видѣхъ. Бѣше отворена. Като че ли годежъ имаше. . .

Иванчо повдигна рамене и излѣзе на пжтя. Това сведение не бѣше интересно. Всѣкжде, кждето има моми, може да има и годежъ. Но изведнѣжъ си спомни друга подробностъ. Баба Тонка имаше само една дѣщеря, която можеше да бжде годеница, а тя не бѣше въ Русчукъ. Иванчо случайно бѣше въ валийството, когато Петранка Обретенова се яви да разпише тескерето си за заминаване въ чужбина.

Тогава, коя би могла да бжде годеница ? Може би момичето отъ Черна вода, за което едно турче бѣ пребито отъ бой и валията бѣ побѣснѣлъ отъ гнѣвъ.

И намѣсто да отиде въ печатницата, Иванчо се отби въ кафенето „Гюль Шехинъ“, кждето Расимъ паша обичаше да играе домино и да слуша пеперливи шегги.

Иванчо нѣмаше никакво отношение къмъ историята на селската мома и влюбеното турче, но щомъ тази мома имаше нѣкаква връзка съ Обретеновци. бездруго въ дѣното на побоя стоеше комитетѣтъ, сиречь, тѣзи омразни хора, които всѣваха смуть въ държавата и растройваха мирния животъ на кроткитѣ душици.

Затова при втората игра на домино, той подхвърли съвсемъ случайно :

— Ти се сърдѣше, Расимъ ага, задето едно турче било нападнато и пребито. Разправяше ми, че било за нѣкакво си момиче ? Какъ е турчето ? Оздравѣ ли ?

— Нищо му нѣма вече ! — нервно отвърна пашата. — Съжелявамъ, че не можахъ да пипна побойницитѣ. Щѣхъ да ги настаня по за петъ години въ вериги. . .

Иванчо въздѣхна и внимателно подреди черното камъче на доминото :

— Не е толкова трудно да се научатъ побойницитѣ. . . Стига само да се разпита момичето. То ще каже, кой може да се е застѣпилъ за него.

— Кжде да се намѣри това дяволско момиче, — кресни турчинтъ. — Въ село не се е връщало отъ тогава. Кой го крие? Кжде го крие?

— Губишъ, Расимъ ага! — прекжсна Иванчо думитъ на валията и постави последния си камъкъ. — А пъкъ за момичето самъ помисли и ще разберешъ... Кой дойде да те моли за неговата работа? Рахамимъ ефенди. Съ кого се събира Рахамимъ ефенди? Съ момчетата около читалището. Кой прислужва въ читалището? Синтъ на Тонка Тиховица... Е, трета игра ще почнемъ ли?

Раисмъ паша не отговори. Постоя нѣколко мига съ сбърчени вежди, сетне бързо се изправи, хвърли единъ грошъ на масата и, съ необикновена за възрастята му живостъ, отърча къмъ конака.

Малко преди обѣдъ единъ добре облеченъ господинъ излѣзе изъ валийството. Той се огледа по площада и помахаша съ ржка на единъ ученикъ отъ българското класно училище.

Ученикътъ приближи и поздрави.

— Слушай, юнакъ, знаешъ ли кжщата на баба Тонка Обретенова?

— Знамъ я, разбира се.

— Ами баба Тонка познавашъ ли?

— Познавамъ я.

— Отърчи още сега у тѣхъ и й кажи, ако е прибрала нѣкое момиче да живѣе при нея, на часа да го изпрати другаде. Само това й кажи, тя ще разбере. Ще отидешъ ли?

— Ще отида, господине. Азъ те познавамъ. Може ли да не изпълня това, което ми заповѣдашъ!

— Хайде, бързай и забрави, че ме познавашъ!

Господинтъ се изви и пакъ влѣзе въ валийството. Едно заптие едва не се блъсна въ него:

— Муавинъ ефенди, валията те търси за нѣщо.

Гюлхаръ си спомня

БАБА ТОНКА рѣдко посещаваше ханъмитъ на Еминъ ага. Обикновено правѣше това, когато трѣбваше да се разпрѣсне нѣкое подозрение, или да провѣри дали четиригъ жени сж забелязали нѣщо станало въ кжщата й, или да научи нѣкоя новина. Въ такива случаи, пакъ я обхващаше привидната й словохотливостъ и хубавото й остро-

умие за малко време се разсѣиваше суката на вдовицитѣ. За всѣка отъ тѣхъ тя намираше по една хубава шега, по нѣкоя топла ласка и по нѣщичко, което да имъ направи удоволствие.

Затова кадѣнитѣ ѝ бѣха благодарни. Затова старата Нериде забравяше дори, че веднажъ въ недѣлята идваше сестриниятъ ѝ синъ отъ конака да я разпитва, станало ли е нѣщо особено въ кжщата на Обретеновци. Нѣщо повече: тя бѣше започнала да го убеждава, че напраздно подозиратъ добрата баба Тонка въ пакостна дейность, ча само злитѣ езици я клеветятъ, че е срамотно да се набеждава една толкова мила и порядѣчна жена.

Когато баба Тонка получи известието на Драганъ Цанковъ, че Минка ще бжде подирена въ кжщата ѝ, за да изкаже, кой е билъ турчето, помисли, че най-добре ще е да заведе сирачето въ кжщата на нѣкоя отъ съседкитѣ си въ Мечка махала и да го повѣри на грижитѣ ѝ. Но този планъ още отъ прѣвъ погледъ имаше едно неудобство. Докато водѣше момичето, турскитѣ очи навѣрно щѣха да я проследятъ и после по-лесно щѣше да имъ бжде да взематъ жертвата си отъ другата кжща. Можеше и друго да стане: докато отиде и се върне, низамитѣ да дойдатъ и да претърсятъ дома ѝ. Тогава може би щѣха да намѣрятъ комитетската стая, а вжтре въ нея Стефанъ Гугуто. А ако си бѣше въ кжщи, съ хладнокрѣвието си щѣше да промѣни много нѣща. И изведнажъ ѝ хрумна да използува харема на Еминъ ага, за да скрие момичето.

Тя бързо влѣзе въ кжщи, заповѣда на Стефанъ Гугуто да се прибере въ комитетската стая и да кротува, а на Минка заповѣда да отиде въ задния дворъ и тамъ да чака, докато я повика:

— Азъ ще отида при едната ханѣма отсреща. Ти ще стоишъ въ двора. Като ти махна съ ржка да дойдешъ — ела. И докато си при ханѣмата, много не приказвай. Ти не знаещъ добре да приказвашъ турски, та да не би да сглупишъ нѣщо и да ти се смѣятъ. И... пакъ ще ти кажа, кѣзъмъ: да не отваряшъ дума за това, какви хора идватъ у дома и какво приказватъ.

Баба Тонка бързишката премина двора, нарочно отвори вратата на харемлика съ излишенъ шумъ и викна още отъ стълбитѣ:

— Тука ли си, Гюлхаръ ханѣмъ ?

Една врата на втория катъ се отвори и на пруста се подаде хубавата бледа Гюлхаръ:

— Заповѣдай, майчице. Качи се горе.

— Да излѣземъ на язлѣка, Гюлхаръ! Да поседнемъ на миндерчето и да си побъбримъ. Домилъ ми за тебе. Отколе не съмъ те виждала.

После понижи гласъ:

— Сама ли си въ кжщи?

— Сафиде е вжтре. Болятъ я краката, та лежи и се пãри съ гореща тухла. А другитъ отидоха на кьошка. Омръзнало имъ да седятъ въ кжщи затворени, като кукувици. Викаха и мене...

— Ами ти защо не отиде?

— Хм... — повдигна рамене младата жена, — каква ли пкъвъ радостъ ще имамъ на кьошка. Все ми е това... И тука да си стоя и тамъ да отида — все моитъ си мисли ще мисля. Затова...

Тѣ излѣзоха на открития чардакъ. Баба Тонка се отпустна на миндера и привлѣче кадъната къмъ себе си:

— Седни, Гюлхаръ. Искамъ да ти кажа нѣщо.

Коситъ лжчи на есенното слънце още не можеха да разкжсатъ мъглата надъ Дунава, макаръ, че бѣше пладне. Презъ тази бѣлезникава завеса зелениятъ влашки брѣгъ се виждаше недостижимо далеченъ и неестественъ, като въ хубавъ сънъ. Старицата се загледа въ тази дълбока далечина и въздъхна.

— Гюлхаръ, азъ искамъ отъ тебе една услуга.

— Всичко каквото искашъ ще направя за тебе, майчице, — пламенно възкликна туркинята.

— Почакай, — прекжсна я Баба Тонка. — Преди четири години, една вечеръ ти дойде при мене. Бѣше надвила и срамъ и страхъ и дойде да ме молишъ, да помогна на единъ мъжъ... И този мъжъ бѣше българинъ...

— Не слагай прѣстъ въ раната, майко, — въздъхна Гюлхаръ. Тя и тѣй си боли.

— Почакай, къзъмъ. Ти искаше да го спасишъ, защото го обичаше. И не те бѣше срамъ и грѣхъ и страхъ да ми кажешъ, че обичашъ единъ българинъ. Когато една жена обича, Гюлхаръ, за нея нѣма синуръ и вериги. А може ли една жена, като не обича нѣкого да се омжжи за него, да си заключи сърцето и да лъже и себе си и хората, че е доволна, че е щастлива?!

И заговори съ оная топла убедителность, която побегъ-

даваше всички и всѣкога. Гюлхаръ привеждаше глава, сякашъ се мъчеше да скрие сълзитѣ си, да заличи внезапния пламъкъ върху бледитѣ си страни, да подтисне сърдцето си, прелѣло отъ мъжа. После изхлипа:

— Ти искашъ да ми спомнишъ оная вечеръ, бабо Тонке, а не ме запита забравила ли съмъ я нѣкога? Не ме запита, какви сънища ми затварятъ очитѣ и какви мисли ги отварятъ. День не е миналъ да не спомня черната вода на рѣката и свѣтлинитѣ на парахода, който го отнасяше... И той... отиде... забрави всичко... Слава Богу! Добре, че го забрави! Ахъ, колко беда му направихъ...

Баба Тонка сви вежди. Да съобщи ли на туркинята, че той, мъжътъ за когото страдаше, е живъ и здравъ, че е далечъ въ Русия, че мисли за България и навѣрно спомня своята мигновенна и нещастна любовъ? Не бива. Такъви нѣща не се разказватъ, на никого не се разказватъ. Камо ли на влюбена жена!

— Ще ми послужишъ ли, Гюлхаръ?

— Защо ме питашъ, бабо Тонке? Мога ли да не ти услужа?

Старицата се наведе презъ перилата на чардака и направи знакъ на Минка, която стоеше въ двора задъ малката кѣща, като наказано дете.

Сетне тръгна по стълбата да я срещне и пакъ напомни:

— Разбра ли, Минке? Много недей приказва.

Като излѣзе на двора, тя обгледа всички околни улици и търпеливо започна да чака. Знаеше, че щомъ Драганъ Цанковъ я предупреждава да изпрати момичето нѣкъде, навѣрно въ кѣщата ѝ ще претърсватъ. Ала сега бѣше спокойна.

И когато отдалечъ забелѣза онбашията Мустафа чаушъ, причака го на пѣтната порта и първа му заговори:

— Кѣде така, Мустафа ага? На разходка ли си излѣзалъ по никое време? Влѣзъ де, влѣзъ. Ела да те почерпя една ракия! Знаешъ ли, каква ракия съмъ сварила? Огънь! Само за бабаити!

Турчинътъ изръмжа нѣщо, но въ това рѣмжение не се криеше умраза къмъ любезната домакиня, а по скоро недоволство отъ началницитѣ му, че го пращаха да претърси кѣщата на тази толкова добра жена.

— Влѣзъ де! — повторно покани баба Тонка. — Не се запирай на портата, че ще взематъ да ме одумватъ комшийкитѣ. Па то дете ще одумватъ мене, нищо, ами на тебе

лоши приказки ще излѣзатъ. Ще се научи ханѣмата ти и ще ми направи магия!

Онбашията добродушно се засмѣ. Той не подозираше, че баба Тонка е подготвена за идването му, а отдаваше тази нейна бѣбривостъ на веселия ѝ нравъ.

— Вѣнка ли да ти донеса едно столче, или ще влѣзешъ въ кѣщи? Я по-добре влѣзъ вжтре.

Изтърча предъ него, остави вратата на пруста отворена и широко разкри вратитѣ на всички други стаи.

— Тука, тука! Ела въ гостната стая!

Наведе се ужъ да поправи чергата и лекичко почука три пѣти на пода. Това бѣше условенъ знакъ, че въ кѣщи е влѣзълъ човѣкъ, чуждъ на дѣлото и, че трѣбва, този който се крие въ комитетското скривалище да се спотаи безъ шумъ и безъ дѣхъ.

— Почакай ме тука, Мустафа ага, докато донеса ракията и кафето.

И толкова бързо се върна, като че ли кафето бѣше готово сварено, а шишето съ ракията отдавна чакаше подобенъ гостъ.

— Бабо, има ли въ твоята кѣща нѣкое момиче скрито?

— Какво рече? Скрито момиче ли? Че какво момиче ще крия? Кой го измисли пѣкъ това?

— Такъва приказва се пушна и ме изпратиха да видя. Не е хубаво, ако има такъво момиче въ кѣщата ти, да го криешъ.

— Мустафа ага, ти още не си пилъ ракията и говоришъ, като пиянъ. За какво момиче си ми задрѣнкалъ? Видѣтъ на баба Тонка бѣше не на шега сърдитъ.

— Ти мене за каква ме имашъ, бре чапкънино? Азъ да не съмъ влашка газдарица, че да крия момичета?

Кафената чашка заигра въ рѣцетѣ на турчина:

— Чакай де, — опита се той да я прекъсне. — Не съмъ казалъ такъво нѣщо.

— Не си казалъ, ама си го помислил! Азъ като човѣкъ те повикахъ въ кѣщата си, като човѣкъ те почетохъ, да те почерпя, а ти да ми кажешъ тѣзи приказки! Засрами се! Не те ли е срамъ предъ бѣлитѣ ми коси! Майка съмъ ти. Мене за Гица Паунката ли ме смѣташъ, а?

— Гледай сега, — забърка се Мустафа чаушъ. — Азъ искахъ друго нѣщо да ти кажа, а ти какъ ме разбра! Азъ не казвамъ, че си скрила нѣкое момиче насила, ами че то само е дошло у васъ да се скрие. По нѣкаква любовна ра-

... Сега било. . . Тъй ми рекоха отъ конака. . . Едно момиче отъ Червена вода. . .

Баба Тонка плесна ржце:

— Туй то! За него момиче ли питашъ? Ами че то ми е роднинско момиче. Дойде у дома, докато изкараме гроздобера. Тъй ми кажи, да те разбере. Ала туй момиче не се е крило и по никаква любовна работа не е идвало тука. Разбра ли? Тъй кажи на копоитѣ, дето искатъ да ми зачернятъ кжщата. . . Малко ми сж мене грижитѣ, та и за хорскитѣ клевети да мисля! Защо ще се крие това момиче, а? Отъ кого ще се крие?

Баба Тонка отдавна бѣше научила отъ Димитъръ Атанасовъ за битото турче и знаеше, какво целятъ конашкитѣ голѣмци, когато изпращатъ въ кжщата ѝ заптие. Сега трѣбваше бързо да преценява и още побързо да действа:

— Я ми разправи, защо ще се крие това момиче?

— Хм. . . — тръсна глава турчинътъ. Нему и безъ това му бѣше неловко да се разправя съ старицата. — Знамя ли? Казаха ми, че ужъ нѣкакво турче искало да я краде за жена. . .

— Нея ли да краде? — изви вежди баба Тонка. — Такъво нѣщо не може да стане!

— Защо?

— Защо ли? Защото това момиче е женено. Има си мжжъ, а пкъ не се е чуло, да се краде женена жена! Ето затова!

Сватбата на Минка

СТЕФАНЪ Гугуто се измъкна изъ подземието, разтърка очи, за да свикне съ дневната свѣтлина и се засмѣ:

— Баба Тонка ли те изпрати да ми отворишъ?

— Тя, — отговори Минка и лицето ѝ грѣйна отъ усмивка. Тя бѣ свикнала вече съ необикновенния гостъ на Обретеновци и въ отношенията ѝ къмъ него нѣмаше поменъ отъ предишния страхъ. Напротивъ: Стефанъ ѝ харесваше съ подчертаната си мжжественостъ и съ открития си честенъ погледъ. Колкото за неговото криене, тя вече си го бѣше обяснила. Минка не бѣше глупаво момиче. Па и не трѣбваше много прозорливостъ, за да се разбере, че мжжетѣ вече не бѣха, като нѣкогашнитѣ мжже, когато баба

й е момувала. По седѣнкитѣ въ село тя чуваше, какво говорятъ ергенитѣ, какви пѣсни пѣятъ и на какво ги учи да скалъ Тома Кърджиевъ. Следъ като има време да размисли добре върху виденото въ бабината Тонкина кѣща, тя проумя, че разговоритѣ на селскитѣ младежи не сж били мечти, че наистина има бунтовници и че тѣжната ѝ сѣдба я бѣ довела тѣкмо въ гнѣздото на тѣзи бунтовници. Но това обстоятелство не само не я плашеше, а я изпълняше съ гордостъ, защото виждаше, какъ бунтовницитѣ се грижатъ за нейната неволя. Повече отъ това тя и не искаше да знае за тѣхнитѣ работи. Стигаше ѝ съзнанието, че не е изоставена сама-самичка, безпомощна и беззащитна.

Стефанъ седна на раклата, запали цигара и пустна къмъ потона едно едро кълбо димъ:

— Най-лошото е, че долу не може да се пуши. Ако запуша една цигара, който стои тука ще помисли, че кѣщата гори. Ами защо чакъ сега ме пускате да излѣза? Заптието си отиде преди половинъ часъ.

— Да ти кажа правичката, бай Стефане, не можахъ да разбера, какво става. Мене ме прати оттаткъ при едната ханѣма. Тебе те затвори въ мазето. Сетне ме викна да се върна, а тя се облече и излѣзе. . . Знаешъ ли? Тебе те бѣше забравила. Като стигна до пѣтната врата, тогава се сети и ме прати да ти отворя. Катунарка да стана, ако мога да разбера, какво става!

— Тѣй а? Не можешъ да разберешъ, а? Ехъ, момиче, момиче! Лошъ ти билъ късмета! Идва едно заптие да те търси.

— Мене ли? — запита Минка и побледнѣ, като смъртникъ. — Мене ли търсѣше заптието?

Стефанъ леко сложи рѣжката си на рамото ѝ:

— Ти пѣкъ какво се изплаши, като вrabче? Търси те заптие — голѣма работа! Мене ме търсятъ всички заптиета изъ царството и пакъ не се боя. Докато баба Тонка се грижи за насъ, петъ пари не струватъ хиляда заптиета! Азъ съмъ десетъ дни тука и нищо лошо не ми се е случило!

Чудно! Този пѣтъ Минка не заплака, ресницитѣ ѝ не потѣгнаха въ сълзи, брадичката ѝ не затрепера. Само лицето ѝ се покри съ румѣнина и устнитѣ ѝ се свиха до синяване. Значи заплашванията на Селимъ сж били истински. Значи наистина ще иска да я отведе въ конача и да я застави силомъ да признае, че желае да се потурчи и да се омѣжи за него! Това бѣше ней-страшното. А сега то не я

плашеше. Дълбоко въ сърцето си тя чувствуваше силата на младитѣ буйни хора, които я бѣха оградили съ грижи и вѣрваше въ тази сила съ безпредѣлна упоритостъ.

Гугуто я гледаше изненаданъ. Друго бѣше станало това момиче. Не бѣше по-раншното страхливо селянче.

— Все си мисля, Минке, че дребнитѣ работи правятъ по-голѣми пакости, отколкото едритѣ. И съ тебе е така.

Вмѣсто да отговори, Минка го запита съ равенъ спокоенъ гласъ:

— Бай Стефане, ти защо се криешъ отъ турцитѣ? Бунтовникъ ли си?

И съ сжщо такъвъ равенъ гласъ ѝ отговори Стефанъ:

— Бунтовникъ. Защо ме питашъ?

— Всички тѣзи млади хора, които идватъ тука, като тебе ли сж?

— Като мене.

— Ами тѣ защо не се криятъ? — и като помисли малко добави, — кажи ми всичко. Азъ нито съмъ глупава, нито съмъ страхлива. Отъ устата ми дума нѣма да излѣзе. Тѣй да знаешъ. Питамъ те, защото. . . защото. . . после ще ти кажа!

Стефанъ забрави предпазливостъта си. Не му бѣше нужна. Това момиче вече токова мразѣше турцитѣ, че наистина не би казало никому нито дума.

— Нашата работа, Минке, е тайна. Въ комитетата има хиляди и хиляди хора, ала властѣта не ги знае. Тамъ ни е и силата. Тука идватъ десетина мжже. Турцитѣ ги подозиратъ, ала за никого не могатъ да кажатъ: този е комитатъ. И докато не кажатъ, той нѣма защо да се крие. А пъкъ съ мене не е така. Преди година бѣхъ въ Русчукъ. Пакъ бѣха ме изпратили отъ Влашко съ поржчения. Тогава още бѣхъ новакъ и се оставихъ да ме хванатъ. Намѣриха у мене нѣкои бунтовни книги и разбраха какъвъ вѣтъръ ме вѣе. Криво-лѣво успѣхъ да се измъкна. Избѣгахъ. Едно запитие лежа сетне шестъ месеца въ болницата. . . Отъ тогава вече не мога свободно да се покажа изъ русчушкитѣ улици. . . По него време въ Русчукъ нѣмаше комитетъ. . . Сама баб Тонка вършеше всичко. Ала азъ и на нея не се бѣхъ оба дилъ. Мислѣхъ се за много хигъръ и много смѣлъ. . . Кажй сега, за какво ме разпитвашъ?

— Кажй ми още едно нѣщо, бай Стефане. Вие бунтовницитѣ, какво тѣкмите да правите?

Огънь пламна въ очитѣ на Гугуто. Това което бѣше

прочелъ въ книгитѣ на Каравеловъ и Раковски, изведнѣжъ заблестѣ предъ очитѣ му, прелѣ се въ кръвѣта му, разтърси го:

— Какво тъкмимъ да правимъ ли? Да се боримъ противъ агитѣ. Да спасимъ братята си отъ робия. Да си освободимъ отечеството! Това тъкмимъ! Тебе мжката ти е една. Едно мръсно турче те харесало. А само ти ли си? Колко момичета, като тебе биватъ зачернени и сетне оплакватъ днитѣ си!? Хиляди! И хиляди сираци, хиляди вдовици, хиляди нещастни жертви на кръвожаднитѣ заплети, аги и паши! Противъ тѣхъ сме ние — хъшоветѣ, комититѣ, горскитѣ разбойници!

Той прекара езикъ по засѣхналитѣ си устни. Минка го гледаше съ широки очи и нѣкакъвъ неотразимъ възторгъ се четѣше въ тѣхъ.

— Комититѣ не искатъ да отмѣщаватъ на единъ турчинъ за една жертва, а на всички турци за всички жертви. Ще се провали тиранското имъ царство и тѣ ще се прѣждосатъ въ днѣнъ земя. Въ Анадолъ ще ги прогонимъ. . .

Преди да разбере, какво става, Минка се наведе, поержката му и я цѣлуна. Сетне скри лицето си въ престилката и избѣга изъ стаята.

Когато следъ нѣколко миунти се завърна при него, бѣше пакъ спокойна и сдържана, само очитѣ ѝ бѣха малко зачервени.

— Бай Стефане, не ми се смѣй, ала искамъ да те помоля за нѣщо. Намѣрете ми и на мене нѣкаква работа. Искамъ и азъ да направя нѣщо за комититѣ.

— Ти ли?! — прихна Стефанъ. — Съ моминскитѣ си ржце да не искашъ да въртишъ сабя?! Не е за тебе тази работа, Минке.

— И баба Тонка е жена, — троснато отвърна момичето, — а пѣкъ на всички ви помага. Самъ казвашъ, че едно време сама е вършила всичката работа на комититѣ. . .

— То е тѣй, ала. . . Слушай: като се върне баба Тонка, на нея кажи, какво искашъ. Тя ще ти намѣри работа. Но най-напредъ трѣбва да се свърши тази дандания съ турчето.

— За това и не мисля вече. Бати Димитъръ ми каза, че пратилъ на баба ми пари въ село и ѝ казалъ да не се грижи за мене. Била съмъ се наредила въ Русчукъ. . .

— Какъ си се била наредила?

Минка тжно се усмихна:

— Ужъ съмъ се била омжила тука!

— Баба Тонка каза сжщото нѣщо на заптието!

И настави:

— Ехъ, ако не ми бѣха вързани и ржцетѣ и краката, щѣхъ да ти покажа азъ! . . .

— Хм?

— Щѣхъ да те сграбча, ей тъй, щѣхъ да те хвърля въ комитетската лодка още тази вечеръ и щѣхъ да те откарамъ въ Влашко. Щѣхъ да те направя байрактаръ на хъшопетѣ. Разбра ли, а? Разбра ли?

Минка ловко се изтрѣгна изъ юнашката му пригрѣдка и избѣга. Нозетѣ ѝ треперѣха, странитѣ ѝ пламенѣха, а сърдцето ѝ се свиваше, като врабче, паднало въ детски ржце.

Тази вечеръ въ кжщата на баба Тонка отново се събраха членоветѣ на комитета. Само че не дойдоха вкупомъ съ пѣсни и смѣхъ, а единъ по единъ се промѣкваша презъ една отъ четиритѣ врати на двора и, прикривайки се въ сѣнката на лозата влизаха, безшумно въ гостната стая.

Последни пристигнаха Ангелъ Кънчевъ и отецъ Матей.

Монахътъ изглеждаше безгриженъ и веселъ, както винаги, макаръ, че следъ гостуването на Мустафа чаушъ въ главната квартира на комитета, на никого отъ комититѣ не бѣ особено весело. Отъ три години насамъ този бѣше първиятъ обискъ въ кжщата на баба Тонка, а това значеше, че властта отново е усилила подозрителността си, или пъкъ, че е научила нѣщо и вече открито заплашваше дѣлото.

— И въ тази работа виждамъ прѣста на Иванчо ефенди! — просъска гнѣвно Ангелъ Кънчевъ и стисна ржцетѣ си до пропукване. — И като си помисля, че този човѣкъ е роденъ отъ българка. . .

— Ти не си мисли такъви работи и толкова! — пре-кжсна го отецъ Матей. — Иванчо билъ предателъ. Голѣма работа! Когато бѣхме съ Дякона въ Бѣлградъ, Раковски, Богъ да го прости, бѣ предаденъ отъ единъ много по голѣмъ човѣкъ. Знайте ли, кой бѣше той? Самъ сръбскиятъ князь Махайло! Запомни, Ангеле! Бати съмъ ти и по години, и по хайдутуване, затова ти давамъ съвети: не се сърди на предателитѣ. Юначеството и подлостта вървятъ ржка за ржка. Като си юнакъ, нѣма да мразишъ подлеца, ами ще го изчиствашъ. Толкова.

— Никола, повикай майка си да ни разкаже, какво е станало съ заптието.

Разказътъ на баба Тонка бѣше простичекъ и сърде-

ченъ. Казала на заптието, че Минка е женена за единъ работникъ по желѣзницата. Нарочно казала така, защото турцитѣ се плашели отъ всички работници въ английската желѣзопѣтна компания. Щомъ е турчинъ, като му покажешъ човѣкъ съ алафранга дрехи и съ „ингилиска фуражка“ прави темане и си отива. Питалъ я Мустафа чаушъ, кжде живѣяла Минка съ мжжа си, а тя отговорила, че Минка живѣе при нея, а мжжътъ ѝ постоянно пѣтува отъ Русчукъ до Варна и само единъ пѣтъ въ недѣлята оставалъ да преспи въ кѣщата ѝ. Тя имъ била дала една стая подъ наемъ. Минка ѝ помагала въ кѣщната работа; пѣкъ ѝ била роднина, та затова я прибрала при себе си. Не можела да остави млада жена по цѣла недѣля самичка да живѣе въ людска кѣща.

— Добре си направила, — бързо подхвана Ангелъ, когато баба Тонка свърши. — Ами утре, като те повикатъ въ конака и поискатъ да кажешъ, кой попъ е вѣнчалъ Минка? Като ти поискатъ да покажешъ свидетелството?

— Кой попъ я вѣнчалъ ли? — извъчи се Миткалото. — Азъ! Нека валията пита попъ Нила, имамъ ли право да вѣнчавамъ! Попъ Нилъ ме познава. И ме обича старецътъ! Колкото пари съмъ изпросилъ отъ него, да даде Богъ толкова пари азъ да имамъ.

И безъ да се разпуща въ обяснения, заповѣда на Манолъ Карамаждрака:

— Маноле, изпиши едно свидетелство, че азъ, иеромонахъ Матей Св. Преображенски съмъ извършилъ вѣнчаленъ обрѣдъ на връхъ Кръстовденъ и съмъ вѣнчалъ во име Отца и Сина и Светаго Духа Минка и...

Той се огледа:

— Ха сега де! Вѣнчалъ съмъ я! Ами за кого?

До тогава Стефанъ стоеше свигъ въ жгъла, пушеше цигара следъ цигара и мълчеше.

— Пиши моето име, отче Матей! Азъ затъ нѣма да се женя! Пѣкъ и такъвъ ми е занаята, че може скоро да я оставя вдовица и да си намѣри истински късметъ...

Сякашъ никой не се замисли надъ тази тжжна забележка.

— Пиши тогава, Маноле, — продължи отецъ Матей, — Минка и Стефанъ на първо законно вѣнчило.

Може би Минка правѣше престѣпление, като подслушваше на вратата, но тя знаеше, че вътре комититѣ разрешаваха нейната сѣдба и това изкупваше грѣха ѝ. Ведно съ диктовката на отецъ Матей, кръвта въ слѣпитѣ ѝ очи за-

почна да бие тежко и отчетливо и едва имà сили да се прибере въ кухнята и да се отпустне на миндерчето.

Тамъ унесена въ дрѣмка я завари баба Тонка и като майка помилва коситѣ ѝ.

— — — — —

— Братя, дяконътъ подписа присждата, но по съображения, които не ми изясни, настоява тя да се приложи покъсно. Съ него ще се видя подиръ десетина дни и тогава ще ми каже, кога и какъ да постъпимъ.

Десетина рѣще се протегнаха къмъ Ангелъ Кънчевъ, за да взематъ отъ него смъртната присжда и съ очитѣ си да я прочетатъ.

— Второто важно нѣщо, което трѣбва да разрешимъ тази вечеръ, е въпросътъ за изпробването на новигѣ австрийски револвери, които отецъ Матей е успѣлъ да закупи. За нашия комитетъ сж взети шейсетъ парчета. Остава, обаче, да се научатъ нашитѣ хора, какъ да си служатъ съ тѣхъ. А затова трѣбва мѣсто.

Още веднѣжъ Никола отърча до кухнята да повика майка си. Защото всички членове на комитета разбираха ясно, че едничка тя можеше да намѣри сгода и удобство за тази необходима стрелба.

— Бабо Тонке, отецъ Матей донесълъ единъ револверъ отъ новитѣ комитетски револвери и иска да посочи на нѣкой отъ момчетата, какъ да се целятъ. Ти какво ще кажешъ?

— Сега не може! — отсѣче старицата.

— Не сега. Утре, да речемъ. Вънъ отъ града не може. Лозята още не сж дообрани. Изъ нивята оратъ. Да отидемъ въ гората на Номуне чифликъ, още по-опасно е.

— Не може я! Де се е чуло, попъ да води момчета изъ къра да ги учи на стрелба!? Чакайте да си помисля...

Тя отпустна глава. Въ стаята стана тихо, като въ черква. Отмѣреното чукане на часовника бѣше тежко и тѣпо.

— Намислихъ. Отчето ще остане да спи у насъ, а момчетата, утре призори, единъ по единъ да дойдатъ тука.

— Кжде ще стрелятъ?

— Ще имъ кажа... Хайде и вие вече се разотивайте!

Членоветѣ на комитета се изнизаха въ тъмната нощ. Ангелъ Кънчевъ, отецъ Матей и Стефанъ Гугото останаха още малко въ гостната стая и нѣщо шушнѣха, когато баба Тонка влѣзе съ нѣколко черги, за да постеле легло на нивия си гостъ.

— Бабо, тази вечеръ ще можешъ ли да повикашъ комитетската лодка отсреща?

— Лодката ли? Защо ви е потрѣбвала?

— Стефанъ ще мине въ Влашко. Трѣбва да отнесе нѣкои книжа и пари.

— Ще я повикамъ, — отвърна бавно баба Тонка. — Не съмъ имъ се обаждала отдавна, а и тѣ не сж ме търсили. Всѣка вечеръ следя.

— Трѣбва да сме сигурни, че ще мине, защото паритѣ, които изпращаме сж много.

Баба Тонка повдигна рамене и излѣзе изъ стаята.

Подиръ половинъ часъ се върна и лицето ѝ сияеше!

— Хайде, готви се! Идватъ!

— Бабо, прощавай че те разпитвамъ като дете, — обади се отецъ Матей. — Кажй ми, какъ ги повика?

— То е играчка работа. Запалвамъ червеното кандило отъ татъкъ и вдигамъ пердето на прозореца. Отъ срѣщния брѣгъ виждатъ свѣтлината и ми отговарятъ. И тѣ запалватъ едно червено фенерче. Три пжти като пустна и вдигна пердето, значи да трѣгнатъ за Русчукъ. И тѣ като загасятъ и свѣтнатъ три пжти — значи: трѣгватъ. Туй то.

На пруста Стефанъ Гугуто се поспрѣ.

— Хайде де! — подкани го старицата. — Нѣмаме време. Ще дойде лодката, а много не може да се задържа на нашия брѣгъ.

— Щѣше ми се да видя Минка, — смутено промѣлви Стефанъ и махна съ ржка. — Хайде, да вървимъ. . . Ще я видя, ако се върна. Ти я поздрави отъ мене, бабо Тонке. . . И не ѝ казвай за свидетелството. . . Така ще бжде по-добре.

Сетне сподори старицата по стрѣмната пжтека за къмъ Дунава.

Тупа ли се рогозка

БАБА ТОНКА бѣ наклала на двора голѣмъ огънь. Горѣше сжчки, стари дрипи и мокра слама. Цѣлата къща потжваше въ остъръ, задушливъ димъ, като чели бѣше пожарище.

— Бабо, какво горишъ? — Сафиде ханъмъ се бѣ подала на язлѣка и гледаше кладата.

— Дрипи, къзъмъ. Дрипи и треволякъ. Изметохъ двора, та рекохъ да изгоря сметъта.

— Чувахъ те още отъ тъмно. Отъ рано се разшета тази сутринъ.

— Отъ рано, Сафиде. Гледамъ да почистя, докато още не сж се разпъргавили съседитѣ, че нали виждашъ какъвъ е димъ. Ще се задушатъ хората. . .

Тя праметна на вжжето за пране една рогозка и започна да я тупа съ тоягата, съ която избухваше чергитѣ.

— Чудна жена, — помисли си Сафиде ханъмъ и подвикна, — бабо Тонке, защо тупашъ рогозката? Ще я изпочупишъ!

Старицата се направи, че не я чува. Туркинята поклати многозначително глава и се прибра въ кжщи.

Тоягата така плющеше по рогозката, че се чуваше изъ цѣлата махала.

— Ехъ, да знаятъ читацитѣ, какво става въ тази кжща, като рогозка ще ме праметнатъ на вжжето.

Тоягата още по-живо заигра въ ржцетѣ ѝ.

— Голѣма чистница си, Тонке!

Една низка, пълна бабичка отвори пжтната врата и като топка се завъртя въ двора:

— Ха добъръ день.

— Добъръ день, — отвърна баба Тонка и продължи да бие рогозката.

— Че остави тоягата, мари! Гледай я! Заблъскала рогозката, като китено чердже, а пакъ опушила цѣлата кжща! Умъ кукувичи! Ела, ела ми откжсни единъ два стрѣка мушкато, че отивамъ на едно умрѣло.

Баба Тонка недоволна и намусена се огледа на четири страни и на ума си трижди устрели гостенката си. Но все пакъ захвърли тоягата и тръгна изъ градината да откжсне мушкато. Като го иска за умрѣло, нѣма какъ. Грѣхота е да откаже! Тя се наведе надъ една саксия и въ сжщия мигъ се разнесе кжсъ заглушенъ трѣсъкъ.

— Какво направи, мари? — запита баба Тонка и очудено погледна бабичката.

— Какво съмъ направила!? Тресна нѣщо!

— Ухъ, да те треснатъ! Навѣрно огънятъ изпращѣ. Изкара ми ума!

Тя се наведе пакъ и спокойно започна да кжса голѣмитѣ алені цвѣтове. И, разбира се, отлично знаеше кжде и какво е треснало. Но запита, защото понѣкога е по-добре да запитвашъ, отколкото да те запитватъ.

— Нѣ! Върви занеси цвѣтята, па кажи и отъ мене „Богъ да прости“.

Гостенката си отиде, а баба Тонка изтича въ избата. Долу бѣ задимено и тежко миришеше на баруть.

— Свършихте ли, бре?

— Свърсихме, — отвърна веселиятъ гласъ на отецъ Матая. — Показахъ на момчетата. Двайсетъ патрона изгърмѣхме.

— Последниятъ тъкмо на време го гръмнахте, — засмѣ се баба Тонка. — Добре че баба Неда е глуповата, та много не забелязва и не разпитва. Сега се измѣквайте единъ по единъ, докато не се е навъртѣло нѣкое турско око около кѣщата ми.

Тя отново се върна при рогозката, свали я отъ вжжето, внимателно я нави на тржба, сетне разбичка огъня и се прибра вжтре. Комитетскитѣ хора сами знаеха, какъ да се измѣкватъ незабелязано изъ кѣщата.

— Поразчистихъ изъ двора, — каза баба Тонка и остави рогозката въ кѣта.

Минка продължително я загледа и за пръвъ пѣтъ старичата забеляза въ погледа ѝ недовѣрие.

— Ти какво?

— Бабо, защо тупаше рогозката и защо горѣше мокра слама? Азъ те видѣхъ когато я кваѣше.

— Ами, видѣла си! Тѣй ти се е сторило. Изгорихъ клечоринитѣ изъ двора, че бѣше заприличалъ на пустошъ.

— Бабо, кажи ми истината. По-рано, помнишъ ли, сама ми рече, като не разбирамъ нѣщо да те питамъ.

— Я стига си ме захецвала! Нѣма нищо за разбирање!

— Бабо Тонке, нали съмъ женена за комита, защо криешъ отъ мене. . .

Дилафѣтъ падна отъ ржката на старата жена.

— Значи си се научила, че си женена за комита, а? Е, какво ще речешъ?

— Какво ли? Докато съмъ жива ще те благославямъ. Въ твоята кѣща ми се отвориха очитѣ. Тука се научихъ, че има кой да мисли и за сираци и за вдовици. Какво похубаво можехъ да науча?

Баба Тонка не можа изведнажъ да я разбере. Тя я гледаше съ присвити очи и сякашъ се мжчеше да проникне до сърдцето ѝ, да го разчовърка и да узнае истината.

— Вчера, — продължи Минка, — докато те нѣмаше, ние съ Стефана се разбрахме. Той ми каза всичко. Каза ми защо се крие отъ турцитѣ. Каза ми какви сж тѣзи момчета, които се събиратъ у васъ. А снощи подслушвахъ на вра-

тата, когато говорѣха за мене. Грѣхъ направихъ, ала добре, че го направихъ. Научихъ си сѣдбата и ми е драго. . . Едно искамъ отъ тебе, бабо Тонке. Моля ти се, като на майка: не ме изгонвай изъ къщата си и ме научи, какъ да помагамъ на комититѣ.

Баба Тонка едва успѣ да се прекръсти.

Заканата на дѣдо Рахамимъ

ТЕЖЪКЪ товаръ се смъкна отъ плещитѣ на баба Тонка, следъ рѣзговора съ Минка. Колкото и да бѣше смѣла старицата, съ колкото и вѣра да гледаше на Минка, все пакъ тя бѣше чуждъ човѣкъ въ къщи и предъ нея не можеше да се прави и приказва всичко.

Думитѣ на момичето я изненадаха, а същевременно я освободиха отъ излишни грижи. Защото, на всички посветени въ дѣлото на комитетата, баба Тонка гледаше, като на свои деца.

На желанието на Минка да ѝ се възложи нѣкаква комитетска работа, баба Тонка отговори съ усмивка:

— Сега нѣма работа, къзъмъ. По-нататъкъ, животъ и здраве, ще можешъ и ти да свършишъ нѣщо. Па и да ти кажа ли: не е толкова важно да свършишъ нѣщо, колкото да искашъ да го свършишъ. Много хора могатъ да работятъ, но малцина искатъ.

Днитѣ си потекоха равни и еднообразни. Този младежки шумъ, който макаръ и сподавенъ, макаръ и подтиснатъ, се носѣше по рано изъ Обретеновския домъ, сега бѣше изчезналъ. Отецъ Матей бѣ заминалъ съ трена за Варна, а отъ тамъ, Богъ знае, кжде щѣше да се зарѣе. Ангелъ Кънчевъ скиташе изъ южна България съ Дяконъ Левски. Стефанъ бѣ отплувалъ въ Влашко да носи пари за пушки и барутъ. Дори Никола Обретеновъ, отъ дѣждъ на вѣтъръ се прибираще у дома си. Повечето време прекарваше въ читалището, или пъкъ обикаляше русчушкитѣ села заедно съ Маноло Карамаждрака и даскалъ Тома Кърджиевъ.

Вече два месеца комитетътъ не се бѣ събиралъ. Не бѣше минавала и лодката отъ Влашко. До късно следъ полунощъ баба Тонка стоеше на прозореца и гледаше дали нѣма отсреща да пламне червеното фенерче. Вечеръ вече падаха мъгли и нейнитѣ изморени старчески очи трѣбваше дълго да се взиратъ. Но кървавата звезда не изгрѣваше.

Минка вечеръ сподѣляше самотнитѣ часове на баба Тонка. Сгушена въ кѣта, тя предѣше и слушаше страшнитѣ и величави приказки на старата жена:

„Петъръ ѝ билъ най-хубавиятъ. Отъ нея една глава повисокъ билъ, а гърдитѣ му били, като на три годишно биче. Съ едната си рѣка можелъ да свали трима души. Като хванѣлъ съ две рѣце конска подкова, оправялъ я. А билъ кротъкъ, като дете. Само сърдцето му било юнашко. Човѣкъ съ такъво сърдце не можелъ да стои въ русчущката чаршия, да върти абаджийски аршинъ, или да набива клечки на читашкитѣ еминии . . . Затова трѣгналъ съ хаджи Димитра войвода . . . Още на четвъртата битка го ударилъ турски куршумъ. Право въ сърдцето го ударилъ и пакъ не имъ се вдаль току така: четирима башибозука свалилъ и после падналъ. Отсѣкли му главата, набучили я на колъ и я разнасяли изъ Търново. После я донесли въ Русчукъ и забили кола предъ конака, та мало и голѣмо да види“.

— Бабо Тонке, ами ти видѣ ли я? — съ стиснато гърло питаше Минка и по тѣлото ѝ пробѣгваха студени трѣпки.

„Видѣла я. И не запищѣла. Не започнала да си скуби коситѣ и да кълне турцитѣ. Само се прекръстила. После отишла при дѣдо Рахамимъ. Отъ него поискала да се застѣпи предъ пашата, да ѝ дадатъ главата на сина ѝ да я погребе. Дали ѝ я. Измила я съ гюлова вода, отнесла я на гробищата, повикали попъ Иванъ Койманджата да я опѣе и я погребала“.

— Този дѣдо Рахамимъ, дето се застѣпилъ предъ пашата, турчинъ ли е?

„Евреинъ. Добъръ евреинъ. Другитѣ му сънародници въ Русчукъ го гледали на криво, задето се грижелъ за българитѣ. Нѣкои дори го клеветѣли на властѣта, ала той не се плашелъ. Билъ много богатъ, та това му развързвало рѣцетѣ“.

Минка не подозираше, че така скоро ще види богатия евреинъ. А случи се тѣй, че само два дни по-късно той дойде у бабини Тонкини.

Старицата се бѣ заловила съ нѣкаква работа въ избата, а въ кухнята Минка наглеждаше гостбата и си тананикаше. Ноемврийсиятъ дѣждъ почукваше на прозореца и пригласяше на пѣсенъта ѝ. Но изведнажъ равномерното чукане на дѣжда се примѣси съ почукване на прѣсти.

Минка погледна презъ прозореца: единъ възстаръ чо-

вѣкъ, съ поизвехтѣло черно палто и съ моравъ фесъ ѝ направи знакъ да излѣзе на двора и да му отвори.

— Баба Тонка тука ли е, девойче? — стариятъ мжжъ припѣваше края на думитѣ.

— Тука е, тука. Сега ще я повикамъ.

— Кажѣ ѝ, че я търси дѣдо Рахамимъ.

— А! Ти ли, си дѣдо Рахамимъ? — запита Минка и ласкаво се усмихна. — Заповѣдай вжтре. Сегичка ще кажа на баба Тонка, че си дошелъ.

Дѣдо Рахамимъ влѣзе въ гостната стая, свали феса отъ главата си, отърси го на пода, а после се обърна къмъ момичето:

— Не си ли ти онова момиче отъ Червена вода, дето искали да го...

Минка не го остави да се доизкаже:

— Азъ съмъ. Ала то се мина вече...

— И още повече ще се мине! — отсѣче старецътъ. — Никой нѣма и да помисли да те закачи, отсега нататъкъ.

Баба Тонка бѣше чула, че нѣкой гостъ е дошелъ и бързишката довтаса:

— Добре дошелъ, Рахамимъ ага. Много си ме потачилъ, като си дошелъ у дома. Виждашъ ли го това момиче. За него те молихъ.

— И азъ за това съмъ дошелъ. Днесъ по австрийската поща получихъ отговоръ на писмото си.

— На кое писмо, Рахамимъ ага?

— Не съмъ ималъ време да ти кажа, бабо. Когато ти ми каза за това момиче, азъ отидохъ на конака и всичко направихъ, за да помогна. Ала Расимъ паша не даде и дума да се издума. Казахъ му каквото трѣбваше да му кажа и си отидохъ. Още вечерята повикахъ Драганчо ефенди и го накарахъ да ми напише едно писмо на френски до Митхадъ паша. Въ него написахъ всичко. И днеска получихъ отговоръ. Въ мойто писмо има едно листче и за Расимъ паша. За това съмъ дошелъ.

— Е?

— Азъ вече не говоря съ валията, защото е глупакъ и повече слуша конашкитѣ чебукчии. Дойдохъ да ти дамъ листчето, па ти му го занеси още днесъ. Кажѣ му кой ти го е далъ.

— Ами какво пише въ него?

— Митхадъ ага пише на Расимъ паша да си гледа ра-

ботата и да не трови раята съ такива нѣща, защото има и отъ него по-голѣми голѣмци. Това му пише.

Баба Тонка въртѣше листчето въ ржцетѣ си и сякашъ се колебаше. Стариятъ евреинъ я гледаше съ недоумение.

— Какво? Не желашъ ли да отидешъ?

— И тази добра!.. Само че... Не знамъ дали ще е добре да го дразнимъ... Работата на това момиче се уреди.

— Уреди ли се?

— Вѣнчахме го за единъ народенъ човѣкъ... То бѣше едно вѣнчило, само за предъ хората. И за предъ хората не бѣше, ами за предъ турцитѣ...

Дѣдо Рахамимъ гледаше навжсено и мислѣше. Наистина, имаше ли смисълъ да бжде раздразненъ Расимъ паша? Имаше ли смисълъ да му се показва, че тѣзи, които той нито обичаше, нито имаше основание да обича, знаеха кжде е Цариградъ? Имаше ли въобще смисълъ да се усилива ненавистъта и подозрителността му? Въ единъ случай това не трѣбваше да става. Ала ако се гледаше съ очитѣ на хъша, на онеправдания и осъзналъ се робъ, необходимо бѣше да се покаже на тиранина, че той не може безнаказано да надхвърля правата си.

Тѣй гледаше дѣдо Рахамимъ и затова погледътъ му бѣше гнѣвенъ:

— Добре ще е! Иди му дай писмото, да разбере, че и ние знаемъ кому и кжде трѣбва да се оплакваме. Той, може би, ще се озвѣри. Тогава ще пиша второ писмо...

Но Расимъ паша бѣше твърде страхливъ и твърде ленивъ, за да се озвѣри. При това на негово разположение бѣше Иванчо Чорапчиевъ. Иванчо можеше да му даде такива доказателства противъ комититѣ въ Русчукъ, та вече Митхадъ на свой редъ щѣше да стане нужда да се пази...

Затова, когато баба Тонка му занесе писмото на Митхадъ той не се развика, не започна да псува и ругае, а злобно се усмихна и повика Драганъ Цанковъ:

— Отъ днесъ нататъкъ комититѣ ще иматъ единъ отчаянъ врагъ повече. Нищо нѣма да ме спре да ги преследвамъ съ срѣдства, каквито намѣря за добре. Може би ще стане нужда да избивамъ и невинни хора. Може би ще трѣбва да издигна гора отъ бесилки. Ще го направя и ще имъ покажа, че никому не съмъ позволилъ да ме обижда.

Драганъ Цанковъ повдигна рамене:

- Крайноститѣ, паша ефендимѣ, сж винаги опасни.
А мислѣше:
— Глупецо, ти не познавашѣ силата на робитѣ!

Янко

ТАКИВА слънчеви дни презъ декемврий сж рѣдко
Цѣль день слънцето грѣ надѣ пустата, черна рав-
нина и толкова сладка бѣ топлината му, че хората
забравиха календара, забравиха идващата зима и съ детин-
ска радостъ се любуваха на Божията благодать.

Привечерь, малки бледи облачета се показаха на изтокъ
и срѣдъ тѣхъ залѣзващото слънце запали пожаръ.

Млади хора бѣха излѣзли на брѣга на Дунава, да се
порадватъ на прекрасния залѣзъ. Девойки и младежи се
подкачиха весело, прѣхкаха безгрижни смѣхове, замираха
въздишки и плахи шушукания.

Облакътена на стобора, Минка гледаше почти съ за-
вистъ шумещата младежъ. И тя бѣ млада, дори много млада.
И на нея се искаше да се засмѣе, да попѣе, да се по-
радва. Искаше ѝ се да бжде между дружитѣ си и съ
тѣхъ да побѣбри, както нѣкога. А това нѣкога съвсемъ не
бѣше отколе. Нѣколко месеца само бѣха изтекли отъ то-
гава. А сждбата ѝ се измѣни тѣй неочаквано и странно.
Бѣше малко, безгрижно девойче, после мома и после . . .

Въ село Минка живѣеше съвсемъ незабелязано. На-
истина, бѣше хубава, но още нито единъ селски левентъ
не бѣ спиралъ погледа си върху ѝ. А, може би, тя си
мислѣше така. Може би и нея сж я харасвали . . . Само
че никой не бѣ ѝ го казвалъ. Сетне дойде лошото, за
което не искаше да си спомни . . .

А сега? Сега бѣше вече женена.

При тази мисълъ тя се усмихна горчиво. Нима нейната
сватба бѣше наистина сватба? Баба Тонка казваше: сватба
за предѣ турцитѣ. И все пакъ бѣше женена. Имаше свиде-
телство, скжтано въ раклата на баба Тонка. Разбира се, това
свидетелство не значеше нищо. Ако би намѣрила други чо-
вѣкъ, когото да обикне, тя сама би могла да скжса парчето
книга и да си заживѣе, както иска. Но, ако би намѣрила
човѣкъ, когото да обича. . .

И когато мислѣше за това, щѣше ѝ се да продѣлжи:
когото да обича повече отъ. . . мжжа си.

Разбира се, мъчно можеше да се каже, че тя обича Стефанъ Гугуто. Само веднъжъ тѣ бѣха разговаряли за обичъ и то бѣше тъкмо въ деня, когато той замина за Влашко. Сега бѣше тамъ, отсреща. И, може би, при него имаше друга жена, нѣкоя влахинка.

Защо я преболяваше сърдцето, когато помисляше такъво нѣщо? Та нима не чу, че Стефанъ каза да пишатъ неговото име въ свидетелството, само за да ѝ помогне?

Не! Не! Хиляди пжти не! Веднажъ я прегърна той, но тя още помнѣше силата на тази му прегръдка. И то каква честна, каква чиста прегръдка бѣше!

— Добъръ вечеръ, Минке!

Тя се дръпна отъ стобора и се вгледа въ мъжа, който ѝ бѣ заговорилъ.

— Не ме ли позна, а?

— Янко! Ти ли си? Да знаешъ откога съмъ искала да те видя! Бай Димитъръ ми разправи. Искахъ да ти благодаря.

— Остави това на страна. Праздни работи сж тия. За какво ще ми благодаришъ? Да бѣше станало това нѣщо съ друга мома, пакъ така щѣхъ да постжпя. . .

— Ти отъ село ли идешъ? — запита Минка и съ трепетъ очакваше отговора му.

— Ами, отъ село! Можехъ ли да живѣя въ село следъ оная вечеръ? Оня разбойникъ, Трайко Влахътъ, който помагаше на Селимъ въ мръсната му работа, можалъ да ме познае вечерьта и казалъ на чауша. Още като се върнахъ въ село и ми казаха, че ме търсили у дома заптиета. Азъ си прибрахъ това-онова и дойдохъ въ Русчукъ. Занаятъ си имамъ, не ме е страхъ. Започнахъ си вече работата. Бай Станчо каменарътъ отъ Красенъ се премѣстилъ тука, та съ него работа.

— Янко, Янко! Мъчно ми е, че и на тебе беда сторихъ. Ако не бѣхъ азъ, щѣше да си останешъ въ село и да си добрувашъ.

— И това е праздна приказка, Минке. Никой не знае къде му е късмета. Даскалъ Тома знаешъ ли го?

— Знамъ го. Нали три години даскалува въ Червена вода?!

— Той ме запозна тука съ едни момчета — чудо другари. Отъ братъ повече ме обикнаха. И на много нѣща ме научиха. На баба Тонка синътъ ѝ ми разказа за тебе.

Янко се посуети, изтри челото си съ шарена кърпа, макаръ че слънцето бѣ легнало вече задъ Лелека и че студътъ настѣпваше.

— Азъ, Минке... такъво... още отъ село искахъ да ти кажа нѣщо, ала не смѣхъ... Нали ме знаешъ... Свить човѣкъ съмъ...

— Та и отъ менъ ли си се боялъ, Янко? — отвърна Минка, но нѣкакво предчувствие я жегна. — Какво си искалъ да ми кажешъ!

— Хм... Какво могатъ да си кажатъ единъ момъкъ и една мома, като се... Такъво... ти не ми се сърди. Азъ не съмъ богатъ, ала съ каменарския си чукъ все мога да изхраня една жена... Затова искахъ да ти кажа...

Минка прехапа устни и отпусна глава. Не бѣше ли този късмета ѝ? Не щѣше ли Янко да ѝ даде единъ тихъ домашенъ кътъ съ много тишина, съ много спокойствие и съ много обичъ? А онзи, другиятъ — дето скиташе отсреща немилъ—недрагъ — можеше ли да ѝ даде нѣщо? Хайдушки невѣсти сж самодивитѣ и русалкитѣ. Ехъ, смѣшни мисли, глупави мисли! Тя дори не знаеше дали Стефанъ я обича. Ами пригрѣдката му?

— Затова дойдохъ, Минке, — продължи Янко. — Не искахъ да идвамъ, като годежникъ, защото не знаяхъ, ти какво ще кажешъ. А пъкъ то... помисли си... азъ не съмъ лошъ човѣкъ. И нѣ, клетва да ти дамъ: като дете ще те гледамъ.

— Не е затова, Янко, не е! Ти ми каза, че синътъ на баба Тонка ти билъ разказалъ всичко за мене. Той не ти ли е казалъ, че азъ вече съмъ...

— Кое? За женитбата ти ли? Каза ми... ала тя не била истинска женитба... Никола ми рече, че ако искашъ можешъ да се омъжишъ за други човѣкъ. Свидетелството не било записано въ тевтера на Св. Троица.

Минка въздъхна:

— Азъ не казвамъ за свидетелството. Друго има... азъ обичамъ мъжа си!

И побегна. Думитѣ ѝ я зашеметиха.

Вечерта отъ влашкия брѣгъ пламна червена свѣтлина.

Баба Тонка побърза да запали кандилото и да отговори на знака. Тя не се криеше вече отъ Минка, която я наблюдаваше напрегнато.

— Какво казватъ, бабо?

— Кои?

— Комититѣ отъ среща.

— Ти разбра ли, за какво паля кандилото?

Мина само поклати глава.

— Като си разбрала, да ти кажа и другото: отсреща ми, казватъ че ще мине комитетската лодка, та да слѣза да я посрещна. Сега вече знаешъ, затова духни лампата и си легни, а азъ ще си гледамъ работата.

Но Минка не си легна.

Тя дочака докато заглъхнатъ стѣпките на старицата, сетне духна лампата, наметна се съ едно кожухче и на прѣсти излѣзе на двора. Сгуши се въ сѣнката на безлистата люляка, спотаи се и се вгледа въ черната снага на рѣката, мжчейки се да различи лодката.

Нѣщо ѝ шепнѣше дълбоко въ сърдцето, че лодката ще доведе и не ѝ. Минка не повтаряше името му въ мислитѣ си. Докато не ѝ бѣше никакъвъ, викаше му бай Стефанъ. А сега не знаеше, какъ трѣбва да го спомня и смисля.

Вѣрата, че той ще дойде я изпълняше съ радостъ. И защо се радваше — не би могла да си отговори.

Може би, той нѣмаше и да я погледне. Може би щѣше да се изсмѣе на нейнитѣ чувства и да ѝ каже, че ще направи по-добре, ако си скъта домъ съ Янко.

А, може би, и съвсемъ нѣмаше да дойде. Лодката и други пжтъ е носѣла само писма, или вестници, или куршуми. И сега може би щѣше да донесе сжщия товаръ.

Не! Баба Тонка вече се връщаше по пжтечката и не бѣше сама. Следъ нея вървѣше единъ едъръ мжжъ и се мжчеше да заглуши стѣпките си.

Сърдцето на Минка заби лудо. Пощѣ ѝ се да отвори портата, да излѣзе насреща му и да му кресне въ ушитѣ: обичамъ те, обичамъ те, обичамъ те!

Ехъ, лудо младежко сърдце!

Портата безшумно се отвори. Баба Тонка пуста госта си напредъ, внимателно се огледа и затвори. Тя забеляза Минка, едва когато последната пресрещна едрия мжжъ и се вкопчи въ дрехата му:

— Най-сетне се върна! Върна се!

И прималя на рамото му.

Стефанъ остави на земята човала, който мѣкнѣше, прегърна Минка и дълго я цѣлуна.

— Какво правите, бре майка! Луди ли сте? Тукъ ли му е мѣстото?!

— Гледай си кахъритѣ, майчице! Азъ жена си цѣлувамъ!

Жребиятъ

КОМИТЕТЪТЪ се сдоби съ още единъ членъ — Янко. Не можеше човѣкъ, който е вдигналъ ржка срещу турчинъ, да остане вънъ отъ дѣлото на комитетъ. Даскалъ Тома му загатна, Димитъръ Атанасовъ му откри една-две букви отъ революционното вѣрую, а Никола Обретеновъ му го прочете до края. Сетне случайно мина презъ града отецъ Матей, отби се само за единъ день и го накара да издигне тритѣ си прѣста, събрани като за кръсть, и да се закълне.

Янко бѣше замисленъ и затворенъ човѣкъ. Тъкмо отъ такива хора имаше нужда комитетътъ. Бѣбривцитѣ, лекомисленитѣ и праздни градски момчета не бѣха за бунтовна работа. Революцията не е украшение за коприненитѣ сретра и добре изгладенитѣ фесове!

И Янко влѣзе въ срѣдата на запаленитѣ глави, може би съ по-малко увлѣчение, отколкото Димитъръ Атанасовъ, но безъ друго съ повече дързостъ, смѣлостъ и съзнание.

Болката, която Минка му нанесе безъ да иска, само повече усили неговата замисленостъ и желанието му да бжде полезенъ на хората. А когато на първото заседание на комитета се срещна съ Стефанъ Гугуто, съ присжщата си прозорливостъ прецени достойнството му и братски му стисна ржката. За любовта си вече не смѣеше и да мисли. Струваше му се, че би направилъ грѣхъ.

Прѣвъ на заседанието заговори Стефанъ Гугуто:

— Изпратиха ме, защото отатѣкъ е много лошо. Каравеловъ вече нѣма нито единъ човѣкъ въ печатницата. Вестникътъ не е излизалъ отъ два месеца. Освенъ това, не само словослагатели мжно се намиратъ. Десетина вече хѣшове сж предадени отъ румънитѣ. Четирма сж предадени въ Ломъ-паланка, трима въ Свищовъ, осемъ души има въ Русчукъ. Вие оттука не можете да научите тѣзи работи, но ние ги знаемъ. Властьта крие, че ѝ сж предавани хѣшове отъ румънитѣ, защото би се намѣсила Русия. Ако комитетътъ тукъ не се заеме съ изчистването на предателя, азъ ще трѣбва да отида въ Ловечъ и самъ да се срещна съ Дяконя. Донесълъ съмъ му нарочно писмо. Наистина, за мене е опасно да пжтувамъ, защото ме търсятъ, ала нѣма какво да се прави. Ние не можемъ да изоставимъ нашитѣ хора току така да ги ловятъ, като мишки . . .

— Ти какво, — сопна се Тома Кърджиевъ. — Да не мислиш, че само вие отъ Влашко мислите за народнитѣ хора?!

— Тука нѣма мѣсто за мислене! — отвърна тросното Гугуто. — Отъ много мислене ще напълнимъ тъмницитѣ съ хора!

— Чакайте, не се заяждайте като кучета.

— Азъ не мога да търпя, Ангеле, когато нѣкой ми говори за родолюбие, а си пълни търбуха съ мамалига и седи спокойно въ букурешкитѣ кафенета! Ето, затова се сърдя!

— За влашката мамалига може и да си правъ, — изправи се Стефанъ настрѣхналъ. — Ние тамъ, господинчо, не можемъ да даскалуваме и да ядемъ печени пилета. Затова ядемъ мамалига. Сами си я варимъ. И най-вече я варимъ отъ крадено брашно. Ако ти се харесва такъво ядене, заповѣдай. Лодката утре вечеръ може пакъ да дойде . . .

— Стига! — изкрѣска Ангелъ. — Стига! Засрамете се! Върху народния грѣбъ сме седнали и сме започнали да си чешемъ езицитѣ. А робитѣ чакатъ отъ насъ помощъ и закрила.

И като се обърна къмъ секретаря добави:

— Маноле, тия приказки нѣма да ги пишешъ въ протокола! Нека не оставяме на идвацитѣ подире ни такива срамни препирни.

— Азъ чакамъ отговоръ, — каза Стефанъ все още сърдитъ и разпаленъ. — Чакамъ отговоръ, защото отъ мене го чакатъ по-голѣми хора.

Ангелъ Кънчевъ отъ благоразумие се направи, че не го чува, а направо даде отговора:

— Онзи день се върнахъ отъ Ловечъ. Дяконътъ ми обясни, защо е искалъ присждата да се забави. Трѣбвало е да се действа другаде, кждето положението е било по-лошо. А не искалъ едновременно да се действа на две мѣста, отъ страхъ, че може властѣта да попадне на нѣкой по-слаби наши другари, които биха разкрили всичко. Сега, обаче, Дяконътъ даде нареждане да изчистимъ предателя незабавно. Дори ако ти не бѣше дошелъ, азъ щѣхъ да свикамъ комитета и да хвърля жребиецо. Разбра ли? Както виждашъ, приказкитѣ които си казахте съ Томата, бѣха съ-всемъ излишни.

— Бай Ангеле, — боязливо се обади Янко. — Азъ не зная за какво става дума. Ако е редно, кажете ми.

— Явилъ се е единъ предателъ, — поясни Манолъ Ка-

рамаждрака, — и предава нашитѣ хора на турцитѣ. Тѣ пъкъ ги изискватъ отъ румънцитѣ и ги затриватъ изъ затвори и на заточение. Сега трѣбва да накажемъ този предателъ и да го убиемъ. Присждата е вече издадена и подписана отъ Левски. Това е.

Ангелъ се изправи и тържествено обяви:

— Изпълнението на една смъртна присжда не е убийство, а заслужено наказание. Това наказание ще извърши този, комуто се падне жребия. Ние сме петнайсетъ души, ала само четиринайсетъ ще теглятъ жребий. Стефанъ нѣма да тегли по две причини: той не е отъ нашия комитетъ и при това е пратеникъ на централния комитетъ отъ Букурещъ.

Той пое дѣхъ и продължи:

— Братя, за пръвъ пжтъ ни се пада честъта да проявимъ на дѣло своето родолюбие. Приемете тази честъ, както подобава. Изтеглете жребиятъ безъ да ви трепне ржката.

Всички стояха мълчаливи, съ приведени глави и вежди сключени отъ дълбока гѣнка. Ангелъ извади изъ джеба си една черна торбичка.

— Въ тази торбичка има четиринайсетъ листчета. Тринайсетътѣ сж бѣли. На четиринайстото има черенъ кръстъ. Кръстътъ значи смъртъ. Никой не бива да знае какъвъ жребий е изтеглилъ другарьтъ му. И не трѣбва да иска да знае това. Нашата сила е въ пазенето на тайната. Този който вземе листчето съ черниятъ кръстъ... той ще извърши наказанието. Следъ като всички си отидатъ, той ще се върне и ще се открие предъ мене и предъ пратеника на централния комитетъ. Ние ще му дадемъ оржие и нареждания.

Ангелъ разбърка листчетата въ торбичката, притвори очи и съ трѣпенъ гласъ промълви:

— Азъ ще тегля пръвъ.

Той извади едно листче и безъ да го погледне го пустана въ джеба си.

Следъ него пристѣпи Тома Кърджиевъ.

— Хайде да видимъ, дали нѣма да ядешъ и ти мамалига, — пошегува се Гугуто, но вече безъ следа отъ пораншната свада. Съ тази закачка напраздно се опита да внесе една веселостъ въ страшния часъ. Никой не се усмихна. Всички взѣмаха листчета съ разтреперани ржце и съ лица бледи, като сминъ. Сетне си тръгнаха, безъ дори да се сбогуватъ.

Не е лесно да изтеглишъ заповѣдь за смъртъта на нѣкого! Не се убива лесно човѣкъ! И после: смъртъта на предателя тѣсно се свързваше съ смъртъта на самия изпълнител на присждата.

Дори и когато останаха сами въ гостната стая, Ангелъ и Стефанъ не заговориха. Баба Тонка имъ донесе кафе, а после доведе при тѣхъ четиринаisetия членъ на комитета.

Той бѣше спокоенъ, само малко бледъ и малко неестествено усмихнатъ.

Ангелъ Кънчевъ мълчешката му стисна ржка:

— Утре ще ти бжде посочено лицето, което трѣбва да накажешъ. Ще ти го посоча азъ. Ще действувашъ съ каквото оржие си изберешъ. Присждата трѣбва да бжде изпълнена за три дни най много. Въ случай, че не успѣешъ, ще трѣбва да се самоубиешъ, за да не паднешъ въ ржцетѣ на властѣта. Сжщото ще трѣбва да направишъ и ако успѣешъ, но все пакъ те хванатъ. Ето: въ тази книжка има достатъчно отрова. Азъ ще бжда непрекъснато тука. Щомъ извършишъ наказанието, ще ми се представишъ, за да видя ще има ли нужда да те изпращамъ отвждъ. Лека нощъ.

Когато слушаше заповѣдитѣ на Ангела Стефанъ пламтѣше отъ радостъ. Въ негово лице той виждаше единъ истински войвода, една истинска надежда за идващата свобода.

Човѣкътъ съ честната десница

НА 21 декемврий 1871 година, рано сутринъта двама работници отиваха къмъ Тракцията. Предутринниятъ здрачъ бѣше по-тъменъ отъ звездната зимна нощъ. Предъ къщата на Иванчо ефенди единиятъ работникъ се спъна въ нѣщо и падна. Ржката му се плззна въ нѣкаква топла лепкава течностъ.

— Човѣкъ!

Той се изправи, погледна ржката си, видѣ му се черна и задавено прошепна:

— Убитъ!

Двамата работници се наведоха надъ трупа, взрѣха се въ тъмнината, помжчиха се да различатъ лицето му — не можаха.

— Да повикаме ли заптиетата? — запита единиятъ.

— Глупакъ! Малко ти сж другитѣ грижи, та викай

запrietатa. После десетъ години не ще можешъ да се оправиишъ. Я по-скоро да се измитаме отъ тука!

Тъ бързиската се опжтиха надолу по улицата.

А отъ пустия дворъ, тъкмо срещу кжщата на Иванчо ефенди изкочи една сѣнка, за мигъ се наведе надъ трупa, измърмори нѣкакво проклятие и се развика съ всички сили:

— Помощъ! Помощъ! Убиха човѣкъ! Човѣкъ загина!

Той започна да вика, защото чу стжпки отъ горния край на улицата и искаше да си приготви пжтъ за отстжпление.

Стжпкитѣ се ускориха. Две заптиета пристигнаха тичешката.

— Кой викаше?

— Азъ, азъ, агалларъ. Тогова човѣка убиха. Двама бѣха убийцитѣ. Идвахъ отъ горе и видѣхъ. Застреляха сиромаха и побегнаха.

— Ония двамата ще сж, — викна едното заптие. — Ще ги догоня, а ти намѣри фенеръ.

Турцитѣ се раздѣлиха. Нѣколко прозорци се отвориха шумно и презъ тѣхъ занадничаха снливи изплашени лица.

Мжжътъ, който викаше за помощъ, оправи сетрето си, завъртѣ безгрижно трѣстиковото си бастунче и бързо трѣгна къмъ Дунава. Въ джеба на панталона му имаше револверъ, отъ който бѣ изстрелянъ единъ патронъ. Револверътъ още миришеше на барутъ.

Турцитѣ се сѣтиха за този важенъ свидетель, точно когато той се промѣкваше презъ една отъ четиритѣ врати на бабината Тонкина кжща.

Баба Тонка навѣрно го чакаше, защото преди гостътъ и да похлопа, тя му отвори.

— Е?

— Свършихъ си работата. Кжде е бай Ангелъ?

— Долу.

— Защо е долу?

— Всѣкакви хора се навъртатъ около кжщата. Слѣзъ долу.

Баба Тонка повдигна чергата и отмѣсти капака.

Долу въ тайната стая свѣтѣше лампа. Ангелъ пишеше нѣщо приведенъ надъ масата, а Стефанъ Гугуто дрѣмѣше сѣдишкомъ на леглото.

— Казвай, братко. Успѣшно, или не?

— Слава Богу. Свършихъ го. Цѣла нощъ го чакахъ предъ кжщата на Иванчо ефенди. Като излѣзе трѣгнахъ на-

среща му и го спрѣхъ: „Ти ли си, рекохъ, Стоянъ Пенъовъ“? — „Азъ“. — „Билъ ли си словослагателъ въ печатницата на Любенъ Каравеловъ“? — „Бѣхъ“. — „Ти ли сега продавашъ нашитѣ хора на Иванчо ефенди“? — Опита се да се изкубне изъ ржцетѣ ми и да избѣга. Тогава го грѣмнахъ. Грѣмнахъ го отблизо, та изстрелѣтъ не се чу толкова силно. Прозорцитѣ на Иванчовата кжща свѣтѣха и пакъ не се чу, какво става долу. После му сложихъ присждата на гърдитѣ, заблудихъ заптиетата и дойдохъ да ти кажа! . . .

— Дай да ти стисна честната дѣсница, братко. Когато комитетѣтъ има десетъ хиляди такива десници, Турция ще падне.

Тѣй вѣрваше въ дѣлото на революцията Ангелъ Кънчевъ.

А кой бѣше човѣкѣтъ съ честната дѣсница?

Никой

Единъ комита. Една малка бурмичка отъ голѣмата машина „бунтъ“. И никой не научи името му.

Когато излѣзе отъ кжщата на баба Тонка, той не носѣше сетре и тѣсни панталони, а протрити бозови шаечени дрехи. Вмѣсто тѣнкото бастунче, въ ржцетѣ си държеше каменарски чукъ.

Единъ познатъ го срещна и му разказа за убийството. На гърдитѣ на убития имало бележка.

„Споредъ устава на Българския Централенъ Таенъ Революционенъ Комитетъ, шпионитѣ се наказватъ съ смъртъ!“

Човѣкѣтъ съ честната десница искрено се зачуди и каза съ възторгъ:

— Пипатъ тия хора, ей! Пипатъ! Не се шегуватъ!

Въ конака

БЕЛЕЖКАТА, оставена на гърдитѣ на убития предателъ, избухна въ конака, като бомба. Заптиетата не бѣха успѣли да заловятъ набеденитѣ работници, а свидетелѣтъ бѣше потъналъ въ земята. Въ валийската печатница веднага бѣ отпечатано едно листче, съ което се поканваха гражданитѣ, ако знаятъ нѣщо по убийството, да се явятъ въ конака при следователя Сабри ефенди.

Ала три дни бѣха минали отъ убийството и никой не се отзова на поканата.

Бѣха разпитани работницитѣ отъ печатницата, но тѣ

свсемъ малко познаваха убития. Държалъ се на страна отъ тѣхъ, съ никого не дружалъ, билъ саможивъ и затворенъ. Не билъ особено добъръ словослагателъ, ала управителятъ на печатницата не смѣялъ да го уволни или накаже, защото билъ подъ покровителството на Иванчо Чорапчиевъ.

Сабри ефенди знаеше на какво се дължи Иванчовото покровителство, и все пакъ, официално повика въ кабинета си редактора на вестникъ „Дунавъ“, за да вземе показанята му.

— Заповѣдай, челеби. Прощавай, че те обезпокоихъ, но тази противна работа безпокои всички ни. Расимъ ага е станалъ зеленъ отъ гнѣвъ. Той смѣта, че съмъ въ състояние да измъкна убиеца изъ джеба си и да го предамъ на палача. А въ това убийство има толкова тъмни мѣста, че Аллахъ да ми е на помощ!

— Азъ зная толкова малко, — каза небрѣжно Иванчо ефенди и смукна тънкото си кехлибарено цигаре, — че едва ли бихъ могълъ да подпомогна следствието.

— Знамъ, че е така, челеби, но дано, мога да намѣря нѣкаква нишка.

— Нишката е дебела колкото вжже, Сабри ефенди. Само че не зная, кой ще бжде обесенъ на това вжже. Убитиятъ е билъ по-рано словослагателъ въ Румъния. Работилъ е въ печатницата на единъ отъ водачитѣ на забѣгналитѣ тамъ българи разбойници. Той е правилъ доста пакости на Империята и вие бездруго ще си спомните името му: Любенъ Каравеловъ. Следъ като му омръзнало да работи въ чужбина, следъ като самъ се погнусилъ отъ престѣпнитѣ си дѣла и следъ като му домилѣло отечеството, разписалъ си тескерето при консула въ Букурещъ и се върналъ въ Русчукъ. Азъ го настанихъ въ валийската печатница, защото виждахъ, колко е голѣмо разкаянието му. До тукъ добре. Обаче, скитницитѣ, съ които той по преди общувалъ, помислили, че щомъ нещастникътъ се е завърналъ тука, ще започне да имъ пакости и затова сж накарали своитѣ приятели въ Русчукъ да го погубятъ.

Иванчо замълча нѣколко мига, за да предаде по-голѣма тежестъ на думитѣ си и добави:

— Това е моето предположение за смъртѣта на този човѣкъ. Дали е вѣрно — не знамъ, но много прилича на вѣрно.

— Ами за намѣрената бележка, челеби, какво ще речешъ? — живо запита следователятъ.

— Тя само потвърждава предположението ми.

Въ това време въ кабинета на Сабри ефенди влѣзе валията. Никога Иванчо Чорапчиевъ не бѣше го виждалъ такъвъ. Леностъта на Расимъ паша се бѣ изпарилла и нѣкаква болезнена нервностъ бѣ обхванала подпухналото му тѣло. Той не поздрави и не отговори на поздрава, а бързо запита:

— Какво е това предположение, ефендимъ?

— Че убитиятъ е жертва на ония московски агенти, които задъ хитро измисленото си родолюбие подготвятъ въ страната кланета и ужаси.

Това и азъ зная, — махна съ ржка валията и взе отъ масата присждата на комитетата. — Тази книжка достатъчно ясно говори. Другото е важно, другото!.. Кой сж тѣзи хора?... Кой е този таенъ революционенъ комитетъ?... Ако тѣ се намиратъ въ Влашко, какъ могатъ да вършатъ убийства тукъ?..

— Може би тѣ сж изпратили убиецъ отъ тамъ и той, следъ като е извършилъ престѣплението, пакъ е отпѣтуваль.

Сабри ефенди каза това съ надежда, че думитѣ му ще се възприематъ, като истина и че ще се прекрети това досадно следствие. Иванчо ефенди, обаче, нетърпеливо махна съ ржка:

— Тази мисль е погрѣшна. Не само въ Румъния сжществува комитетътъ. Тамъ сж тѣзи, които получаватъ руски пари и живѣятъ нашироко, а тука — изъ цѣлата империя сж онѣзи нещастни наивници, които вършатъ престѣпления и отиватъ на бесилки.

— Тогава кои сж? Кажете ми, кои сж и азъ ще ги поставя на мѣстото имъ!

— И азъ бихъ искалъ да ги знамъ, — поклати глава Иванчо Чорапчиевъ. — Мога само да предполагамъ, но.. не е леко да кажешъ: този е!

Той странно наблегна на думата предполагамъ. Сякашъ искаше да напомни на Расимъ паша разговора въ кафенето, когато играеха домино.

И успѣ.

Валията се замисли, а сетне високо изруга:

— Тѣ ще ме запомнятъ! Сабри ефенди, погрижете се да се поставятъ постове, кждето ви покажа.

— Но нека постоветѣ се поставятъ съвсемъ секретно, Расимъ ага, — добави Иванчо. — Никой, освенъ тебе и следователятъ, да не знае, кжде ще се поставятъ постоветѣ.

Той съ право мислѣше, че Драганъ Цанковъ не бива да знае това изключително нареждане на пашата.

Властта действува

ВЪ ПЪРВИТЪ дни следъ убийството и дума не можеше да става за минаване въ Влашко. Стефанъ Гугуто знаеше това и съ мъжа гледаше вечерь отсрещнитѣ свѣтлини, които му шепнѣха за свободата.

Баба Тонка го бѣше предупредила, че покрай брѣга непрекъснато се движатъ нѣколко дълги военни лодки, позволяващи никому да премине отъ тукъ за отсреща и отъ тамъ за къмъ Русчукъ.

— Само влашкото параходче идва, ала ти съ него не можешъ да минешъ. Щомъ слѣзешъ на пристанището и ще те хванатъ. А хванатъ ли те — вжжето е готово. Расимъ паша нѣма много изъ дълбоко да разпитва, ти ли си убиеца на Стоянъ Пенѣвъ, или не си.

Стефанъ отлично разбираше тази жестока истина. Той бѣше увѣренъ, че валията търси жертва, а жертвитѣ най-често биваха невинни.

Наистина, сега затворническиятъ животъ на хъша бѣше много по-лекъ, защото при него бѣше жена му, ала това не можеше да се протака безкрайно. Той не бѣше дошелъ въ България да празнува медения си месецъ — а да върши работа. Слава Богу, работата свърши успѣшно. Една скверна предателска уста бѣше затворена. Но да продължава да стои въ кжцата на баба Тонка, значеше да продължава да усложнява положението на русчушкия комитетъ, което и безъ това ставаше отъ день на день по-лошо.

При това, Стефанъ се плашеше отъ другата възможность. Вече прехвърчаше снѣгъ. Скоро Дунавътъ щѣше да понесе ледени блокове и тогава, нито една лодка не би се наела да го пренесе оттатъкъ, нито пъкъ комитетската лодка би посмѣла да мине. Комитетската лодка бѣ купена съ народни пари и не можеше да се остави да бжде разбита отъ кърджитѣ.

Току следъ Коледа започна едъръ снѣгъ. Снѣжинкитѣ, като плътна бѣла завеса виснаха надъ рѣката и затвориха кръгозора. Стефанъ се разхождаше изъ гостната стая, като звѣръ заключенъ въ клетка. Сѣднали на раклата, баба Тонка и Минка работѣха нѣщо и изъ подъ вежди, крадешкомъ поглеждаха къмъ него. Сякашъ се бояха да му продуматъ.

— Сега стана най-лошото, старо. Разбра ли? Заклучи

ме този проклетъ градъ и нищо не мога да свърша. Поне да мога да се виждамъ съ нашитѣ хора, а то. . .

— Ти много не искай да се виждашъ съ тѣхъ, — сонна се баба Тонка, — че да не ви събере валията на едно мѣсто! Само лудъ човѣкъ може да иска сега да дойде въ къщата ми. Не виждашъ ли, че отъ четири страни е обградена?

Стефанъ разбираше правдивостъта на тия думи и все пакъ едва можеше да издържи:

— Тѣй не може! Трѣбва да се направи нѣщо! Азъ мисля, че вечеръ турскитѣ лодки ще се прибиратъ въ пристанището. Нѣма кого да търсятъ посрѣдъ нощъ. . .

— Дано, — въздъхна старицата.

— Да направимъ опитъ, бабо Тонке, да повикаме комитетската лодка и да се измъкна. Сама виждашъ, че моето стоене тукъ застрашава всички.

Баба Тонка остави работата си на страна и стана.

— Добре! Ще ги повикамъ. Дано понамалѣе снѣгътъ, та да ме видятъ.

И излѣзе.

Минка въздъхна. Стефанъ спрѣ разходката си, обърна се и я загледа:

— Мжчно ти е, че ще замина? Знамъ. И менъ ми е мжчно.

— Не, не затоа. Повече се боя, че нѣма да успѣешъ да излѣзешъ отъ тука. А ако, недай си Боже, стане нѣщо. . . азъ. . .

— Хайде де. За пръвъ пжтъ ли се измъквамъ отъ такъва каша. И на по-голѣми опасности съмъ се излагалъ и пакъ. . . А пжкъ за връщането ми, не се плаши. На пролѣтъ ще се върна, за да те взема. Тогава ще се наредимъ царски!

Минка се опита да се усмихне. Той още не бѣше заминалъ, а вече се тъкмѣше за връщане. И тя знаеше, че това му желание е честно и искрено. Знаеше, че той наистина би дошелъ вече само за нея.

— Ти знаешъ ли, за какво се върнахъ? — запита Стефанъ и леко я помилва. — Ако бѣше само по комитетска работа, можехме да изпратимъ писмо. Азъ дойдохъ най-вече за тебе. Искахъ да те видя и да се разберемъ човѣшки. Страхъ ме бѣше да не би, като научишъ за свидетелството да укоришъ мене, или баба Тонка. Искахъ да ти разкажа честно, какъ стои работата и да ти обясня, че сме го направили за твое добро.

— Само за това ли? — запита Минка и наведе очи.

— Ехъ ти, ехъ ти! Само за това! Нали още по-рано ти казахъ, че се глася да те правя байрактаръ на хъшове-тѣ?! Жалко е, че не можа всичко да се нареди, както го искахъ!..

Баба Тонка откряна вратата:

— Готви се! Видѣха ме и като че ли тръгнаха. Ще слѣземъ до долу, та дано не сж ме излѣгали очитѣ.

Стефанъ нѣмаше много нѣща за стѣгане. Само при-стегна опинцитѣ си, облѣче кжсо кожухче и бѣше готовъ.

И тъкмо, когато прекрачваше прага къмъ пруста, нѣ-кой силно заблѣска пжтната порта.

И тримата се стжписаха.

— Да не би Никола да се връща? — запита Стефанъ.

— Не е! Тѣй могатъ да хлопатъ само заптиетата. Нашѣ човѣкъ би миналъ отъ другата порта. Не би хлопалъ на тази.

Само за мигъ самообладанието напустна баба Тонка. Но спокойствието ѝ се върна тѣй скоро, че Стефанъ не мо-жа да се опомни. Само единъ мигъ бѣ малодушието и сетне старицата отново стана „коджа комита“:

— Слизай долу и нито дума. Тамъ нѣма да претър-сватъ!

— А лодката? Какво ще стане съ лодката и лодка-ритѣ?

— Нищо. Тѣ ще почакатъ, а сетне ще се върнатъ.

— Ами ако ги заловятъ. Може би заптиетата и тамъ дебнатъ.

— Сега ли се сети за това? — устреми го баба Тон-ка. — Азъ по-рано като разправяхъ...

Хлопането се повтори по-силно и по-настойчиво.

— Бабо Тонке, нека азъ да посрещна лодката. Ти си ми показвала мѣстото, кждето спира. Ще отида и ще кажа на гребцитѣ, какво се случи. Ще имъ кажа утре вечеръ да минатъ пакъ.

— Не бива! — викна Стефанъ. — По-добре да слѣза азъ. Така може би ще успѣя да се прехвърля отвждъ.

— Не говори глупости! Ти самъ не можешъ да слѣ-зешъ. Нѣма да се приближатъ лодкаритѣ до брѣга, ако ви-дятъ самъ мжжъ. Минка може да слѣзе по-лесно. А ти върви въ скривалището!

Трети пжтъ се заблѣска пжтната порта. Сега вече нѣ-кой удряше съ юмрукъ и единъ дрезгавъ гласъ заповѣда на турски да отворятъ.

— Нито гжкъ! — баба Тонка сложи прѣстъ на устни-тѣ си, отърча до прозореца и го отвори. Тя не запита, кой

хлопа, защото чернитѣ силуети на заптиетата се очертаваха ясно върху снѣга:

— Ей сегичка ще отворя! Почакайте да се облѣка!

Стефанъ Гугуто се бѣ вмъкналъ вече въ подземието и Минка оправяше чергата.

— Минке, — ласкаво и тихо промѣлви старицата, — отивашъ да свършишъ една опасна работа. Искане се и смѣлостъ и ловкостъ. Като съобщишъ на лодкаритѣ, ще се върнешъ, но нѣма да влизашъ въ кѣщи, докато не те повикамъ. Ще стоишъ подъ люляката. На лодкаритѣ ще кажешъ да не идватъ, догдето не съмъ ги повикала. Ще излѣзешъ сега отъ кѣщи заедно съ мене и ще се шмугнешъ въ сѣнката на дърветата. Готова ли си?

— Да! — едва прошепна младата жена и сърдцето ѝ заби до прѣсване.

Онбашията Мустафа обгледа съ бързъ погледъ двора, но не съзрѣ Минка Свѣтлината отъ отворената врата го заслѣпи.

— Заповѣдайте, агалларъ, — покани баба Тонка. — Голѣмцитѣ отъ конака сякашъ не знаятъ друга българска кѣща въ Русчукъ, та все у дома ви пращатъ. Сега да видимъ, какво сж измислили!..

Турчинътъ не ѝ отговори, а се обърна къмъ придружаващитѣ го заптиета:

— Двама отъ васъ ще дойдатъ съ мене въ кѣщата, а другитѣ да обградятъ двора и да не пропускатъ никой нито да излиза, нито да влиза.

— Като те слуша човѣкъ, Мустафа чаушъ, ще рече, че въ тази кѣща се крие нѣкой убиецъ или крадецъ, а не една немощна стара жена.

— Не ми говори, бабо, ами си седни на едно мѣсто и не ми прѣчи на работата. Ние по-добре знаемъ, дали си немощна или на стотина бабаити можешъ да давашъ пей!

Баба Тонка го изгледа съ свити очи, но не каза нищо. Защото видѣ, че на смѣлитѣ помага самъ Богъ: турчинътъ взе единъ столъ, постави го тъкмо надъ входа на комитетското подземие и спокойно се разположи, докато другитѣ заптиета тършуваха навсѣде.

Надъ водната бездна

СЪ ЗАТЕНЪ дѣхъ Минка се спускаше по пжтечката. Снѣгътъ бѣ спрѣлъ. Презъ разкѣсанитѣ черни облаци навремени се подаваше бледото лице на луната и заливаше съ сребро цѣлата заснѣжена земя. Отъ този сре-

бърненъ погледъ рѣката изглеждаше още по-черна, по-дълбока и по-ледена.

Дветѣ скали, излизаци като че ли изъ самата вода, приличаха на гигантски юмруци, издигнати отъ великани — удавници. Ала младата жена знаеше, че тъкмо между тѣзи юмруци ще се вмъкне комитетската лодка, когато дойде.

За мигъ ѝ се поиска да се спотаи въ нѣкоя храстъ по-надалечъ и отъ тамъ да гледа, какво ще стане. Но сама се осжди за тази си мисль. Нали искаше да помага на комитетѣ? Биваше ли тогава да се плаши отъ нищо?

— Смѣлость! Смѣлость! — повтаряха ударитѣ на сърдцето ѝ, а ржцетѣ ѝ треперѣха и нозетѣ ѝ се подкосяваха.

— Навѣрно, — помисли Минка и се опита да се успокои, — и баба Тонка се е плашила така въ началото, а после се е престрашила. Кой може да помисли, че една жена като мене ще дойде по това време тука да посрѣща комити отъ Влашко? Никой. Тогава?

Тя се вмъкна между дветѣ скали, надвисна надъ рѣката и се взрѣ въ тъмната бездна. Рѣката шумѣше тихо и глухо стенѣше подмолтъ.

— Ухъ! Да се свърши най-сетне!

И ето — изъ мрачината се откъсна едно черно петно. То постепенно наедряваше, сетне ясно се очерта и дъното на лодката скръцна по пѣска въ плитчината.

— Ти ли си, бабо Тонке?

— Не, не! — прошепна Минка. — Баба Тонка нѣма да дойде. Горе дойдоха заптиета и тя ме прати да ви кажа на часа да се връщате. И да не идвате, преди да ви повикаме, защото изъ рѣката сноватъ военни лодки.

— Ами тогава, защо ни повикахте тази вечеръ?

— Единъ нашъ човѣкъ щѣше да мине отсреща, ала заптиетата попрѣчиха. Хайде, блѣсвайте лодката и си отивайте! Бързайте, да не би заптиетата да ви изненадатъ.

— Ами ти коя си? — запита лодкарътъ.

— Азъ съмъ. . . невѣстата на Стефанъ Гугуто. Хайде, отивайте си!

Изведнѣжъ изъ задъ скалата се подаде една сѣнка, спустна се къмъ жената и я сграбчи:

— Пипнахъ ли те най-сетне, вещицо проклета!

Минка едва се сдържа да не писне. Знаеше, че викътъ ѝ само ще увеличи бедата. Въ това време луната изплава върху едно парченце синьо небе и тя видѣ, че е въ ржцетѣ на нѣкакъвъ уродъ, чиито подпухнали червени очи я гледаха изцѣклени и страшни. Устата на похитителя ѝ се кривѣше въ грозна усмивка.

Но сякашъ и той се изненада отъ вида ѝ, защото понамали силата, съ която я бѣше сграбчилъ. Може би той предполагаше, че е заловилъ баба Тонка и сега се чувствуваше забърканъ.

Минка направи свръхчовѣшко усилие. Блѣсна уродлива човѣкъ. Той се залюля, подхлъзна се и се струпони. Почти до половина потъна въ ледената вода.

Тогавя Минка видѣ, че надъ нещастника се издигна едно гребло.

Тя стисна очи и така, слѣпишката, се втурна нагоре по стръмнината.

Иванчо ефенди става доброжелателъ

ИВАНЧО ефенди бѣше ловѣкъ и съобразителенъ човѣкъ. Той отлично познаваше силата на комитета и никакъ не я подценяваше. Затова избѣгваше да влиза въ открита разпра съ комитетскитѣ хора. Наистина, за него цѣлиятъ градъ знаеше, че е конашко ухо, но никой не можеше да го докаже. И докато нѣмаше разправия съ комитета, той можеше да бѣде сигуренъ, че не ще го сполети сѣдбата на Стоянъ Пеньовъ. Защото бѣше събралъ положителни сведения, че комитетътъ наказва, само когато вината на предателя е напълно установена.

Съ тѣзи мисли той разбъркваше чая си и разсѣяно хвърляше погледъ къмъ колонитѣ на току-що излѣзлия вестникъ.

Домашнитѣ му се бѣха прибрали вече, но той обичаше да остава до късно презъ нощта самъ: да чете, да пише, да се изтѣга лениво на софата и да се радва на уютността на богато наредената си стая.

Малцина отъ русчущкитѣ богаташи можеха да се похвалятъ, че къщитѣ имъ сѣ наредени съ толкова изтънченъ и изисканъ вкусъ. Не бѣше важно да се доставятъ мебелитѣ и украшенията отъ Виена, а да се подредятъ съ истинско виенско вдѣхновение.

Той обгледа стенитъ, поспрѣ погледъ върху пламтящата жаръ въ камината и вече се готвѣше да се прибира въ спалнята си, когато чу долу предъ вратата нѣкакво тихо скимтене.

Иванчо не бѣше страхливъ, но следъ убийството на Стоянъ Пеньовъ нервитѣ му се бѣха изопнали и изтънѣли.

Затова не побърза да отиде и отвори на стениящия, а отвори прозореца и надникна на улицата. Предъ вратата стоеше Величко и се силѣше да си отключи съ лѣвата ръка.

- Ей, пиянъ ли си, та неможешъ да си отключишъ?
- Не мога, челеби. Ржката ми. . . ахъ, ржчичката ми. . .
- Чакай!

Иванчо затвори прозореца, наметна тежкия сукненъ. халатъ и се спустана по стълбитѣ. Величко едва дочака да се отвори вратата и се струполи на стълбището.

— Умирамъ, челеби, — простена той. — Умирамъ, пре-
биха ме. . . Ржката ми пречупиха. . . и щѣха да ме удавятъ. . .

— Ела горе, ела! — и той съ явна погнуса подкрепи
слугата си да стане и се изкачи по стълбата.

— Е, разкажи сега, защо си мокъръ? Кой е щѣлъ да
те удави и кой ти е счупилъ ржката?

Величко се спружи до камината и затрепера като
болно животно.

— Казвай, де! — сопна се Иванчо, който и въ такива
случаи не бѣше състрадателенъ прѣкомѣрно. — Разправи,
какво е станало?

— Ахъ, челеби! Боли ме, боли!

— Размърдай си прѣститѣ. Така. . . Сега се опитай да
я повдигнешъ. И това можешъ. . . Значи, не ти е счупена
ржката, а само е натъртена. . . Разкажи сега всичко.

Величко като че ли се поуспокои, следъ като научи,
че не е счупена ржката му.

— Дръжъ! — подхвърли му Иванчо една цигара. —
Запуши и разправяй!

— Не ми се спѣше, челеби, и тръгнахъ изъ града да
видя, какво има, какво нѣма. . .

— Хм... видѣ ли? — полугнѣвно се сбади господарьтъ му.

— Слѣзохъ покрай брѣга на Дунава. Все нѣщо ми ви-
каше да отида нататкъ.

— Викалъ те е дяволътъ! — грубо го прекжсна Иванчо.
— Е, казвай нататкъ.

— Стигнахъ къмъ „Двата зжба“ и се загледахъ нагоре
къмъ Обретеновската кжца. Гледамъ: по пжтечката се
спуска нѣкой. Рекохъ си: това ще е дъртата! Скрихъ се
задъ скалата и започнахъ да се заслушвамъ. Тя дойде между
двата камъка и започна да разговаря съ нѣкого. Надникнахъ.
Гледамъ: въ Дунава една лодка. Тогава изкочихъ и я сграб-
чихъ. Нея, де — жената. И знаешъ ли, какво стана, челеби?
Грѣйна месечината и видѣхъ, че не е Тонка Тиховица, ами
едно младо момиче. . .

— Тъй! — многозначително поклати глава Иванчо. —
Сетне?

— Момичето ме блѣсна, подхлѣзнахъ се и паднахъ въ

плитчината. Единият от лодкарите ме удари с лопатата... Азъ изревахъ отъ болка, а той блъсна лодката отъ брѣга и отплува.

— Каквото си търсилъ — намѣрилъ си го. Никой не те е пращалъ да скиташъ посрѣдъ нощъ край Дунава. Слѣзъ си сега долу и се завий добре, да не замръзнешъ тази нощъ. И никому нито дума не казвай за тази работа...

Иванчо ефенди отново се изтегна на софата. Трѣбваше да помисли върху историята, която му разказа Величко.

Още веднѣжъ комитетътъ показа силата си. Но не това го караше да се замисли. Въ него се загнѣзди убеждението, че революционната организация плетѣше около му мрежа, въ чиято здравина той не можеше да се усъмни. Стоянтъ бѣ убитъ на излизане отъ неговата кѣща. Сега слугата му бѣ отишелъ да следи край кѣщата на Обретеновци. Вече никой не би се усъмнилъ въ връзката на Иванчо ефенди съ тѣзи два факта. А комитетътъ и безъ това бѣха особено мнителни.

Нѣкакъвъ невидимъ, но могъщъ врагъ се виеше край него. Това бѣше оловната оса, която бѣ ужилила едного и само по погрѣшка бѣ пощадила втория.

Би ли могълъ да предотврати ужилването на оловната оса, ако утре отиде въ конака и разкаже на валията за приключението на слугата му? И да, и не. Властѣта щѣше да вземе мѣрки и тѣ щѣха да се окажатъ безполезни, както всички мѣрки взимани срещу комитетата. Щѣха да поставятъ предъ кѣщата му заптиета, щѣха да го придружаватъ изъ улицата и на всѣки срещнатъ щѣше да обяснява, че се бои отъ нѣщо, което не можеше да посочи и залови. Какъ щѣха да го срѣщатъ хората? Съ свити очи и съ наведени глави. Защото улицата има една логика: крушката си има опашка. Не може да го е заплашилъ комитетътъ, ако не е правилъ предателство.

Наистина, той никога не бѣ правилъ предателство на комитетски хора. Ако бѣ казвалъ това или онова въ конака, не го е правилъ съ намѣрение да изложи на преследване революционеритѣ, а да спре една московска пропаганда, носяща на българитѣ само страдания и горчилки.

Съ тази мисълъ въ главата той се почувствува застрахованъ отъ всѣко посѣгателство. Можеше още утре да срещне нѣкого отъ комитетата и да му изложи своето гледище върху революцията, която емигрантитѣ въ Влашко тъкмѣха. По такъвъ начинъ щѣше предварително да прочете защитителната си речъ, а комитетътъ щѣше да му повѣрва. Трѣбваше да му повѣрва.

Мждритѣ турци казватъ: нощъта е бременна. И никой не знае, какво ще роди. Вечернитѣ мисли на Иванчо ефенди се изпариха още съ първата дрезгавина на утрото. Остана му само намѣрението да напише една обстойна статия, въ която ясно да изложи позициитѣ си.

Още градътъ не бѣше се разбудилъ съвсемъ и той бѣше вече на кракъ съ вѣчното си достойнство и изисканостъ. Облѣче тежка боброва шуба, сложи астраганенъ калпакъ и излѣзе. Но вмѣсто да се опжти къмъ кафенето на Петалата, той кривна по обратна посока и излѣзе на Дунава. Съ походка на човѣкъ, който прави редовната си сутришна разходка той приближи къщата на баба Тонка и надникна къмъ рѣката.

Стжпкитѣ на Минка ясно личеха по дълбокия снѣгъ.

Иванчо ефенди се усмихна и пакъ тѣй бавно и спокойно се завърна къмъ чаршията. Той не знаеше, че задъ завесата на единъ прозорець го гледаха остритѣ очи на баба Тонка и че разбраха, защо е излѣзалъ на разходка.

Малцина въ града знаеха, че Иванчо Чорапчиевъ и Ангелъ Кънчевъ сж далечни роднини.

Иванчо криеше това родство, защото бащата на Ангелъ бѣше беденъ зидаръ, а такъвъ сродникъ може само да иска услуги и помощи.

Ангелъ пѣкъ не можеше да се похвали съ това роднинство, защото се срамуваше.

Когато се срѣщаха на улицата, тѣ се поздравляваха съ учтива любезностъ, но отношенията имъ не отиваха по-далечъ.

Затова Ангелъ се изнаенада, когато видѣ предъ себе си Иванчо ефенди, любезно усмихнатъ и ласкавъ.

— Добро утро, Ангеле! Да те бѣхъ търсилъ, нѣмаше тѣй лесно да те намѣря.

— Търсилъ ли си ме?

— Е, не съмъ изпрацалъ кехая да те вика, ала щѣше ми се да те видя и да си поприказваме. Ще дойдешъ ли горе да пиешъ едно кафе?

Тѣ се бѣха срещнали тѣкмо предъ вратата на Иванчо и въ тази покана нѣмаше нищо необикновено.

— Да дойда, — отговори Ангелъ и бързо съобрази, че трѣбва да бжде хиляди пжти внимателенъ.

— Какъ сж вашитѣ, Ангеле? Баща ти не съмъ го виждалъ отъ месеци.

— Добре сж, бай Иванчо. Стариятъ работи много презъ лѣтото, та сега почива. Па не му давамъ и много

да излиза. Нали го знаешъ: старъ човѣкъ, болничавъ. Азъ сега изкарвамъ и за себе си и за него.

— Ти какво работишъ?

— Предавамъ частни уроци по френски. Отъ тукъ, отъ тамъ — свързвамъ двата края.

Иванчо запали цигара, всмукна дълбоко дима и заговори спокойно, отсѣчено:

— Азъ искахъ да приказвамъ съ тебе по една важна работа. Наистина, ние сме далечни роднини и никога не сме дружили, ала винаги съмъ те ценилъ като сериозенъ и уменъ младежъ. Затоа искахъ да поприказваме.

Ангелъ веднага застана на щрекъ

— Заповѣдай, бай Иванчо. Човѣкъ като мене отъ съвети не бѣга. А струва ми се, че ти искашъ да ме посъветвашъ нѣщо . . .

Иванчо се почувствува съ развързани ржце:

— Добре. Много се радвамъ, че правилно ме разбра. Искамъ да те посъветвамъ. Чувамъ, че много си се сдружилъ съ нѣкои момчетии отъ читалище „Зора“. Не казвамъ, че сж лоши момчета, ала на тебе не ти е прилика да другарувашъ съ тѣхъ. Нито единъ отъ тѣхъ нѣма твоитѣ знания и твоето положение. И още нѣщо: това читалище е мѣсто, кждето се разпространяватъ твърде, какъ да кажа.. опасни идеи. Има едни хора, изхвърлени отъ обществото, които съ всички сили се мжчатъ да му отмѣстятъ. Тѣзи хора навиватъ на прѣста си нѣкаква благородна мисль и съ нея подвеждатъ наивнитѣ младежи, за да ги използватъ. . . Разбирашъ ме, нали?

— Разбирамъ, — глухо промълви Ангелъ. — Ти искашъ да кажешъ за емигрантитѣ въ Влашко, които проповѣдватъ революция въ България.

— Така го кажи, ако щѣшъ. Не сж важни думитѣ, а съдържанието. И пакъ ще ти кажа: не смѣтамъ, че емигрантитѣ сж разбойници, но и тѣ сж наивници — жертва на нѣколко користни хора и на руски агенти.

Той стана, хвърли угарката въ камината и продължи:

— Образувахи сж нѣкакъвъ комитетъ, който до скоро се занимаваше съ четене на пламенни книжки и съ детски игри на войници. До това време и властѣта гледаше на него презъ прѣсти. Но тукъ стана едно убийство. Това вече не е шѣга. Знаешъ ли следствието до кжде стигна?

— Не съмъ се интересувалъ, бай Иванчо, — отвърна Ангелъ съ лошо присторена невинность. — Тази работа е на конашкитѣ чиновници.

Редакторътъ на валийското издание преглътна обидата :

— Така да е! Валийскитѣ чиновници въ разследваніята си сж стигнали до кщцата на Тонка Обретенова.

Ангелъ се размѣ :

— Тѣ отъ тамъ е трѣбвало да почнатъ, бай Иванчо. Въ този градъ, каквото и да се случи, все баба Тонка е на топа на устата. Двамата ѝ сина били хайдути, та цѣлиятъ имъ родъ трѣбва да отиде въ затвора . . . Подло време, подло!

— Така ли мислишъ?— кипна изведнажъ Иванчо ефенди. — Тогава признавашъ, че това, което е стигало до ушитѣ ми е вѣрно. Значи и ти си убеденъ въ глупавитѣ фантазии на прогоненитѣ нехранимайковци?

— Не казахъ такъво нѣщо, — опита се да бжде благо-разуменъ Ангелъ, но кръвта нахлу въ главата му. — Азъ само намирамъ, че несправедливо е измжчвана и преследвана една бедна стара жена. Това искахъ да кажа.

— Слушай: повикахъ те, за да те предупредя. Отъ добросърдечие го направихъ смѣтахъ, че ще бждешъ по-уменъ и ще ме разберешъ. Виждамъ, че съмъ се излѣгалъ. И ти влачишъ следъ себе си вжже. Щомъ си избралъ такъвъ пжтъ — върви по него.

— Бай Иванчо, — настрѣхна Ангелъ. — Никога не съмъ те молилъ да ми сочишъ пжтъ въ живота, защото съмъ билъ сигуренъ, че пжтя, който ми покажешъ ще бжде къмъ конака. Ще поискашъ да се свия до скута на нѣкое скждоумно ефенди и да си вадя хлѣба съ раболепие.

— Едно такъво скждоумно ефенди те прати въ Австрия да учишъ. — злобно изсѣска Иванчо.

— Не прекалявай, — кресна Ангелъ. — Само за онзи турчинъ, за когото намеквашъ, не ти позволявамъ да говоришъ. Митхадъ паша презираше и тебе, запомни го! Но съмъ готовъ, ако ми покажешъ втори Митхадъ въ тази разкапана държава, да стана азъ редакторъ на вестникъ „Дунавъ“ и азъ да върша твоитѣ подлости!

— Вънъ! Вънъ! Изчисти стаята ми, разбойнико! Азъ мислѣхъ да ти направя добрина. Сега съвѣстътъ ми е чиста!..

— Ако въ твоето сърдце има капка съвѣстъ, господине, азъ ще се обеса на пжтната ти порта.

— Вънъ! Отивай си, за да не те изхвърля! Убиецъ!

Ангелъ плътно се приближи до него :

— Азъ не съмъ убиецътъ, за който ти подхвърляшъ. И съжالياвамъ, че не съмъ. Защото да затворишъ една предателска уста е благородство. Ти ме предупреди отъ „чисто

сърдце“. Колко е чисто сърдцето ти, не знамъ. Но азъ ще те предупредя, и то не по сърдце, а по дългъ: затвори устата си! Затвори я съ деветъ катанеца и не си търси куршума!

Следъ неговото излизане Иванчо ефенди остана като закованъ. Безспокойствата му бѣха основателни.

Оставаше му вториятъ пѣтъ за спасение: пѣтътъ край Расимъ паша.

Почвата се нажежава

ДУНАВЪТЪ се скова. Задуха ледениятъ севернякъ, спрѣ кърджитѣ, слепи ги една съ друга и протна между дветѣ заснѣжени равнини огроменъ леденъ мостъ.

Този мостъ припомни на баба Тонка, че нѣкога по него бѣ миналъ синътъ ѝ Петъръ и бѣ дошелъ да се сбогува съ майка си и съ бащината кжца. И този споменъ я изпълни съ една надежда: да изпрати Стефанъ и Минка по сжщия пѣтъ.

Следъ онази забележителна нощъ и следъ като забеляза сутришната разходка на Иванчо Чорапчиевъ, баба Тонка знаеше, че и Минка е изложена на сжщата опасностъ, на която бѣха изложени всички намѣсени въ дѣлата на комитета и познати вече на властта.

Още на другия день тя научи, че Величко се е отървалъ, обаче никжде не стана дума, че е билъ нападнатъ, блѣснатъ въ Дунава и ударенъ съ лодкарска лопата. Отъ това тя сждѣше, че господарьтъ му е замислилъ нѣщо пострашно отъ обикновения обискъ. Навѣрно искаше да бжде заловена Минка и тогава да я обвини.

Нѣколко дни по-късно Мустафа чаушъ, ужъ случайно, я запита, кжде е отишла Минка. Баба Тонка бѣше подготвена и отговори на часа, че е заминала съ мжжа си за Варна и че щѣла да се върне следъ Водици.

Въпросътъ бѣше отложенъ, но не забравенъ. Не можеше повече да се криятъ и двамата въ кжщата ѝ. Едно внезапно претърсване и всичко би отишло по вѣтъра.

И тъкмо тукъ ѝ дойде на помощъ ледениятъ мостъ.

По него спокойно можеха да минатъ отвѣдъ. Но какъ можеха да излѣзатъ изъ кжщата ѝ?

Стефанъ разбираше грижата на баба Тонка, макаръ че тя се мжчеше всѣкакъ да я прикрие.

— Не върви, майчице! Ще ме заставятъ тѣзи долни кучета да излѣза да ги застрелямъ, па да ме правятъ, каквото искатъ!

— Хубави приказки, Стефане! Ще излѣзешъ, ще ги

застреляшъ, ще те обесятъ. . . това е нищо. Ами дето ще изгоришъ къщата? Дето ще лишишъ комитета отъ прибъжище? Затова не мислишъ ли?

Наистина, той сякашъ бѣше престаналъ да мисли.

А тя? Тя бѣше длъжна да мисли за всички!

И когато една мисль е непрекъснато въ главата ти, когато съ нея лѣгашъ и ставашъ, когато е въ кръвта ти, непременно ще намѣришъ разрешението ѝ.

Тази вечеръ баба Тонка намѣри разрешението на своитѣ тревоги.

Тя се намѣтна съ кожухчето си и отърча въ харема на Еминъ ага. Тя предварително знаеше, че ще намѣри Гюлхаръ самичка, защото видѣ, какъ другитѣ жени отидоха на баня и ландото още не бѣше се върнало.

— Какво те води, бабо? Толкова рѣдко идешъ у насъ, че ще почнемъ да се забравяме.

— Тревоги имамъ, Гюлхаръ, голѣми тревоги. Затова не идвамъ. И после . . . мисля си, че като ме виждашъ, все тжжни нѣща си спомняшъ . . . И сега пакъ по работа съмъ дошла . . . Пакъ услуга ще ти искамъ.

— Кажы, майчице.

— За онова момиче, което по-рано бѣше скрила.

— Неговата работа не се ли уреди още? — запита ханъмата.

— Не е. Нали затова стоятъ заптиета предъ вратитѣ?

— Азъ не съмъ ги видѣла, бабо. Не се подавамъ отъ кжци навънъ. За какво сж оставили заптиета?

— Да ти разкажа всичко: това момиче го вѣнчавме. Онова турче, за което преди ти разправяхъ, наклеветило мжжа, че билъ разбойникъ. Сега и двамата се криятъ у дома и не могатъ да излѣзатъ.

— Тѣй е — въздъхна Гюларъ. — Ала какъ бихъ могла азъ да имъ помогна?

— Мислихъ за това, Гюлхаръ. Дай ми две фереджета. Ще ги облѣча съ тѣхъ и ще ги пушна да си вървятъ. Ще излѣзатъ изъ портата, изъ която вие излизате. Заптийетата ще помислятъ, че нѣкои гостенки сж ви дошли. Разбирашъ ли ме, Гюлхаръ? Ще ми помогнешъ ли?

Гюлхаръ стана:

— Не на тебе, а на себе си ще помогна, майчице. За любовта си курбанъ правя. Нали тѣзи млади хора се обичатъ? Нали искатъ да бждатъ щастливи? Нека вървятъ! Аллахъ да ги благослови!

Две ханъми излѣзоха изъ кжашта на баба Тонка.

Заптието, което стоеше на постъ, направи дълбокъ поклонъ и не посмѣ да наруши Мохамедовия законъ: да се взре по-добре въ тѣхъ.

Само повдигна рамене:

— Хм... Сами жени по това време?!

Ханъмитѣ потънаха въ мрака на настѣпилата нощъ и бързишката се измъкнаха къмъ Митириза. Отъ тамъ най-леко можеше да се слѣзе до скованата отъ ледъ снача на Дунава.

Единъ-двама закъснѣли минавачи ги изгледаха, но не се решиха да ги проследятъ или заприкажатъ. И това имъ бѣше отъ полза. Защото едната отъ ханъмитѣ стискаше здраво тежката дрѣжка на единъ австрийски пишовъ.

Надъ рѣката бѣ легнала мъгла.

— Отъ тукъ, — прошепна Стефанъ и хвана жена си за ржката. — Едно време, като хайдутувахъ, все по този пжтъ минавахъ.

Тѣ се спустнаха до само водата.

— Почакай малко.

Стефанъ опита съ кракъ леда, направи нѣколко крачки по него, после се върна и повика:

— Хайде, ела!

Той отметна фереджето, съ което се бѣше забулилъ и го подаде на Минка:

— Носи го, Минке. Може нататъкъ да ти стане студено, та да се завиешъ. Много нѣма да те стопли, ала по е добре отколкото да си безъ него... Сега, съ Бога напредъ и не се бой!

Минка мълчеше. Сърдцето ѝ трѣпнѣше отъ болка, че напуска родната земя и че никога, никога, може би, нѣма вече да стѣпи на нея.

Пролѣтъ

ПОГАЛЕНА отъ топлия южнякъ, великата славянска рѣка се разбуди. Затрещѣ ледената ѝ броня, начупи се на хиляди кжсове, които съ лудъ устремъ се спустнаха къмъ морето.

Усмихна се Марта, накичена съ кукурякъ и бѣли кочичета и засия съ вивитѣ слънчеви лжчи по стройната линия на Левентъ-табия.

Разбудената земя изпи до капка снѣга и лудитѣ пролѣтни потоци и кипна, готова за ралото на работливия селякъ.

За день отскочиха есеннитѣ посѣви и хвърлиха тежъкѣ зеленѣ губер надѣ благословения черноземѣ.

Хей, хубава пролѣтъ надѣ хубавата родна земя!

Ти ли направи хората по-добри?

Ти ли ги накара да си спомнятѣ, че нѣкога сж били деца, че сж носили на десницитѣ си мартеници и че сж чакали съ трепетѣ идването на ластовицитѣ?

Ти ли имѣ припомни хубавата приказка, че на добритѣ деца щъркелитѣ ще донесатѣ армагани отѣ далечнитѣ страни, кждето сж зимували?

Ти ли събуди гугушчуцитѣ и имѣ повтори ланшната пѣсень?

Ето: тѣ се викатѣ изѣ цѣлия градѣ. Събиратѣ се на ято, нирватѣ се въ синевата и тамѣ се разпиляватѣ безгрижни и весели, увлѣчени въ благословена любовна игра. После се спущатѣ надѣ града, накацватѣ по клонетѣ на дърветата, които още сж голи и черни, и отѣ тамѣ се присмиватѣ на малкитѣ деца, че не могатѣ майсторски да повторятѣ глупавата имѣ пѣсенчица!

Хей, хубава пролѣтъ!

Кръстѣ и мечѣ

ПРОЛѢТЬТА донесе на робитѣ една велика радостѣ. Султанѣтъ бѣ подписалѣ берата на първия български екзархѣ. Българската черква се освобождаваше отѣ гнета на едно иго, по-срамно отѣ турското.

Турцитѣ бѣха завладѣли България съ силата на меча си и съ кръвѣта на своитѣ юначни синове. Тѣ владѣяха българската земя и силитѣ на българина.

Съсъ какво бѣха победили гърцитѣ българския народѣ, та владѣяха най-голѣмата му ценностѣ — неговата душа?

Вѣ този въпросѣ се криеше срамѣтъ отѣ грѣцкото иго. И този срамѣтъ най-сетне бѣ измитѣ.

Черковната борба бѣ спечелена. Броятѣ на жертвитѣ не можа да уплаши никого. Човѣкъ живѣе, за да се жертвува. А когато се жертвува за велико и честно дѣло, смъртѣта е Божия благословия.

Борбата бѣше спечелена — това бѣше главното.

Че бѣше толкова важна придобивката, колкото съзнанието, че тя е получена съ борба. Хората се срѣщаха по улицитѣ на градоветѣ и селата и се поздравляваха като за Въскресение:

— Честито да е! Махнахме едното зло; добъръ е Богъ —
— ще махнемъ и другото.

— Този, който знае да иска — винаги ще получи!

Нѣкога, въ своето революционно увлѣчение Каравеловъ бѣ писалъ: „свободата не ще екзархъ — иска Караджата“.

Тъкмо тази мисль отричаше здравето съзнание на българина. Той имаше нужда отъ екзархъ толкова, колкото и отъ Караджата. Съ еднаква скръбъ оплакваше и Хаджи Димитра и Софрония Вратчански. Защото презъ тѣзи черни петстотинъ години той имаше две светини, еднакво ценни, еднакво мили, еднакво вѣрни: кръстътъ и мечътъ.

На 5 мартъ по обѣдъ отъ къмъ Видинъ се зададе австрийскиятъ параходъ. Той носѣше на палубата си светия кириархъ Антимъ I. Цѣлиятъ градъ бѣ излѣзълъ да посрещне духовния водачъ на българитѣ, да го приветствува съ „добре дошелъ“, да го покани съ хлѣбъ и соль.

Отъ Русчскъ дѣдо Антимъ щѣше да отпътува съ трена за Варна, а отъ тамъ съ параходъ до Цариградъ, за да възглави българската черква.

Макаръ че бѣше дѣлникъ, всички дюкяни по чершията бѣха затворени, ученицитѣ бѣха доведени въ редици да посрещнатъ екзарха, а духовницитѣ отъ цѣлата русчужка епархия, начело съ попъ Нилъ, облѣчени въ одежди, заемаха челно мѣсто предъ понтона, кждето щѣше да спре параходътъ.

На съседния понтонъ бѣ спрѣло румънското параходче, което редовно пътуваше отъ Русчукъ до Гюргево.

Ангелъ Кънчевъ слѣзе по тѣсната пътечка на кея къмъ пристанището. Навалицата, която видѣ, го накара да се усмихне. По-добро време не можеше да намѣри, за да се измъкне изъ града. Защото стоенето му повече въ Русчукъ бѣ невъзможно. На нѣколко пѣти бѣ виканъ въ конака да дава показания за убийството, и на твърдението му, че нѣма нищо общо съ тази работа, всички гледаха съ явна насмѣшка. Ако още не бѣха го арестували, навѣрно правѣха това съ намѣрение да го следятъ и да откриятъ съ кого се срѣща.

Загова решението му да замине въ Румъния бѣ съвсемъ умѣстно. Вечеръта той направи още единъ рискъ. Отиде въ кжщата на баба Тонка да се сбогува съ старицата и да ѝ предаде едно писмо за дяконъ Левски. Писмото тя трѣбваше да предаде на отецъ Матей Миткалото, който непременно щѣше да мине презъ Русчукъ.

Когато излѣзе изъ кжщата на Обретеновци, видѣ че

едно запитие го проследи, но се засмъ. Отъ сега нататъкъ, за дълго време нѣмаше да вижда вече запитиета.

— Дайте ми една бележка да отида до Гюргево, — каза Ангелъ на чиновника отъ паспортното отдѣление. — Довечера се връщамъ пакъ.

Чиновникътъ дори не го погледна. Попълни нѣкакво листче и му го пхна въ ржката.

— На добъръ часъ!

Ангелъ си проби пжтъ между навалицата, стжпи на мостчето и бѣ готовъ да си отдъхне.

Една ржка падна на рамото му:

— Паспортъ, ефендимъ!

Мустафа чаушъ го гледаше усмихнатъ, съ хитри пламъчета въ очитѣ.

— Ето, — подаде Ангелъ листчето. — Довечера се връщамъ.

— Не това, не! Паспортъ ми трѣбва.

— Чакай да видя, кжде съмъ го сложилъ, — каза Ангелъ и започна да търси изъ джобоветѣ си. Искаше да спечели време. Щомъ тръгнѣше параходътъ, лесно му бѣше да прескочи мостчето и да изчезне.

— Може би си го забравилъ въ паспортното отдѣление, — забеляза Мустафа чаушъ и покани, — ела да потърсимъ тамъ.

Какво можеше да направи? Нишкитѣ започнаха да се сплитатъ. И за тази примка той бѣше увѣренъ, че трѣбва да благодари на Иванчо Чорапчиевъ.

Ангелъ Кънчевъ тръгна предъ пристава. Следъ десетина крачки се обърна и видѣ това, което вече можеше да предполага: задъ него вървѣха десетина запитиета съ пушки въ ржце.

Предателътъ бѣше извършилъ успѣшно дѣлото си.

Ангелъ бързо измъкна револвера си и стреля въ запитиетата. Гърмежътъ проеца отсѣчено и грозно, като писъкъ на умирающъ. Това ставаше на стотина крачки отъ брѣга и само малка частъ отъ посрѣщачитѣ на екзарха можеха да видятъ проявена и втората стихия на българина.

Запитиетата се стжписаха за мигъ, после стиснаха поздраво пушкитѣ си и съ дребни крачки започнаха да обграждатъ своя пленникъ.

Той не искаше да ги убива и тѣ разбраха това. Нарочно стреляше надъ главитѣ имъ. Предизвикваше ги, тѣ да го убиятъ.

— Стреляйте. подлеци! Стреляйте! Убийте ме!

Защо да го убиватъ? Живиятъ комита струваше по-скжпо. Ловътъ имъ бѣше сигуренъ.

— Ехъ, вие долни разбойници! Кучета!

Ангелъ погледна синьото небе, погледна ранната зеленина — единъ мигъ, само единъ мигъ!

— Да живѣе България!

И захапа цевъта на револвера си.

По синевата премина черно облаче. Запрѣска дъждъ. Българското небе заплака за своя вѣренъ синъ.

Силата на робитѣ

ДЕНЬТЪ угасна въ кървава пара.

Баба Тонка гледаше червенитѣ облаци и нѣкаква неутолима жажда за мѣстъ я изпълняше: тѣзи облаци се бѣха окървавили отъ кръвта на Ангела, на нейния Ангелъ, на хубавия и добъръ Ангелъ, когото тя обичаше като свой синъ.

И Богъ не изпрати гръмъ и мълния да накаже убийцитѣ му. Да порази предателя и да го провали въ дъното на преизподнята.

Очитѣ ѝ се изпълниха съ сълзи. И тѣзи топли благородни сълзи сякашъ измиха светотатственитѣ ѝ мисли. Сякашъ ѝ прошепнаха съ гласа на Ангела:

— Въ тази кръвъ е силата ни, майчице! Въ нея е силата на робитѣ. Съ нея ще измиемъ позора отъ челата си, въ нея ще удавимъ тиранитѣ!

ОТКРИВА СЕ ПОДПИСКАТА ЗА

ГОДИНА ДЕВЕТА НА

БИБЛИОТЕКА „БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЧЕСКИ РОМАНИ“

Свѣтътъ изживѣва велики събития. Европа се тресе отъ топовни гърмежи. Велико и жестоко изпитание настѣпва за народитѣ, а историята чертае по кървави пѣтища новото за тѣхъ.

Днесъ историята, великата учителка на народитѣ, се повтаря и ни учи. .

И повече отъ всѣки другъ пѣтъ намъ се налага да опознаемъ нашата история, да се вживѣемъ въ миналото си, да разбереме величието и слабоститѣ му, да станемъ прозорливи за бъдещето и горди въ настоящето: че сме синове на силенъ народъ, който винаги борчески и гордо е отстоявалъ свободата си.

И повече отъ всѣки другъ пѣтъ днесъ въ днитѣ на върховни изпитания за народитѣ библиотека „Български Исторически Романи“ е необходима за народа ни. Въ всѣки домъ, въ всѣка къща, въ всѣко училище, казарма, община, читалище трѣбва да проникнатъ книгитѣ на библиотеката „Български Исторически Романи“. Всѣки българинъ, всѣко дете, майка, девойка трѣбва сега да чете и получава нашата библиотека.

Още повече, че абонаментътъ ни предплатенъ до 10 ноември т. г. е само 130 лева, а за непредплатителитѣ при крайно труднитѣ условия остава 160 лв.

Библиотеката ни, която е гордостъ за нашата литература и книжнина, ще даде на абонатитѣ си

СЛЕДНИТЪ ДЕСЕТЪ ГОЛѢМИ И МНОГО ИНТЕРЕСНИ РОМАНИ:

1 и 2. К. Петкансвъ — Боляри, 3. Цв. Минковъ — Кръстоносци, 4 и 5. Змей Горянинъ — Силата на робитѣ, 6. Владимиръ Поляновъ — Дѣлба, 7. Ник. Атанасовъ — Ехо отъ бурята 8. Ст. Чилингировъ — И не веди насъ во измушение, 9. П. Карапетровъ — Ирникъ, 10. Симеонъ Андреевъ — Еснафи.

И въ даръ голѣмиятъ исторически романъ отъ редактора на библиотеката Петъръ Карапетровъ „Ехото отвръща“, съ автографъ на автора.

Освенъ тѣзи десетъ книги, абонатитѣ ни участвуватъ въ раздаванитѣ по нрѣбий подарѣци:

20 радиопарата, 10 фотографически апарата, 10 дамски рѣчни часовници, 10 мъжки рѣчни часовници и др. по-малки подарѣци

Адресътъ ни е: Книгоиздателство „Древна България“ ул. „Гурко“ 32 — София. тел. 2-43-30, пощенска чекова смѣтка № 902

Цена 35 лева